

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ
 ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
 ΚΑΤΑ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΟΓΔΟΗΚΟΝΤΑ
 ΤΟ ΕΠΙΚΛΗΘΕΝ
 ΠΑΝΑΡΙΟΣ ΕΙΤ' ΟΥΝ ΚΙΒΩΤΙΟΣ.

S. P. N. EPIPHANII
 CONSTANTIÆ QUÆ IN CYPRO EST EPISCOPI
ADVERSUS OCTOGINTA HÆRESES
 OPUS QUOD INSCRIBITUR
PANARIUM SIVE ARCULA.
 Dionysio Petavio Societatis Jesu interprete.

LIBRI I TOMUS I.

Α'. Ἀρχόμενος πίστιν τε καὶ ἀπιστίαν, εὐδοξίαν τε καὶ ἐτεροδοξίαν ἀναγγέλλειν τε καὶ λέγειν, μνησθήσομαι τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς καὶ ἀκολουθίας, οὐ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἰδίας δυνάμεως, οὐδὲ ὑπὸ ἰδίων λογισμῶν ὀρμώμενος, ἀλλ' ὡς ὁ Θεὸς ὁ πάντων δεσπότης καὶ ἐλεήμων ἀπεκάλυψε τοῖς ἑαυτοῦ προφήταις, καὶ δι' αὐτῶν ἡμᾶς τῆς τοῦ παντός γνώσεως κατὰ τὸ ἐγγωροῦν ἀνθρωπεῖα φύσει κατηξίωσε. Καὶ ἀρχόμενος περὶ τούτων εὐθὺς διασκοπεῖν, πρῶτον μὲν οὐκ ἐν μικρῷ ἀγῶνι καθίσταμαι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δέδια, ἐπιβαλλόμενος ἔργῳ οὐ τῷ τυρόντι. Καὶ ἐπικαλοῦμαι αὐτὸν τὸν ἅγιον ἃ καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ παῖδα Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, ὅπως καταύγασθαι τῆς ἡμετέρας εὐτελείας τὸν νοῦν πρὸς φωτισμὸν τῆς τοῦτου γνώσεως. Οἱ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς, Β ποιηταὶ τε καὶ λογογράφοι, ἐπιβαλλόμενοι τινι μυθῶδει συγγράμματι, Μοῦσάν τινα ἐπεκαλοῦντο (οὐ γὰρ Θεόν· δαίμονιῶδης γὰρ παρ' αὐτῆς ἡ σοφία, καὶ ἐπίγειος, καὶ οὐκ ἄνωθεν κατεργασμένη, κατὰ τὸ γεγραμμένον)· ἡμεῖς δὲ ἐπικαλούμεθα τὸν τῶν

1 I. Instituenti mihi de fide pariter, et infidelitate, deque rectis ac perversis dogmatibus sermonem ingredi, omnium primo de mundi procreatione, deque iis quæ deinceps sunt consecuta, facienda mentio est. Idque ego non meis viribus, aut privatis rationationibus fretus aggrediar; sed quatenus quidem Dominus omnium ac misericors Deus prophetis suis aperuit, eorumque nobis beneficio universarum rerum notitiam, quantum hominum natura fert, impartire dignatus est. Me vero jam tum ipso disputationis initio angit haud mediocriter atque terret suscepti operis magnitudo. Quare sanctissimum illum Deum, **2** ejusque Filium unicum Jesum Christum, nec non et sanctum ejus Spiritum appello, ut ad hujusce rei illustrandam cognitionem mentem nostram divina luce perfundat. Ut enim gentiles scriptores tam poetæ, quam alterius generis solent, cum fabulosum aliquod opus instituunt, Musarum implorare quampiam (neque enim Deum invocant ii, quorum omnis ex dæmonum afflatu pro-gressa sapientia est, eademque *terrena, nec e su*

¹ Vel. ἑαυτοῦ. ² Forte. ἀπό. ³ Deest forte Πατέρα. ⁴ Cor. αὐτοῖς.

perioribus, ut scriptum est *, *descendens*): ita nos rerum omnium moderatorem ac Dominum rogamus, ut adesse tenuitati nostræ velit, ac sanctum nobis Spiritum immittere; ne quid in opere proposito contendo falsum et adulterinum miscemus. Quem nos Spiritum, imbecillitatis nostræ conscii, pro fidei modo ac ratione donari nobis magnopere precamur.

II. Cæterum qui hæc nostra cujuscunque quæstionis gratia legent, id ante oculos habeant velim, pro temporum occasionumque copia inventa hæc esse a nobis omnia, quæcunque pro hujus ingenio facultate investigare potuimus; neque omnium quæ in mundo sunt tractationem hoc in opere profiteri. Nam neque percenseri dicendo, neque numero comprehendendi possunt; atque ut humanarum virium captum exsuperant: ita soli omnium Domino perspecta sunt, et cognita. Sed ea demum instituti nostri ratio est, ut opiniones cognitionesque varias, ac tam fidei quam infidelitatis professiones, hæreses item ac prava dogmata complectar, quæ errore circumventi homines toto orbe disseminarunt; ex quo primum humanum genus in terra conditum est ad hodiernum usque tempus, qui est Valentiniani et Valentis annus xi, Gratiani vii. Atque illa quidem, quæ de hæresibus, aut hæresi omni superioribus institutis disserere, ac lectoribus proponere aggredimur, sunt a nobis partim doctrina ac lectione cognita, partim auditione percepta, partim etiam auribus ipsis, oculisque subjecta. Ad hæc nonnullarum sectarum origines, cum dogmatibus ipsis, accurate ita uti professi sumus, traditores nos esse confidimus: in aliis partem eorum duntaxat attingemus, quæ ab illis ipsis exorta sunt; quantum quidem vel ex monumentis veterum, vel ex hominum narratione qui plenissimam nobis fidem fecerant, haurire potuimus. Sed in eam totam lucubrationem sic incubuimus, non ut per nos ipsos sponte capesseremus, aut in ea nos argumenta perperam immitteremus, quæ virum nostrarum exiguitatem superant: neque enim aliunde opus illud, quod præ manibus est, aggressi sumus, quam quod volente Deo variis locis ac temporibus nostra ad id agendum sollicitata a sapientibus viris imbecillitas est, imo etiam propemodum coacta. Quorum e

A ὧν ἅγιον Δεσπότην ἀντιλαθῆσθαι τῆς ἡμῶν πωχείας, καὶ ἐμπνεῦσαι τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, εἰς τὸ μὴδὲν παραπεποιημένον εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γραφὴν συντάξαι. Καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰτησόμενοι, τὴν ἑαυτῶν ἀνικανότητά γινώσκοντες, κατὰ μέτρον τῆς πίστεως καὶ κατὰ ἀναλογίαν δωρήσασθαι τὸν αὐτὸν ἡμῖν παρακαλοῦμεν.

B' Ἔστω δὲ ὁ σκοπὸς παντὶ τῶ ἐντυγχάνοντι περὶ παντὸς τοῦ ζητήματος, ὡς τῶν καιρῶν ἐστὶ καὶ χρόνων τὰ ὑφειρημένα, ὅσα ἰδυνήθη ὁ μικρὸς ἡμῶν νοῦς ἐξασκηθεὶς καταλαθῆσθαι. Καὶ οὐ πάντως που ἐπαγγελλόμεθα πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄφατα γάρ ἐστι καὶ φατά (1), ἀμύθητά τε καὶ ἐν ἀριθμῷ μὴ καθιστάμενα, καὶ ὅσον μὲν εἰς ἀνθρώπους ἦκεν ἀνέφικτα, μόνῳ δὲ τῷ τῶν ὧν Δεσπότη γινωσκόμενα. Τὸ δὲ ἐπάγγελμα ἔχει περὶ διαφορᾶς δοξῶν τε καὶ γνώσεων, ἐπαγγελμάτων τε πίστεως ἐκ Θεοῦ καὶ ἀπιστίας, αἰρέσεών τε καὶ κακοδόξου γνώμης ἀνθρωπείας ὑπὸ πεπλανημένων ἀνδρῶν ἐν κόσμῳ ἐσπαρμένης, ἐξῆς ἀνθρώπος ἐπὶ γῆς πέπλασται, ἄχρι τοῦ ἡμετέρου χρόνου, τούτεστι βασιλείας Οὐάλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος (2) ἐνδεκάτου ἔτους, καὶ Γρατιανοῦ. Τῶν δὲ ὑφ' ἡμῶν μελλόντων εἰς γλώσσι τῶν ἐντυγχάνοντων ἦκειν αἰρέσεών τε καὶ τῶν ἀνωτάτω τὰ μὲν ἐκ φιλομαθείας ἔσμεν, τὰ δὲ ἐξ ἀκοῆς κατελιθήσαμεν, τοῖς δὲ τισὶν ἰδίοις ὡσὶ καὶ ὀφθαλμοῖς παρετύχομεν. Καὶ τῶν μὲν τὰς ρίζας καὶ τὰ διδάγματα ἐξ ἀκριβοῦς ἐπαγγελίας ἀποδοῦναι πεπιστευθήκαμεν, τῶν δὲ μέρος τι τῶν ἀπ' αὐτῆς γινομένων. Ἐξ ὧν τοῦτο μὲν διὰ συνταγμάτων παλαιῶν συγγραφέων, τοῦτο δὲ δι' ἀκοῆς ἀθρώπων ἀκριβῶς πιστωσαμένων τὴν ἡμῶν ἔνοιαν ἔγνωμεν· τοῦτο δὲ τὸ πᾶν συνηγάγομεν φρόντισμα, οὐ δι' ἑαυτῶν ἐπιβαλλόμενοι, οὐκ ἐπεντριβέντες ἐπαγγελίας ὑπερβαινούσαις τὴν ἡμῶν βραχυλογίαν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον, ὃν συνθεῖναι ἠδουκῆσαμὲν Θεοῦ βουλήσει ἐξ ἀνδρῶν φιλοσόφων, ἀλλοθι ἄλλως, καὶ ἄλλοτε ἄλλως νουζάντων τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν, καὶ βιασαμένων ἡμᾶς, ὡς εἰπεῖν, παρελθεῖν εἰς τοῦτο, ὡς ἡ ὑμῶν τιμότης γράφουσα διὰ προφητικῶν ἢ γραμμάτων ἤτησεν, ὧ τιμώτατοί μου ἀδελφοὶ καὶ φιλοκαλότατοι Ἀκάκιε καὶ Παῦλε συμπρεσβύτεροι. Ἐπεὶ οὖν πανταχόθεν οὐκ ἄθεε! διασκοπήσαντας (3) ψήφους τῶν αἰτήσεων διὰ τὴν

* Jac. iii, 15. * Forte ἄλλων. * L. προσηφνητικῶν.

(1) Ἄφατα γάρ ἐστι καὶ φατά. Expungo posteriores hasce voculas, quæ sententiam infuscant, καὶ φατά. Dixit quidem Hesiodus initio Ἔργων, Ὅν τε διὰ βροτοὶ ἄνδρες ὁμῶς, ἄφατοί τε φατοί τε, Ῥητοὶ τ' ἄβητοὶ τε· sed alio sensu, quam ut huic loco congruat. Nam hoc unum Epiphanius significat, se non omnia complecti hæc in opere cupere, cum innumerabilia sicut, nec oratione comprehendendi possint.

(2) Τούτεστι βασιλείας Οὐάλεντινιανοῦ. Est hic annus Christi 374, quo suum opus aggressus est Epiphanius; Gratiano III, et Equitio coss. Valentinianus enim et Valens imperium auspiciati sunt anno 364 bisextili: qui Joviani et Varroniani consulatione notatur in Fastis. Ideo annus utriusque xi

Christi est 374. Gratiani annos prætermisit, ut opinor, librarius. Quare substituendum est καὶ Γρατιανοῦ ὀγδόου. Gratianus, Lupicino et Jovino coss., ut auctor est Socrates lib. iv, cap. 10, imperator et Augustus a patre renuntiatu est, anno Christi 367. Itaque undecimus Valentiniani et Valentis, est Gratiani octavus. In Manicheorum hæresi LXVI, numero 29, annos Gratiani commemorat. Quem in locum cætera reservamus.

(3) Οὐκ ἄθεε! διασκοπήσαντας. Hic conjecturæ locus est. Nam de vitio constat. Scribe διασκοπήσας τὰς ψήφους· et εἴσω παρελθεῖν. Vel διετκόπησα τὰς ψήφους, et retinendum εἰς ὅ. Cum ad susceptum opus aggrediendum consentientia vestrum omnium suffragia viderem.

ὑπερβάλλουσαν τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων ἀγάπην, εἰς ᾧ παρελθεῖν κατηξίωμα, οὐ δι' εὐπειρίας λόγων, οὐ στωμύλους τισὶ φθογγαῖς, ἀλλ' ἀπλῆ τῇ διαλέκτῳ, ἀπλῶ τῷ λόγῳ, ἀκριβεῖα δὲ τῶν ἐν τῷ λόγῳ δηλουμένων ἀρξομαι τοῦ λέγειν.

fragia, quod a me tam enixe flagitatum est, nullo simplicibus verbis, rudique sermone, certissima dicendi faciam.

Γ'. Καὶ Νικάνδρος μὲν ὁ συγγραφεὺς θηρῶν τε καὶ ἕρπετῶν ἐποίησατο τῶν φύσεων τὴν γνῶσιν· ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς ῥιζῶν τε καὶ βοτανῶν τὰς ὕλας· ὡς Διοσκουρίδης μὲν ὁ ὕλοτόμος, Πάμφιλός τε (4) καὶ Μιθριδάτης ὁ βασιλεὺς, Καλλισθένης τε καὶ Φίλων, Ἰσλαός τε ὁ Βιθυνός, καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ταραντινός (5), Κρατεύας ὁ ῥιζοτόμος, Ἀνδρέας τε καὶ Βάσσος ὁ Τύλιος (6), Νικήρατος, καὶ Πετρώνιος Νίγερ (7), καὶ Διόδοτος, καὶ ἄλλοι τινές. Τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ἡμεῖς τὰς τῶν αἰρέσεων ῥίζας τε καὶ γνώμας πειρώμενοι ἀποκαλύπτειν, οὐ βλάβης ἔνεκεν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλὰ καθάπερ τοῖς προσηρημένοις συγγραφεῦσι διὰ σπουδῆς ἐγένετο οὐ τὸ κακὸν σημεῖναι, ἀλλὰ πρὸς φόβον καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, εἰς τὸ γινώσκειν τὰ δεινὰ καὶ ὀλετήρια, καὶ προασφαλίζεσθαι, καὶ διαδιδράσκειν σὺν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, διὰ τοῦ προσέχειν καὶ μὴ συναμιλλᾶσθαι. Τοῖς δὲ καὶ τοιοῦτοις περιτυχοῦσι, καὶ ὑπὸ τῶν τοιοῦτων ἐπιβουλεύθεισιν, ἢ δι' ἐμφυσήματος, ἢ δῆγματος, ἢ θεωρίας, οἱ αὐτοὶ ταῦτα μεριμνήσαντες, καὶ ἀλεξήτρια ῥιζῶν τε καὶ βοτανῶν προστύπωσαν πρὸς ἀθέτησιν τῆς τῶν προσηρημένων ἕρπετῶν μοχθηρίας· οὕτω καὶ ἡμῖν τὸ πόνημα διὰ τῆς τῶν προσηρημένων προτροπῆς καὶ ἡμῶν, ποθεινότατοι, εἰς τὸ ἀποκαλύψαι τῶν δεινῶν ἕρπετῶν καὶ θηρίων μορφὰς τε ἀνιαρὰς καὶ δῆγματα ὀλετήρια. Πρὸς ἀντίθεσιν δὲ τούτων, ὅσαπερ δυνάμει ἐν συντόμῳ εἴπου ἐν ἡ δὴ δύο βήματα εἰς τὸ ἀνακρούσασθαι μὲν αὐτῶν τὸν ἴον, σῶσαι δὲ τὸν βουλόμενον μετὰ τὸν Κύριον, καὶ κατὰ ἐκουσίαν γνῶμην καὶ ἀκουσίαν εἰς τὰ αὐτὰ ἕρπετώδη τῶν αἰρέσεων διδάγματα παραπετωκότα ἀντιδότων δίκην παραθησόμεθα.

invitus in hæretica illa dogmata, velut serpentum virus incidere, si quidem velit ipse, liberare posimus.

Δ'. Καὶ γὰρ ἀπαρχῆς Ἀδάμ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ πλασθεὶς ἀπὸ γῆς, καὶ λαβὼν τὸ ἐμφύσημα ἐξωογονήθη. Οὐ γὰρ, ὡς τινες οἴονται, ἀπὸ πέμπτης ἤρξατο, καὶ ἐν τῇ ἕκτῃ ἐπλάσθη· ἐσφαλται γὰρ ἡ τῶν λεγόντων τοῦτο διάνοια. Ἀπλοῦς ὁ τε ἦν καὶ ἄκακος, οὐκ ὀνομά τι κεκτημένος ἕτερον, οὐ δόξης, οὐ γνώμης,

[†] Vet. Ταραντινός. ⁶ Γρ. ἀπλοῦς οὖν.

(4) Πάμφιλός τε. Rei herbariæ scriptores aliquot recenset, quorum plerosque Dioscorides in Præfatione commemorat, et Plin. lib. 1. In his Pamphilus ille ipse videtur esse, de quo Suidas; qui inter cætera Georgicorum tres libros edidit, patria Amphipolita, vel Sicyonius, vel Nicopolita. Ex quo nonnulla passim excerpta leguntur in Constantini Geoponicis. Meminit et alicubi Photius.

(5) Καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ταραντινός. Citatur a Galeno in libris *De compos. medicam. κατὰ τόπους*

A numero vos ipsi quoque, Acaci ac Paule venerandi fratres, et honestissimi sacerdotii collegæ, idem a me propheticis litteris postulastis. Igitur quoniam non sine divino Numine, ex immensa Dei servorum charitate tot in unum video collata petitionum suffragia, quæ orationis cultu, neque vocum lenociniis, sed tamen omnium quæ proponenda sunt fide, initium

III. Ac Nicander quidem poeta de serpentum ac reptilium natura disseruit. Alii vero scriptores de radicibus herbarumque viribus commentarios ediderunt, ut Dioscorides herbarius, et Pamphilus, ac Mithridates rex, et Callisthenes, ac Philo, necnon et Iolaus Bithynus, et Heraclides Tarentinus, et Cratevas herbarius, et Andreas, ac Bassus Tylus, et Niceratus, ac Petronius Niger, et Diodotus, alique nonnulli. Quorum exemplo nos hæreseon radices et opiniones patefacere conabimur, non ut fraudi lectoribus ista sint: sed quemadmodum quos proxime commemoravi scriptores, non ut malum indicarent ista tradiderunt, sed ut humanum sibi genus caveret, ac securitati suæ consuleret, dum iis quæ perniciosæ ac lethalia forent cognitis, opitulante Deo adversus hæc munire se, ac declinare possent, sibi que providerent ipsi, nec cum noxiis illis rebus experiri vellent. Atque ut omnium in gratiam qui in serpentes incurrisissent, aut quoquomodo perniciem ab iis contraxissent, sive pestifero quodam afflatu, sive morsu, sive aspectu denique ipso vitia, iidem illi qui in ejusmodi lucubrationes incubuerant, contra illarum virus quædam ex radicibus atque herbis remedia compararunt: sic nos ejusdem instituti opus istud cum eorum quos ante dixi, tum vestro, 4 fratres charissimi, hortatu suscepimus, ut exitialium serpentum ac bestiarum molestas species ac letiferos morsus explicaremus. In quo quidem hoc una præstabimus, ut adversus illa quidquid in nobis situm erit, paucis, uno scilicet atque altero verbo, velut antidotum opponamus, quo et illorum venena propulsemus, et secundum Deum, quemlibet, qui vel sponte vel

IV. Etenim Adamus initio rerum omnium sexta die de terra formatus, afflatu Dei vitali spiritu perfusus est. Neque enim, ut nonnullis placet, quinta die inchoatus, sexta demum absolutus est: quod qui asserunt, magnopere falluntur. Tum vero simplex atque integer erat, neque altero quopiam nomine,

καὶ γέννη, necnon et ab Athenæo lib. iii, *Heraclides Tarentinus*. Idem et Andreae medici meminit.

(6) Βάσσος ὁ Τύλιος. « Tylus Messeniæ urbs, quam nonnulli *Ætylum* vocant, » ait Strabo lib. viii. Sed corrupta hoc loco vox est, legendumque ex Dioscoride Βάσσος ὁ Τύλιος.

(7) Καὶ Πετρώνιος Νίγερ. Dioscorides *Petronius Niger* conjunctim habet. Plinius vero *Petronium Diodotum* copulat, quasi ejusdem sint appellationes ambæ.

aut opinione, ac sententia, aut disparis vitæ appellatione censebatur; nec aliud quam Adami vocabulum ei impositum erat, quod *hominem* interpretamur. Ex ipsomet porro similis ei mulier, eodem inquam e corpore, atque ex eodem afflatu procreata; liberi utriusque sexus geniti sunt. Cumque annos vixisset 930⁹, ex hac vita discessit. Adami filius Sethus exstitit, hujus Enos; ac deinceps Cainanus, Malaleelus et Jaredus. Hinc, ut a majoribus accepimus, fraus ac scelus in orbem terrarum grassari cœpit, quod primum ab Adami contumacia natum, inde Caini parricidio corroboratum fuerat. Jaredi vero tempore ac deinceps postea veneficia, malæ artes, petulantia, adulteria, atque improbitas omnis erupit. Necdum tamen diversa ulla erat opinio, neque dogma contrarium, sed una duntaxat lingua, perinde ac genus unum sub idem tempus in terra dissipatum. Post hæc Jaredus Enochum filium habuit, qui Deo gratus fuit; neque inventus est. Hunc enim transtulit Deus, nec mortem obiit. Enochi filius Mathusalas fuit: qui Lamechum genuit; Lamechus Noemum. Sub quo divina tandem justitia eluvione aquarum in mundum immissa, genus animantium omne funditus exstinxit. Unus in arca Noemus Dei jussu servatus est, utpote eidem acceptus, et cum primis apud illum gratosus: hic inquam, cum tribus liberis, Semo, Chamo, **5** ac Japheto, necnon et uxore tam sua quam filiorum ereptus est; adeo ut octo non amplius capita ab hoc diluvio in arca servata fuerint; itemque ex omni bestiarum et animantium genere, velut pecudum, et aliorum ejusmodi, ad restituenda postmodum in integrum omnia, ex nonnullis duo, ex aliis septena liberata sint. Hoc modo decima transacta generatio est anno ab orbe condito 2262. Inde cessante diluvio penes Noemum cum familia sua resederunt generis humani reliquæ¹⁰: cum nulla adhuc esset dogmatum varietas, nec ulla gens ab alia discreparet, nullum hæresis nomen, idololatria nulla uspiam esset. Et quoniam suo quisque arbitrio vitam instituebat (neque enim una lex omnibus adhuc præscripta fuerat, sed unusquisque legis sibi vicem præstabat, atque ex voluntate sua degebat; pro eo ac barbarismi, aliorumque ejusmodi

A οὐ βίου διακρίσεως ἐπέκλῃσιν κεκτημένος, ἢ Ἀδὰμ μόνον κληθείς, τὸ ἐρμηνευόμενον ἄνθρωπος. Τοῦτω πλάσσεται ἐξ αὐτοῦ ὁμοία αὐτῷ γυνή, ἐκ τοῦ αὐτοῦ σώματος, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐμφυσήματος. Παῖδες δὲ γεννῶνται τοῦτω ἀρρβένες τε καὶ θήλειαι. Καὶ βιώσας ἔτη ἑννακῶσια τριάκοντα, τὸ χρεὼν ἀπέδωκε. Τοῦτου παῖς Σήθ. Υἱὸς δὲ τούτου Ἐνὼς· καὶ κατὰ διαδοχὴν Καῖνάν, Μαλαλεήλ, Ἰάρεδ. Ὡς δὲ ἡ παράδοσις ἡ εἰς ἡμᾶς ἔλθοῦσα, ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ κακομηχανία ἐν κόσμῳ γίνεσθαι, καὶ ἀπ' ἀρχῆς μὲν διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς τοῦ Καῖν ἀδελφοκτονίας. Νῦν δὲ ἐν χρόνοις τοῦ Ἰάρεδ καὶ ἐπέκεινα φαρμακεία καὶ μαγεία, ἀσέλγεια, μοιχεία τε καὶ ἀδικία. Οὐ γνώμη τις ἐτέρα, οὐ δόξα μετηλλαγμένη, ἀλλὰ μία γλῶσσα καὶ γένος ἐν ἐπὶ γῆς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐσπαρμένον. Τοῦτω δὲ τῷ Ἰάρεδ γίνεται παῖς τοῦνομα Ἐνὼχ, ὃς εὐηρέστησε τῷ Θεῷ, καὶ οὐχ ἠδύρσκετο. Μετέθηκε γὰρ αὐτὸν ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ εἶδε θάνατον. Ἐνὼχ δὲ γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα, Μαθουσάλα τὸν Λάμεχ, Λάμεχ τὸν Νῶε. Καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισία κατακλυσμὸν ὕδατος ἐπενέγκασα τῇ οἰκουμένῃ, πᾶσαν σάρκα ἀνθρώπων τε καὶ τῶν ἄλλων ἐξήλειψεν. Ἐφύλαξέ τε ἐν λάρνακι διὰ προσταγματος τὸν Νῶε, εὐαρεστήσαντα ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ εὐρόντα χάριν· αὐτὸν δὲ τὸν προδεθλωμένον Νῶε, καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ, Σήμ, Χάμ, Ἰάφεθ, τὴν τε ἰδίαν σύζυγον, καὶ τῶν τριῶν υἱῶν τὰς τρεῖς γυναῖκας· ὥστε ἀνθρώπων ψυχὰς ὀκτὼ ἐν τῇ τότε λάρνακι διασώσασθαι ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ἀπὸ παντὸς γένους θηρῶν τε καὶ ζῴων, κτηνῶν τε καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ γῆς, πρὸς σύστασιν πάλιν τῆς ἐν κόσμῳ πάντων ὑποστάσεως, ἀπὸ τινῶν μὲν δύο δύο, ἀπὸ δὲ ἄλλων ἑπτὰ ἑπτὰ. Καὶ οὕτω παρῆλθε δεκάτῃ γενεᾷ δι' ἐτῶν δισχιλίων (8) διακοσίων ἐξηκονταδύο. Καὶ ὁ κατακλυσμὸς πέπαυται, καὶ Νῶε, καὶ ὁ αὐτοῦ οἶκος λείψανον τῷ κόσμῳ γαγένηται. Οὕτω δὲ ἑτεροδοξία, οὐκ ἔθνος τι διαφερόμενον, οὐκ ἕνομα αἰρέσεως, ἀλλ' οὐδὲ εἰδωλολατρεία. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀνθρώπων ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει (νόμος γὰρ εἰς οὐδαμοῦ ἐτύγχανεν· ἕκαστος γὰρ ἑαυτῷ νόμος ἐγένετο, καὶ τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει, καθὼς παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ ἡ χρῆσις οὐ μόνον βαρβαρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων. Φησὶ γάρ· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ

⁹ Gen. v, 3. ¹⁰ Gen. viii, 1 sqq.

(8) Δι' ἐτῶν δισχιλίων. Non igitur vulgatam in nostris editionibus LXX Seniorum rationem secutus est, annorum 1242, sed castigatam, ac germanam, quæ ad priorem annos addit 20. Magna jam tum olim Græcorum exemplarium non cum Hebræis Latinisque modo, sed secum etiam discordia fuit. De priori disserit Augustinus lib. *De civit. Dei* xv, cap. 13; Hieron. *Quæst. Hebr.*, aliique, maxime recentiores. De posteriori vide Eusebii *Excerpta chronologica*; ubi varie annorum summa concipitur. Ac propter immanem absurditatem, quæ ex Mathusalem annis oritur, animus est ad numerorum emendationem adjectus. Nam si LXX Interpretum communem editionem sequere, quæ annos Mathusalem ante genitum Lamechum arrogat 167,

D Lamecho vero 188, conficit, additis Noemi sexcentis, anni ante diluvium 955. Vixit autem Mathusalem in totum annos 969. Igitur 14 annis post diluvium superfuit; quod est ineptum. Quare Africanus Mathusalem annos ante Lamechum susceptum tribuit 185, qui ad Lamechi Noemique totidem, quot proxime numeravimus, adjuncti summam conficiunt annorum 972. Itaque tribus, quatuorve annis diluvium mors illius antecessit. At vero idem Africanus ab orbe condito ad diluvium annos colligit 2267. Quippe Enos 195 confert, cum LXX duntaxat 150 numerent. Subtractis quinque illis superfluis, crediderim in reliquis Epiphanium Africanum, sive LXX, apud Africanum Interpretum calculum secutum, annos computasse 2262.

Ἑλλην, οὐκ Ἰουδαῖος), βαρβαρισμὸς τότε ἐκαλεῖτο ἐν ταῖς δέκα γενεαῖς τοῦ χρόνου τὸ ἐπώνυμον. Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπιστάσης τῆς λάρνακος τοῦ Νῶε ἐν τοῖς ἔρεσι τοῖς Ἀραράτ (9), ἀνὰ μέσον Ἀρμενίων καὶ Καρδουένων ἐν τῷ Λουβάρ ὄρει καλουμένῳ, ἐκεῖσε πρῶτον κατοικήσας γίνεται μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τῶν ἀνθρώπων. Κάκει φυτεύει ἀμπελῶνα Νῶε ὁ προφήτης, οἰκιστὴς τε γίνεται τοῦ τόπου. Γίνονται δὲ τοῖς αὐτοῦ παισὶν (οὐ γὰρ ἐτι αὐτὸν ἐμφαίνει [10] γεγεννημένοι) παῖδες καὶ παίδων παῖδες, ἕως πέμπτης γενεᾶς ἐτῶν ἑξακοσίων πεντηκονταεπταετία, πάρεξ τοῦ Σήμ. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τοῦ λόγου, ἔξειμι ¹¹ τὴν γενεαλογίαν τοῦ ἐνὸς υἱοῦ. Σήμ τοίνυν γεννᾷ τὸν Ἀρφαξᾶδ, Ἀρφαξᾶδ τὸν Κηνᾶ, Κηνᾶ τὸν Σαλαῖ, Σαλαῖ τὸν Ἐβερ, εὐλαβῆ καὶ Θεοσεβῆ· Ἐβερ τὸν Φαλέκ.

Ε'. Καὶ οὐδὲν ἦν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχ αἵρεςις, οὐ γνώμη ἑτέρα καὶ ἑτέρα, ἀλλ' ἡ μόνον ἀνθρώποι ἐκαλοῦντο, ἐνὸς χειλοῦς καὶ μιᾶς γλώττης. Ἦν δὲ μόνον ἀσέβεια καὶ εὐσέβεια ὁ κατὰ φύσιν νόμος, καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἐνὸς ἐκάστου προαίρεσις τοῦ θελήματος, καὶ οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας, οὔτε ἀπὸ συγγραμμάτων συγγραφένων πλάνη· οὐκ Ἰουδαϊσμός, οὐχ αἵρεςις τις ἑτέρα, ἀλλ', ὡς εἶπειν, ἡ νῦν πίστις ἐμπολιτευομένη ἐν τῇ ἄρτι ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀπ' ἀρχῆς οὕσα, καὶ ὕστερον πάλιν ἀποκαλυφθεῖσα. Τῷ γὰρ βουλομένῳ φιλαλήθως ἰδεῖν ἀρχὴ πάντων ἐστὶν ἡ καθολικὴ καὶ ἀγία Ἐκκλησία ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ. Ἀδάμ γὰρ πρωτόπλαστος πέπλασται, οὐκ ἐμπερίτομος, ἀλλ' ἀκροβύστης μὲν τῇ σαρκί· οὐκ εἰδωλόατρης δὲ ἦν· καὶ ᾄδει Πατέρα Θεόν, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· προφήτης γὰρ ἦν. Οὐκ ἔχων τοίνυν περιτομήν, οὐκ ἦν Ἰουδαῖος· ἕβανα δὲ μὴ προσκυνῶν ἢ ἄλλο τι, οὐκ ἦν εἰδωλόατρης. Προφήτης γὰρ ὁ Ἀδάμ, καὶ ᾄδει, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶπε τῷ Υἱῷ· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*. Τί οὖν ἦν μήτε περιτομὴν ἔχων, μήτε εἰδῶλα σέβων, ἀλλὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν χαρακτήρα ὑποφαίνων; Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβελ, καὶ ἐπὶ τοῦ Σῆθ, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνῶς, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνῶχ, καὶ ἐπὶ τοῦ Μαθουσαλά, καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐβερ, ἄχρι τοῦ Ἀβραάμ διαληπτέον. Ἐνήργει δὲ τότε εὐσέβεια τε καὶ ἀσέβεια, πίστις καὶ ἀπίστια· πίστις μὲν ἐπέχουσα τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν εἰκόνα, ἀπίστια δὲ ἐπέχουσα ἀσεβείας τὸν χαρακτήρα καὶ παρανομίας, ἐναντία τοῦ κατὰ φύσιν νόμου, ἕως τούτου τοῦ προδεδη-

¹¹ Forte διέξειμι. ¹² Coloss. III, 11. ¹³ Gen. VIII, 4 sqq. ¹⁴ Gen. I, 26.

(9) *Ἐν τοῖς ἔρεσι τοῖς Ἀραράτ*. Chaldaeus Cordu, id est Gordiaios. Josephus, lib. I, cap. 4: Ἀποβατήριον τὸν τόπον τούτον Ἀρμένιοι καλοῦσι. Mox Beriosum Chaldaem citat: Λέγεται δὲ καὶ τοῦ πλοίου ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πρὸς τῷ ὄρει τῶν Κορδουαίων ἐτι μέρος τι εἶναι. Item ex Nicolao Damasceno: Ἔστιν ὑπὲρ τὴν Μινυάδα μέγα ὄρος κατὰ Ἀρμενίαν Βάρτις λεγόμενον, εἰς ὃ πολλοὺς συμφυγόντας ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ λόγος ἔχει περισθῆναι. Franciscus Junius pro Βάρτις, rescribendum existimat Λούβαρις: a quo non abhorreo. Sed idem solemniam delirat, cum Lubar Armenio, et Ægyptiaco sermone dicit idem esse atque ἀποβατικόν, sive ἀποβατήριον, id est, locum editissimum, ex quo descensus patet, a verbo *labar*, descendere. Unde et labarum, et labra apud

A appellationibus usus est Apostolus cum ita loquitur: *In Christo Jesu neque barbarus, neque Scythia, neque Græcus, neque Judæus est* ¹², illorum temporum status, qui sub decem generationibus fuit, barbarismi voce cognominatus est. Post diluivium cum in Ararati montibus, Armeniam inter et Cardycos in Lubare colle Noemi arca constitisset ¹³, illic prima hominum secundum diluivium habitatio fuit. Ibidemque Noemus propheta vitem consevit, ac domicilium constituit. Cujus liberis (hunc enim ipsum generare desiisse sacræ Litteræ significant) filii ac nepotes ad quintam usque generationem nati sunt, ad annos scilicet 669, præter Semum. Cujus unius prolem deinceps commemorabimus. Igitur Semus Arphaxadum genuit; iste Cainam, B Cainas Salam; Salas Eberum, pium virum ac Dei cultorem; hic Phalerum.

V. Nulla per id tempus in terris hæresis; opinio- num nulla dissensio; cum universi sola hominis appellatione censerentur; labio uno, unaque lingua præditi. Pietas porro atque impietas sola erat naturæ lege, aut uniuscujusque ad naturam accommodata voluntate definita, necdum error emererat, sive disciplina comparatus, sive monumentis scriptorum traditus. Neque igitur Judaismus, neque alia ulla secta prodierat: sed, ut ita dicam, illa eadem obtinebat, quæ hodie **C** in sancta Dei Ecclesia ac catholica perseverat fides, quæ cum ab ipsis rerum primordiis viguisset, rursus est postea patefacta. Etenim si quis ista solo veritatis studio impulsus velit expendere, non dubitabit sanctam atque catholicam Ecclesiam primam omnium existisse, dummodo scopum ipsum consideret. Adam enim hominum princeps a Deo conditus, non circumcisis, sed præputio præditus fuit. Neque tamen idola propterea coluit, et Deum Patrem cum Filio, ac Spiritu sancto utpote propheta cognovit. Quamobrem quod circumcisio caruit, Judæus esse non potuit: idololatra vero minime fuit, cum neque simulacra, neque alia id genus adoraret. Fuit enim ille propheta, et hoc Filio a Patre dictum esse sciebat, *Faciamus hominem* ¹⁴. Quidnam igitur erat? Omnino neque circumcisis, neque idolis addictus Christianæ religionis imaginem referebat. Par idem- quo de Abelo, Setho, Enos, Enoch, Mathusala, Noemo, Hebere, ad Abraham usque, judicium esse

D Epiphanium in *Ariomanitis*. Sed de labra cæterisque nugis dicemus ad illum Epiphanii locum. Quod quidem ad præsens negotium attinet, ἀποβατήριον Josepho nuncupatur locus ille, in quo Noemus τὴν ἀπόβασιν, hoc est exscensionem ex arca fecit; sive quod ibidem τὰ ἀποβατήρια sacra persolvit. Hæc enim vis est horum vocabulorum, ἀποβατήρια, διαβατήρια, et cæterorum. Valde igitur aberrat Junius, cum ἀποβατήριον interpretatur *arduum et excelsum*, ex quo descendere oporteat: quod a Græcæ vocis usu alienum et absonum est.

(10) *Οὐ γὰρ ἐτι αὐτὸν ἐμφαίνει*. Putidissimi Judæi Noemum a Chamo exsectum nugantur: ut inter alios R. Selomo, qui et alia quædam adjicit nefanda et ἕρρητα.

debet. Tum enim religio perinde atque impietas, A fides item et infidelitas hominum genus occupabat. Quarum fides Christianæ sectæ speciem adumbrabat; infidelitas impietatis ac sceleris erat notis insignita, eademque naturæ lege dissidebat. Atque hic rerum status ad illud usque tempus, quod modo significavimus, deinceps perductus est. Cæterum quinta post diluvium ætate, cum a tribus Noemi filiis propagari genus hominum cœpisset, continuata sobolis successione, duo ac septuaginta numero velut principes ac stirpis capita prodierunt. Ii cum longius processissent, et a monte Lubar, Armeniæque finibus, hoc est regione Ararat, ulteriora peragrassent, Senaaris in campum delati sunt ¹², quem locum sibi ipsi delegerunt. Cæterum Senaar hodie in Persarum regione sita est, quam olim Assyrii tenuerant. Igitur cum in eo loco consilium habuissent, de turri urbeque illic extruenda inter se statuerunt. Qui omnes quod ab Europæ propinquo tractu in Asiæ interiora penetrassent, insequenti tempore Scytharum cognomen adepti sunt. Ergo illi turrim et Babylonem ædificant. Sed divino Numini de insana illa molitione displicuit. Ideoque dissipatis

¹² Gen. xi, 2 sqq. ¹³ Reg. διαδοχὴν παίδων παίδες.

(11) Ἐρθα που ἐπελέξαντο. Fortasse τόπον ἐπελέξαντο.

(12) Ἦν δὲ τοῦτο πάλαι Ἀσσυρίων. Ager Senaar, et Babylon ipsa primum, inquit, ad Assyrios pertinuit. Respexit autem ad id, quod Gen. x, 11, legitur: *De terra illa (Senaar) egressus est Assur, et edificavit Ninivem, et plateas civitatis, et Chale.* Verum Assur quidam proprium esse nomen existimant, ut R. Selomo, qui se ab impiorum consuetudine, ac convictu segregavit: eundemque Aben-Ezra Japheth filium existisse memorat. Equidem Assur hoc loco de Assyrio populo, vel Nino ipso regni Assyrii conditore libentius interpretor. Eodem porro spectare videtur quod est apud Isaiam cap. xxiii, 13: *Ecce terra Chaldaeorum: Talis populus non fuit: Assur fundavit eam. In captivitatem traduxerunt robustos ejus, suffoderunt domus ejus: posuerunt eam in ruinam.* Sed Hebraica aliam sententiam præferunt: *Iste populus non erat illic olim. Assur fundavit eam navibus; vel, ut alii, deserti incolis; qui erexerunt arces illius, sed (Chaldæi) contriverunt palatia illis, etc.* Quod ita R. David exponit. Non est mirum, aut incredibile, quod de Tyri eversione prædicitur. Ecce tibi Babylon, et Chaldaea ipsa non eosdem semper incolas habuit; sed et ipsa vicisitudinem est experta. Nam Chaldaeorum populus olim ibi sedem non habuit: sed Assyrii principio tenuerunt, et in ea urbes excitarunt. Tum Chaldæi pulsus Assyrii occuparunt, qui a Chasad Nachoris filio oriundi, ait Kimbhius, ex cap. xxii Gen., com. 21. Hæc ex Hebræis, quamquam aliter Aben Ezra, et ex Latinis Hieronymus. Nam LXX diversi prorsus abeunt. Ex iis colligitur Assyrios olim tenuisse Babylonem. Ac nonnullis placet Sennacheribi majores Babylonem invasisse; propterea quod lib. IV Reg., c. xvii, 24, rex Assyriorum Sennacherib de Babylisse, et de Cutha, cæterisque regionibus incolas Saramariam transtulerit. Sane Babyloniorum rex Assyrius in Scripturis interdum vocatur, et Babyloniam sub Assyria fuisse comprehensam auctores sunt geographi.

(13) Ἐπωνομάσθησαν πάντες. Scytharum nominis origo ab Hebraica voce שׂוּת, cum puncto semol, quod est declinare, errare. Potest et a שׂוּת

λωμένου χρόνου. Πέμπτη τοίνυν γενεᾷ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, πληθύνοντων ἔρτι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Νῶε κατὰ διαδοχὴν ¹² τῶν παίδων, παίδες ἐγεγόνασιν ¹³ ἔβδομηκονταδύο τὸν ἀριθμὸν, ἐν κόσμῳ ἀρχηγέται καὶ κεφαλαιώται. Ἐπεκτεινόμενοι δὲ καὶ πρόσω βαίνοντες ἀπὸ τοῦ Λουβάρ ἕρους καὶ ὁρίων τῆς Ἀρμενίας, τουτέστιν Ἀραράτ τῆς χώρας, γίνονται ἐν πεδίῳ Σενάαρ, ἔρθα που ἐπελέξαντο (11). Κεῖται δὲ αὕτη ἡ Σενάαρ νυνὶ ἐν χώρῃ τῇ Περσικῇ. Ἦν δὲ τοῦτο πάλαι Ἀσσυρίων (12). Ἐκείσε τοίνυν συνδοιάσαντες, συμβούλιον λαμβάνουσι μετ' ἀλλήλων πύργον μετ' πόλιν οἰκοδομήσαι. Ἀπὸ δὲ τοῦ κλίματος τοῦ πρὸς Εὐρώπην εἰς Ἀσίαν κεκλιχότες, ἐπωνομάσθησαν πάντες (13) κατὰ τὴν χρόνου ἐπίκλησιν Σκύθαι. Κτίζουσι δὲ τὴν πυργοποιίαν, καὶ οἰκοδομοῦσι τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ εὐδόκησεν ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ ἔργῳ τῆς αὐτῶν ἀνοίας. Διεσκέδασε γὰρ αὐτῶν τὰς γλώσσας, καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἔβδομηκονταδύο (14) διένειμε κατὰ τῶν τότε ἀνδρῶν ἀριθμὸν εὐρεθέντα. Ὅθεν καὶ Μέροπος οὗτοι κέκληνται, διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν. Καὶ τὸν πύργον ἀνέμων βολὴ κατέστρεψεν. Ἐμερίσθησαν γοῦν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν δεξιὰ τε καὶ εὐώνυμα, οἱ μὲν παλίνροσοι ὅθεν ἐκβε-

¹⁴ Sic pro γεγόνασιν. EDIT. PATROL.

cum puncto dextro derivari, quod *discurrere*, et *obambulare* significat. Utraque notio Scytharum moribus apprimè congruit: quos *πλάνητας errabundos*, et *ἀμαξοβίους* fuisse constat. Sed ea vocabuli ratio, quam Epiphanius affert, quod scilicet C ἀπὸ τοῦ κλίματος τοῦ πρὸς Εὐρώπην εἰς Ἀσίαν declinaverint, non valde mihi probatur. Neque enim verum puto, Scytharum nomine priscos illos insignitos, qui post diluvium turrim illam architectati sunt. *Etymologicon magnum* σκύζεσθαι, quod est *irasci*, et *supercilium contrahere*, παρὰ τοὺς Σκύθας nominatum scribit: quoniam iracundi Scythæ. An potius Σκύθας Græci ἀπὸ τοῦ σκύζεσθαι deduxerunt?

(14) Καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἔβδομηκονταδύο. De eadem linguarum gentiumque distributione agit hæc. xxxix, quæ est Sethianorum: ubi et lxxii linguas totidem, quot κεφαλαιώται erant, et auctores stirpis, effloruisse dicit. Vulgatus est hic matricum linguarum, populorumque numerus, de quo certatim chronologi disputant. Quorum quidem ratio mihi non satis explorata certaque videtur: non modo quod Græci codices a Latinis et Hebræis in numero dissident: sed etiam, quod plerique κεφαλαιώται cum posteris suis, ac filiis in numerum censentur. Non est autem credibile, distinctum ab iis populum ac linguam illos constituisse. Certe enim Heber a Phaleg lingua diversus non fuit; ut etiam Augustinus existimat. Deinde Chananæi omnes populi idioma commune sortiti sunt. Itaque labat illa lxxii linguarum partitio. Sed nec in ea laborare admodum necesse est, ut totidem illis nationibus domicilium cuique suum, ac regionem assignemus. In quo multi nominum similitudines nimis ambitiose consectantur. Est enim verisimile, plerosque finibus iis, quos occuparant, relictis, ac sedibus, alio sese contulisse. Nam quod Meyses narrat, ab iis propagatas esse nationes omnes, non sic accipiendum est, ut eas per sese primum, καὶ ἀμέσως, regiones inderent, atque in earum possessionem pedem ipsi posuerint, sed ut eo saltem illorum posteri commigrarint. Verum hæc discutere longioris et operæ, et alterius instituti fuerit.

ἐήκασιν, ἄλλοι δὲ ἐπὶ τὰ πρόσω τῆς ἀνατολῆς κερχω-
ρηκότες. Ἐτεροὶ δὲ τὴν Λιβύην καταλήφασιν, ὡς
καὶ περὶ τούτων τὴν ἀκρίθειαν εἴ τις ἐθέλοι καταλα-
βέσθαι, εὐροὶ δ' ἂν ἕκαστον τῶν προσκεχωρηκότων
καθ' ἑκάστην τινὰ πατριδα πῶς εἴληγε τὸν κλῆρον.
Ἄς ὁ Μιστρεμ μὲν διαδέχεται τὸν τῆς Αἰγύπτου κλη-
ρον, Κοῦς δὲ τὴν Αἰθιοπία¹⁷. Ψοῦς τὰ Ἀξιωματικά (15)
μέρη· Ῥεγμᾶ καὶ Σαβᾶ, καθά (16) καὶ Θωῦδην καὶ
Ἐλοῦδ, τὰ πρὸς τῇ Γαράμων χώρα (17).

ctus, quamve sortito ex omnibus regionem occupavit, facile deprehendet. Ita Mistrem in Ægypti possessionem invadit, Chus Æthiopiæ obtinet: Psus Axumiticum tractum: Rhegma, Sabacatha, Thoudim et Elud Garamorum in regione constiterunt.

Γ'. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ πλάτος ποιῆσθαι τὴν
ἐνταῦθα σύνταξιν τοῦ προοιμίου, ἐλεύσομαι πάλιν
ἐπὶ τὸ προκείμενον, καὶ κατὰ τὴν διαδοχὴν αὖθις
ἐπιλήψομαι τῆς ἀκολουθίας. Μεταξὺ γοῦν τοῦ Ἐβερ
καὶ τοῦ Φαλέκ καὶ τῆς πυργοποιίας, καὶ τῆς πρώτης
πόλεως μετὰ τὸν κατακλυσμὸν κτισθείσης, ὅπ' αὐτῇ
τῇ οικοδομῇ ἀρχὴ λοιπὸν συμθουλίας ἀθροισμοῦ καὶ
τυραννίδος γίνεται Νεβρώθ. Νεβρώθ γὰρ βασι-
λεύει (18) υἱὸς τοῦ Κοῦς τοῦ Αἰθίοπος, ἐξ οὗ Ἀσσοῦρ
γεγέννηται. Τούτου ἡ βασιλεία ἐν Ὀρέχ (19) γεγέν-
νηται, καὶ ἐν Ἀρράλ καὶ Χαλάννη. Κτίζει δὲ καὶ τὴν
Θειράς (20), καὶ τὴν Θόβελ, καὶ Λόβον ἐν τῇ Ἀσσυ-
ρίων χώρα. Τοῦτόν φασὶ παῖδες Ἑλλήνων εἶναι τὸν
Ζωροάστρην, ὅς, πρόσω χωρήσας ἐπὶ τὰ ἀνατολικά
μέρη, οικιστῆς γίνεται Βάκτρων. Ἐντεῦθεν τὰ κατὰ
τὴν γῆν παράνομα διανεμῆται. Ἐφευρέτης γὰρ οὗ-
τος γεγέννηται κακῆς διαχῆς ἀστρολογίας καὶ μα-
γείας, ὡς τινὲς φασὶ περὶ τούτου τοῦ Ζωροάστρου.
Πλὴν ὡς ἡ ἀκρίθεια περιέχει, τοῦ Νεβρώθ τοῦ γίγαν-
τος οὗτος ἦν ὁ χρόνος. Οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ
δισστήκασιν (21) ἄμφω, ὃ τε Νεβρώθ καὶ ὁ Ζωροά-

A illorum linguis septuaginta duas ex una fecit, pro
hominum numero, qui illo tempore repertus est.
Unde et Meropes 7 a vocis divisione nuncupati.
Turris ipsa denique ventorum impetu disjecta. Se-
cundum hæc illi per universum orbem dextra ac
sinistra dispersi, alii eo rediere unde discesserant,
alii longius ad Orientem progressi sunt. In Africam
nonnulli pervenerunt. Quod si quis ista diligentius
indagare voluerit, quo illorum quisque sit profe-
ctus, quamve sortito ex omnibus regionem occupavit, facile deprehendet. Ita Mistrem in Ægypti pos-
sessionem invadit, Chus Æthiopiæ obtinet: Psus Axumiticum tractum: Rhegma, Sabacatha, Thoudim
et Elud Garamorum in regione constiterunt.

VI. Verum ne diutius quam necesse sit in hujus
operis præfatione commoremur, nostrum nos ad
institutum referemus, atque inchoatam originum
successionem denuo pertexemus. Igitur inter He-
beris ac Phaleci tempora, cum et edificata turris,
et prima omnium urbs post diluvium esset exci-
tata, in ipsa operis exstructione prima hominum
coitio ac tyrannicus dominatus auctore Nembroth
constitutus est. Primus iste regnum obtinuit, Chusi
Æthiopiæ filius, ex quo natus Assur: qui Orechi,
Arphale, et Chalanne regnum exercuit. Quin et
Thiras urbem condidit, et Thobelem, et Lobum in
Assyria. Græci Zoroastrem hunc fuisse memorant;
qui Orientis interiora penetrans Bactrorum oppi-
dum erexit. Indeque omnia, quæ in orbem invecta
sunt scelera, propagata dicuntur. Siquidem malæ
artes, astrologia videlicet ac magia, auctore illo re-
pertæ sunt; id quod Zoroastri a nonnullis tribuitur,
revera ad Nembroth gigantis tempora pertinere
putandum est. Quanquam inter utrumque non nul-
tum temporis interjectum est. Sed iis omissis Pha-

¹⁷ Γρ. Αἰθιοπίαν.

(15) Ψοῦς τὰ Ἀξιωματικά. Mendose pro Ἀξου-
μιτικά, ut est in Schiænorum hæresi: nec minus
emendandum Ψοῦς pro quo Φοῦθ legendum. Sive
ut est IV Reg. xv, 49, 5B Φοῦθ. De Axumitis alius
erit dicendi locus.

(16) Ῥεγμᾶ, καὶ Σαβᾶ, καθά. Corr. Σαθαθακά·
qui inter filios Chus recensetur. Pro Ἐλοῦδ, fortasse
Λοῦδ. Quippe Λουδισίμ inter filios Mestrami nume-
rantur.

(17) Τὰ πρὸς τῇ Γαράμων χώρα. An Ἀράβων,
an potius Γαρραμάντων? Nam hæc vicina sunt no-
mina. Est qui Regamam Ptolemæi, quæ est in
Arabia Felice ad Regma transferat: de qua Ezech.
xxvii, 22: רַגְמָא וְרַגְמָא וְרַגְמָא

(18) Νεβρώθ γὰρ βασιλεύει. Quem plerique om-
nes chronologi, imo et antiqui Patres, Belum fuisse
censent, Babylonis conditorem. Hujus filium Assur
Epiphanius facit: quem quidem Ninum fuisse par-
est, si Nembroth idem cum Belo fuerit. Et eadem
utrobique colligendi ratio; nam Belus Babylonem
extruxit, et Ninus Ninivem. Atqui priorem a Nem-
broth, posteriorem ab Assur civitatem conditam
Moyses affirmat. Verum Assur Gen. x, 11, gentis
nomen esse, non viri proprium existimant alii;
quibus libenter subscriperim. Sed hæc annalium
ac chronologiarum paginas implent, nec sunt plu-
ribus hoc loco disceptanda.

(19) Τούτου ἡ βασιλεία ἐν Ὀρέχ. Pro Ἀρράλ,
LXX Ἀρχάδ, Hebræi דַּרְחַ.

(20) Κτίζει δὲ καὶ τὴν Θειράς. Nescio unde hæc

expiscatus sit, quæ in Geneseos x illo capite non
leguntur. Ubi hoc duntaxat habetur: Principium
regni Nembroth fuisse Babylonem, καὶ Ὀρέχ, καὶ
Ἀρχάδ, καὶ Χαλάννη in terra Sennaar. Unde Assur
egressus ὠκοδόμησε τὴν Νινευθ, καὶ τὴν Ῥωθῶθ
πόλιν, καὶ τὴν Χαλάκ. Pro Ῥωθῶθ πόλιν, Hebræice
scriptum est רַגְמָא וְרַגְמָא, quod Hieronymus vertit,
plateas civitatis, et pro appellativo habuit, quod
Græci proprium fecerant. Intelligit autem urbis
Ninives plateas, quas Ninus extruxerit. De Epi-
phanio quid dicam, aliud occurrit nihil, nisi voces
istas, Θειράς et Θόβελ alienum in locum translatas
esse. Nam Thiras et Thubal inter Japhethi poste-
ros numerantur com. 2, Thubal, et Mosoch, et Thi-
ras. Fortassis enim cum Regma, Sabatacha, cæ-
terisque, quosdam alios recensuit Epiphanius, et
inter illos Thubal et Thiras. Nisi hæc conjectura
placeat, pro Θειράς et Θόβελ, ac Λόβος, propria ur-
bium illarum nomina substituenda sunt, quas Assur
ædificavit. Certe in Λόβος vestigium quoddam appa-
ret vocabuli Ῥωθῶθ, et in Thiras vocis רַגְמָא, quæ
civitatem significat. Unde ita depravari vox ista
potuit Ῥωθῶθιρα.

(21) Οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ δισστή-
κασιν. Bactrianorum rex ille, quocum Ninus con-
fluxit, Oxyartes a Diodoro vocatur; a Justino, Ar-
nobio ac cæteris, Zoroastres. Neque dissentit Plinius,
ut Scaliger videtur. Neque enim dubitat ille, sitne
Magus idem cum rege Bactriano: sed utrum unus hic
fuerit; an et alius postea: quod Sallianus noster

lec Rhagam genuit : hujus filius Seruch fuit, quod nomen *provocationem* significat. Hoc vero tempore idololatriæ inter homines, ac gentilium superstitionis initium est factum, quemadmodum a majoribus accepimus. Tametsi nondum ad simulacra cælestosque lapides, aut ligna, aut argenteas aureasque statuas alteriusve materiæ superstitiosus ille cultus adhæserat; nec aliud præter colores, atque effigies erat, in quo hominum mentes novum per sese nequitia genus excogitarent, ac sponte sua, proprioque animi ac rationis impetu pro honestate sibi sceleris turpitudinem asciscerent. Sed ut ad

recte in *Annalibus* animadvertit. Vanissima Magorum natio Zoroastrem illum antiquissimum putat; utpote qui Trojanum excidium quinque annorum millibus antecesserit, ut Plinius, et Plutar. *Tract. de Iside* testantur. Apud Laetium Xanthus Lydius sexcentis duntaxat annis ante Xerxis *ἐνάβασιν* exstitisse Zoroastrem asseverat. Unde merito plures ejusdem nominis fuisse suspicatur Scaliger.

(22) *Τὸν Σερούχ τὸν ἐγγηνεύμενον ἐρεθισμόν.* Variæ sunt apud Epiphanium Hebræorum nominum origines, et interpretationes partim obscuræ, partim saluberrimæ. Multa enim vel eruditissimis per imprudentiam excidunt. Neque propterea Hebraismi fuit imperitus Epiphanius, quem Græcæ, Syræ, Hebrææ, Ægyptiacæ, et ex parte Latine linguæ scientem fuisse confirmat Hieron. *Apol. II contra Ruf.*, quem argute bilinguem nominat, quod Græcæ Latineque nosset. Inter falsas originationes hæc ipsa vocabuli Serug interpretatio a Calvinista quodam profertur, cum aliquot aliis: ut cum ceteros Patres erroris haud expertes fuisse colligat; tum vel in primis Epiphanium in explicandis nominibus aberrasse. Nos de reliquis, quæ in hoc scriptore notat, sparsim, ac suo loco viderimus. Quod ad præsens vocabulum spectat, male ab Epiphanio putat *Σερούχ ἐρεθισμόν* verti, cum ita scribendum sit hoc nomen, *Σερούχ*, et *propaginem*, non *irritationem* significet. Hæc ille. Verum purgandi hoc quidem loco Epiphanii facilis est et explicata ratio. Primum enim *Σερούχ*, non *Σερούχ* scribendum illi fuit, cum priore modo LXX conceperint. Et fieri potest, ut Hebraice quoque saltem aliquot in exemplaribus *שרוך* non *שרוך* lectum sit: ex quo Græcæ *Σερούχ* ediderunt LXX. Nam *π* per *χ* plerumque reddi solet, ut in *נחור* et *חם*, *Nachor* et *Cham*. Utcumque vero scriptum exstiterit, potest commoda aliqua interpretatione Epiphanii glossæ defendi. In primis *שרוך* *perplexum esse*, atque *intricatum* significat: unde *שרוך*, *propago*, non *שרוך*, ut Calvinistæ placuit. Quare perperam et ipse *Σερούχ*, sive *שרוך*, *propaginem* vertit; cum ratio postulet, ut sit *intricatus*, et *perplexus*. Et quoniam quæ ejusmodi sunt, hoc est, implicata et perplexa, tricis suis *ἐρεθίζουσιν*, *provocare*, atque *irritare* solent: inde fortasse *שרוך* τὸ *ἐρεθίζον*, vel *ἐρεθισμός* dicitur, ex reconditiore lingua. Non enim omnes omnium vocum potestates in sacris litteris expressæ sunt. Sin est ut *שרוך* LXX in Hebræo repererint, qui *Σερούχ* scripserunt; bellissime ad hunc modum quadrabit. *שרוך* Chaldaicis, et Rabbinis est *perverse agere* Sam. II, cap. 19, de Semei: *שרוך* די, *perverse egit*, *rebellavit*. Hinc *שרוך* *iniquitas*, *peccatum*, *rebellio*; *שרוך* *rebeldes*. Vide Eliam in *Thisbi*. Indidemque *Σερούχ* hoc est a rebellionem, contumacia et *ἐρεθισμός*. Eadem vox Hebraice idem est ac superfluum esse, redundare, quod et aliam ejusdem notionis originem indicat: quasi sit, *ἐκ περιουσίας ὑβρίζειν*, lascivire, et insultare, ac procaciter irritare. Est illa vero Epiphanii interpretatio longe

στρος. Φαλὲκ δὲ γεννᾷ τὸν Παγάμ. Παγάμ τὸν Σερούχ, τὸν ἐρμηνεύμενον ἐρεθισμόν (22). Καὶ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους (23) ἢ εἰδωλολατρεία τε καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς, ὡς ἡ ἐλοῦσα εἰς ἡμᾶς γνώσις περιέχει. Οὕτω δὲ ἐν ξοάνοις καὶ ἐν τορταῖς λίθων ἢ ξύλων ἢ ἀργυροτεύκτων, ἢ χρυσοῦ ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ὕλης πεποιημένων, μόνον δὲ διὰ χρωμάτων καὶ εἰκότων ἢ τοῦ ἀνθρώπου διάνοια ἐφ' ἑαυτῇ ἠύρισκε τὴν κακίαν· καὶ διὰ τοῦ αὐτεξουσίου καὶ λογικότητος καὶ νοῦ ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος τὸ παράνομον ἐφηύρατο. Γίγνεται δὲ τῷ Σερούχ παῖς ὁ Ναχώρ· Ναχώρ δὲ γεννᾷ τὸν Θάβρα. Ἐντεῦθεν γέγονεν ἀνδριαντοπλα-

probabilior, quam quæ apud Hieron. lib. *De nom. Hebr.* legitur: ut sit *corrigia*, vel *perfectus*. Nam *שרוך*, non *שרוך* *corrigiam* sonat: unde Seruc, *Σερούχ*, non Serug legendum esset. Quanquam littera *caph* in fine cum raphe aspirate pronuntiatur. Ideo Græcæ *Σερούχ*. An ita in Hebræo legerit Hieron. aut LXX Seniores, divinare non libet. Alterum glossæ, quod addit Hieronymus, nempe *perfectus*, non capio, neque ad rem pertinere puto. Quis autem nesciat multa Hebræorum vocabula, quod aliter Græcæ perscripta essent, et ab origine detorta, doctissimis interdum Patribus fraudi fuisse, minus ut rectas illis significationes allingerent? Exemplo sit quod cum hæc scriberemur fortuito nobis occurrit. Idem Hieron. *Epist. ad Ageruch. Noemi*, cujus in libro Ruth historia commemoratur, *consolationem* interpretatur, quod Hebraice est *נחמה* a *נחם*, non *נחם*.

(23) *Καὶ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους.* Hæc ex Eusebii *Chronico*, quæ in Græca editione Scaligeriana leguntur, pag. 13. Sed ibi Japhethi, non Semei filius Seruch dicitur, ut etiam apud Suidam in vocabulo *Σερούχ*, ubi eadem fere declarantur. Quin et illud contra atque Eusebius scripsit, ab Epiphanio subjungitur: « Nondum ætate Seruch lapides, ligneave simulacra, aut aurea argenteave fabricata; sed in picturis, et coloribus omnem, ut Tertullianus loquitur, idololatriæ paraturam constitisse. » Eusebius vero: *Αὐτὸς γὰρ*, inquit, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τοὺς πάλαι γενομένους ἢ πολεμιστὰς, ἢ ἡγεμόνας, καὶ τι πράξαντας ἀνδρίας, ἢ ἀρετῆς ἀξίον ἐν τῷ βίῳ τοῦ μνημονεῖσθαι, καὶ ὡς ὄντας αὐτῶν προπάτορας ἀνδριάσι στήλων ἐτίμησαν. Quæ fortassis in concordiam redigi ita possunt, ut Epiphanius idola, ac simulacra duntaxat aslabre facta, et cælaturis effigiata per illud tempus exstitisse neget; non autem informes truncos, aut lapides, sive columnas: de quibus Eusebius accipiendus est, cum eas vocat *ἀνδριάντας* στήλων. Ab iis enim rudibus, et impolitis statuis, et columnis idololatria cœpit. Clem. Alex. *Strom.* I, Πλὴν γ' οὐκ ἀκριβοῦσθαι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἰσάντες οἱ παλαιοὶ ἔσεον τοῦτους, ὡς ἀφιδρόματα τοῦ Θεοῦ. Quod ad ejus columnæ, quæ Israelitis in solitudine præibat, imitationem expressisse dæmones ibidem disputat. Sic Athenienses pro toribus columnas, et obeliscos Apollini consecrabant, quem Ἀγυιέα vocabant. Aristoph. scholia ad *Σφήκας*. Ἀγυιεύς κίων εἰς ὄψιν λήγων, ὃν ἰσῆται πρὸ τῶν θυρῶν: ἰδίους δὲ φασιν αὐτοὺς εἶναι Ἀπόλλωνος, οἱ δὲ Διονύσου, οἱ δὲ ἄμφοιν. Hi sunt θυραῖοι, et ἀντήλιοι θεοί. Tertul. *Apolog.*: *Etiam apud Græcos Apollinæm θυραῖον, et Antelios dæmones ostiorum præsideas legimus.* Hesychius: Ἀντήλιοι θεοὶ οἱ πρὸ τῶν θυρῶν ἰδρυμένοι. Est igitur propius vero, informes illas moles initio pro diis erectas. Tum paulatim artem ac διάθεωσιν accessissit, auctore, ut ferunt, Dedalo. De quo Themistius *Orat.* xv, ac demum expressas coloribus imagines et picturas, licet contra sentiat Epiphanius.

σία ἀπὸ πηλοργίας καὶ κεραμικῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς τοῦ Θάρρα τούτου τέχνης. Περίεστη δὲ ὁ ἀγὼν (24) εἰς εἰκοστὴν γενεάν ἕως τούτου, ἐτῶν τρισχιλίων τριακοσίων τριακονταδύο. Καὶ οὐδεὶς πώποτε τῶν προτέρων ἀνθρώπων πρὸ πατρὸς υἱὸς ἐτελεύτα· ἀλλὰ πατέρες πρὸ παιδῶν τελευτῶντες τοὺς υἱοὺς διαδόχους κατελίμπανον. Καὶ μὴ τις λεγέτω περὶ τοῦ Ἄβελ· οὐ γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν. Ἐξότε Θάρρα (25) ἀντίζηλον τῷ Θεῷ προσέστησατο, διὰ τῆς ἰδίας πηλοργίας τεχνησάμενος, τὰ ὅμοια οἷς ἔπραξεν ἀπὸ τῆς δίχης ἀπέλιψε, καὶ αὐτὸς παραστρωθεὶς διὰ τοῦ ἰδίου τέκνου. Ὅθεν θαυμάσια ἡ θεία Γραφή ἐπεσημήνατο, λέγουσα· Καὶ ἀπέθαιεν Ἀβρὰμ ἐνώπιον Θάρραν τοῦ πατρὸς ἐν τῇ γῆ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ.

catus est. Quod quidem Dei consilium admirans Scriptura nominatim his verbis expressit : *Et mortuus est Arran coram Tharra patre in terra natiuitatis suæ* ¹⁸.

Z'. Ἔως τούτου ἔμενε Σκυθικὴ τις διαδοχὴ καὶ ἐπίκλησις. Οὕτω δὲ ἦν τις αἴρεσις, οὕτω μηχανὴ τις ἐτέρα, ἢ μόνον πορνεία, ἐπίνοια εἰδώλων. Καὶ μετέπειτα ἐθεοποιήσαντο (25') ἢ κακοδαίμονας τυράννους, ἢ γόττας φαντάσαντας τὴν οἰκουμένην, τιμήσαντες τὰ σοῦτων μνήματα· καὶ μετέπειτα πολλῷ τῷ χρόνῳ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Δία, Ἐραν τε καὶ Ἥραν, καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτούς· ἐπειτα δὲ ἀκινάκην ἔθειοντες (26) εἰς τὴν τῶν Σκυθῶν Σαυρομάται, Ὀδρυσόν τε τῶν Θρακῶν προπάτορα· ἐξ οὗ τὸ γένος κατάγεται Φρυγῶν (27), ὅθεν καὶ Θραξες ἀπὸ τοῦ θήραξ ἐπίκλησιν τοῦ ἐν τῇ πυρροποιίᾳ γεγεννημένου καλοῦνται. Περίεστη δὲ πᾶς ὁ χρόνος ἐντεῦθεν λαθούσης τῆς πλάνης ἀρχῆς εἰς τὸν προδηλούμενον καιρὸν, φύρων λοιπὸν τὰς ὁδοὺς. Συγγραφεῖς τε ἐντεῦθεν καὶ ἱστοριογράφοι, ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐρανοσύμμενοι ἔνο-

¹⁸ Gen. xi, 28.

(24) *Περίεστη δὲ ὁ ἀγὼν*. Scribe ut est in Regio, C. Ab Adamo ad Thare xx γενεαὶ sunt, quia Chainan in numerum venit. Eæ colligunt, ut hic Eriphanus indicat, annos 3332. Reipsa autem, ex LXX Seniorum editione, annos 3364. Ab Adamo ad diluuium supra numerati sunt 2262. Hinc ad Thare ortum anni sunt 1102; sunt anni 3364. Quare annis minus 32 dixit Eriphanus. Vide sequentem numerum.

(25) *Ἐξότε Θάρρα*. Suidas in Σερούχ· Ἐντεῦθεν εἰσήχθη ἡ πολυθεΐα, καὶ ἡ εἰδωλολατρεία· τούτο δὲ διέμεινε παρ' αὐτοῖς μέχρι τῶν χρόνων Θάρρα τοῦ πατρὸς Ἀβραάμ· ἦν γὰρ ἀγαματοποιὸς, ἀπὸ διαφόρων ὑλῶν εἰκόνας ἐργάζόμενος, etc.

(25') *Καὶ μετέπειτα ἐθεοποιήσαντο*. Haud absimilem idolorum, eorumque cultus originem disce ex lib. Sapientiā c. xiv, Lactantio l. i, c. 14.

(26) *Ἐπειτα δὲ ἀκινάκην ἔθειοντες*. Martem in primis colere Scythæ, cuius effigies erat acinaces ferrens, ait Herodotus l. iv. Huic templum ex virgultorum fasciculis extruebant, ubi et captivos mactabant. Sed quoniam in eum Herodoti locum incidimus, obiter hic a nobis emendandus atque illustrandus erit. Cum templum illud describit pag. 152, ait sarmentorum ab illis fascies comportari, exaggerarique ἐπὶ σταδίοις τρεῖς μῆκος, καὶ εὖρος· ὕψος δὲ ἑλασσον· *longitudinis ad stadia tria; totidem latitudinis: altitudo vero minor*. Nonne otiosum est admonere minorem tribus stadiis altitudinem fuisse? Quis tam alte erectum eumulum suspicari posset? Plane igitur mendosus hic locus est, et

institutum redeam, Serucho natus est Nachor; ab eo Tharra genitus est. Ex quo tempore simulacra primum ex argilla, figlinoque opere reperta sunt, artifice Tharra, ad quem ter mille circiter et trecentorum ac triginta duorum annorum spatium usque vicesimam ætatem humani generis tempora propagata sunt. Nec in tanto hominum numero ullus adhuc filius ante parentem obierat : sed superstitionibus relictis liberis patres ex hac vita migrabant. Nam quod Abelem objicere quispiam posset, nequam procedit, cum is violenta morte præreptus fuerit. Posteaquam vero Tharra filium arte Deum velut æmulo quodam opposito provocare cœpit, dignam factis suis mercedem reportavit, cum et ipse filii sui iactura vicissim quodammodo provo-

B VII. Hucusque Scythica quædam successio, appellatioque mansit. Nulla vero adhuc hæresis erat, nec ullum aliud commentum præter idololatriciam irrepserat. Postea vero infelices tyrannos, aut præstigiatores, qui incantationibus suis ac fallaciis totum orbem deceperant, divinis honoribus consecraverunt, eorumque monumenta venerati sunt. Inde longo post tempore Saturnum et Iovem, Opem, ac Junonem, cæterosque horum asseclas. Tum acinacem Sarmatæ Scythici generis pro deo colere cœperunt, ut et Odrysum, a quo Thracæ oriundi; indidemque et Phrygum genus originem accepit : ex quo etiam accidit, ut a Thera, qui in illa turris ædificatione natus est, Thracum appellatio deducta sit. Deinceps errore in humanum genus introducto, ad illum usque quem attigimus terminum, deprava-

pedum cubitorumve certus deest modus, quo minorem fuisse exaggerationem illam scripserat. Ad hæc paulo ante, cum sacrificiorum rationem explicat, ac quemadmodum hostias immolarent, quædam leguntur, partim ab interpretibus ignorata, partim corrupta. Τὸ μὲν ἱερίον αὐτὸ ἐμπεποδισμένον τοὺς δύο πόδας τοὺς ἐμπροσθίους ἔστηκε· ὁ δὲ θύων ἔπιθεν τοῦ κτήνεος ἑστώς, σπάσας τὴν ἀρχὴν τοῦ σπρόφου, καταβάλλει μιν· πίπτοντος δὲ τοῦ ἱερίου ἐπικαλέει τὸν θεόν, τῷ ἂν οὕτῃ καὶ ἐπειτα βρόχῳ περιῶν ἔβαλε τὸν αὐχένα. *Victima ipsa primoribus alligata pedibus sistitur. Cujus a tergo stans sacrificulus, junis extremum trahens pecudem prosternit. Mox ea cadente deum illum nominatim invocat, cui sacra facit. Inde laqueo collum circumdat.* Hæc verba σπάσας τὴν ἀρχὴν τοῦ σπρόφου Laurentius perperam vertit : *amotu in primis infula*. Ista vero, περιῶν ἔβαλε τὸν αὐχένα, vitiosa sunt. Scribe περὶ ὧν ἔβαλε, pro περιέβαλε, quod Ionicum est. Sic alibi καθ' ὧν ἐκάλυψε, et κατὰ με ἐφάρμαξας. De acinace vide Alexandrinum· Clementem in *Protreptico*, Lucianum in *Toxari*.

(27) *Ἐξ οὗ τὸ γένος κατάγεται Φρυγῶν*. A Thracibus originem traxerunt Phryges. Dardanus certe primum in Samothracia consedit : unde in Phrygiam trajecit. Sed et a Mæsis, vel Mysis Europæis Mysos Asiaticos propagatos asserunt. Diserte id ipsum Strabo lib. x : *Καὶ οὐκ ἀπεικός γε, ὥσπερ αὐτοὶ οἱ Φρύγες Θρακῶν ἀποικοὶ εἰσι, οὕτω καὶ τὰ ἱερὰ ἐκεῖθεν μετενηχῆθαι*.

vatiore in dies sunt revoluta tempora. Hinc omnis illa scriptorum atque historicorum nata copia, qui ab Ægyptiorum fabulosis superstitionibus universa mutuati sunt. Unde et maleficia magicæ artes exortæ. Ea porro omnia tum a Cæcrops ætate translata sunt in Græciam. Per illud tempus Ninus ac

(28) *Μετηνέχθη δὲ ταῦτα εἰς Ἑλληνας.* Euseb. in *Chronico*, an. 464 : *Primus Cæcrops bovem immolans Jovem appellavit.*

(29) *Καὶ ἦν μὲν κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν.* Abrahamum anno Nini XLIII natum esse docuit in *Chronico* Eusebius, idque posteris omnibus persuasit; nam nemo est veterum post Eusebium, qui non pro certo id habuerit, ac tanquam ἀναπόδεικτον ἀρχὴν chronologiæ suæ præfixerit. Sed in digerendis Assyriorum ac Medorum intervallis variat Eusebius. In posteriore *Chronicorum* libro, qui annos expansos complectitur, ab ortu Abrahami, quem vult esse Nini XLIII, ad Sardanapali mortem anni sunt 1196. Additis Nini XLII, qui Abrahami natalem antecedunt, et Beli LXX (alibi LV idem auctor numerat), conflunt anni 1503, quibus Assyriorum monarchia tenuit. Sequuntur Medi: quibus annos imputat CCLX. Itaque Cyri ac Persarum initium ponit numero 1457. Hic Scaliger nullum inscetandi Eusebii finem facit, eique pene omnibus paginis insolenter illudit. Accusationis caput est, quod Assyriorum reges aliquot præterierit, et de annis illorum detraxerit. Cum enim ex Africano regum illorum seriem, annos uniuscujusque descripserit, apud Africanum vero reges numerentur XLI, iisdemque mille quadringenti octoginta quatuor anni tribuantur: Eusebius IV reges, annos CLXII expunxit. Tum aliis rursus annis detractis, eo calculum perduxit, ut mille circiter ac trecentis annis Assyriorum imperium circumscriberet. Quod eo animo fecisse putat Scaliger, ut ad institutum suum ac πρόληψιν regum illorum tempora dirigeret. Quamobrem immanis hic est anachronismus Eusebii, si Scaligero creditur; ex quo factum est, ut anno Nini XLIII natalem Abrahami posuerit; cum ad Beluchi XXXI rejiciendus fuerit, qui est a XLIII Nini fere CCLX. Sed vanissima est hæc Scaligeriana ratio; ex qua perabsurdum illud sequitur: Assyriorum regum initium ante diluvium existisse. Mundum enim creatum existimat anno per. Jul. 764, a quo ad Christi natalem Dionysianum, qui anno ejusdem periodi 4715 convenit, anni sunt 5950. Idem porro Sardanapali necem et Assyriorum finem in annum conjicit per. Jul. 5840, qui est mundi 3077. Rursus diluvium accidit, ut ille putat, anno mundi 1657. Quibus de 3077 detractis, reliqui sunt 1420. Atqui regnatum est ab Assyriis annos 1484. Igitur anno ante diluvium 64 Belus imperium adiit. Nullum hic proleptici temporis methodus locum habere potest: ubi historica veritas, ac verorum regum, verique imperii tempus exquiritur. Quid enim peccavit Eusebius, qui eos annos omisit, ex quibus absurditatis tantum sequebatur? Annon Ctesiam, Diodorum, alios denique, quam Africanum auctores habere potuit, ex quibus numerum illum regum Assyriorum conficeret? Sane Diodorus, quem Euseb. lib. I *Chron.*, pag. 29 edit. Græcæ, profert, Sardanapalum a Nino quintum ac tricesimum numerat; ita fiunt additis Nino ac Belo, reges XXXVII, quot Eusebius percensuit. Quod si quatuor illi reges ab Eusebio prætermissi, nihilo secius intradendi fuerant, intererat ejus, qui ludibrium veretur, de singulorum saltem spatiis aliquot annos deducere, ut Assyriorum primordia intra diluvii metas continerentur.

Nos ut obscurissimi vetustissimique imperii vestigia persequemur, certam epocham deligemus, de qua apud omnes ferme chronologos constat. Ea est

μύθου πλάτης· ὅθεν δὴ τὰ τῆς φαρμακείας καὶ μαγείας ἠύρεθη. Μετηνέχθη δὲ ταῦτα εἰς Ἑλληνας (28) ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ Κέκροπος. Καὶ ἦν μὲν κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν (29) Νίνος ἐν Ἀσσυριοῖς, καὶ Σεμίραμις, σύγγραφοι ὄντες τῷ Ἀβραάμ, Αἰγυπτίων τε ὀκτωκαίδεκάτῃ (30) δυναστεία. Οἱ ἐν Συ-

Cyri, ac Persici regni: cujus initium omnes statuunt olymp. LV, anno primo. Cœpit hæc olympias, ut alias ostendetur, anno per. Jul. 4154. Quare vel hoc ipso anno, vel sequenti, labente scilicet olymp. anno primo, Persarum imperium iniiit. Nos certis de causis annum 4155 Cyri exordio præfinimus. Jam vero Medis, qui Persas antecesserunt, annos cum Diodoro et Ctesia imputamus CCCXVII. Quare illorum initium convenit anno per. Jul. 3858 Mandus, ut opinio fert nostra, conditus est per. Jul. 750. Autumno siquidem ad Dionysianum Christi natalem annos ab orbe condito putamus fere 3483. Accidit itaque diluvium anno per. Jul. 2586, mundæ 1656. A quo ad Persarum exordium anni colliguntur 1769, ad Medorum, 1452. Quocirca si, ut Diodoro et Eusebio placuit, Assyriorum imperium ad annos 1300 propagatum est: merito Beli a nobis initium statuitur anno post diluvium 153, mundi 1809, periodi Julianæ 2539. Indidem vero consequens est annum primum Beli natalem Abrahami præcedere annis 140; si annos Belo quinque et sexagenos attribuas. Abrahamum denique non anno Nini 43, sed Semiramidis 23 natum esse: cum ejus ortus incidat in annum a diluvio 292, per. Jul. 2678, mundi 1948. Hæc de Assyriorum intervallo et initio proponenda modo; alibi probanda nobis erunt.

(30) *Αἰγυπτίων τε ὀκτωκαίδεκάτῃ.* Longissima de Ægyptiorum dynastiis, deque Scaligeri in Eusebium intemperantia disputatio hoc loco institui poterat. Nam et hic quoque Proleptici temporis, commentitiarumque dynastiarum methodus vestigia omnia veritatis permiscuit. Sed animalverstonum nos brevitatis libere ista leviter admonet, neque vehementius ad eas quæstiones incumbere. Dynastias Ægyptiorum ex Manethone Africanum unam et triginta commemoravit, quibus annos assignat 5554. Ab eo diversissimus est Eusebius tam in dynastiarum ordine, quam in annorum summa. Propterea odiose hominem insectatur Scaliger, et Manethonis dynastiis omnibus explicatis, earum caput ultra mundi primordia longissime promovet. Quod ad fabularum institutum opportunum, ad historiæ veritatem indagandam frivolum ac ridiculum est. Non enim medioeris ineptiæ est, hisce nugis ac quisquiliis locum in historia chronologiaque tribuere, atque Eusebium propterea culpæ, quod a fabulosis deliciis abstinens, certam inierit viam, qua hæc ad historiam accommodaret. Quoniam igitur Ægyptiorum, uti diximus, initia obscurissima sunt, harum dynastiarum novissima tempora consideremus, quorum historia certior, ut effusam fabularum lasciviam quibusdam terminis ac limitibus coercemus. Cambyses anno, ut auctor est Herodotus, regni sui quinto expugnavit Ægyptum, paulo post Amasidis obitum. Ad hoc tempus sex et viginti dynastiæ ab Africano numerantur, anni 5159. De Cambysis exordio dubitari non potest, cum et ex historia, et ex astronomicis observationibus apud Ptolemæum liquidissime constat. Convenit autem anno per. Jul. 4185. Ergo annus ejus imperii septimus cœpit anno 4189, quem esse definimus mundi 3459. A diluvio ad hoc tempus anni decurrerunt 1805, quo spatio continenda dynastiarum intervalla: quibus ab ortu Abrahami ad Cambysis quintum, Eusebius imputat annos 1491. Sed Abrahamo nascente XVI dynastiam inchoatam scribit; a quo discedit Epiphanius, qui XVII posuit, ut eodem

κυῶνι δὲ τότε μόνοι (31) ἐβασιλεύοντο, ἧς βασιλείας A Semiramis Assyrii imperabant; quorum æqualis ἀρχὴ γέγονεν Εὐρωψ. Abraham fuit; apud Ægyptios vero decima octava dynastia 9 præerat. Solique tum ex omnibus populis Sicyonii regio dominatu continebantur; cuius initium ab Europe profectum est.

H. Καὶ ὁ Θεὸς ἐπιλέγεται τὸν Ἀβραάμ τῷ αὐτῷ χαρακτήρι τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐν ἀκροβυστία πιστῶν, καὶ ἐν εὐσεβείᾳ τελειότατον, ἐν γνώσει προφητῶν ¹⁹, ἐν βίῳ εὐαγγελικὴν κεκτημένον ἀναστροφῆν. Οἴκοι γὰρ γέγονε πατέρα τιμῶν, καλούμενος ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ τῶν οἰκτιῶν ἀποτασσόμενος, πειθόμενος δὲ τῷ καλοῦντι, ὡσπερ οἱ περὶ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην. Καὶ ἵνα μὴ πάλιν μῆκύνω τὸν λόγον, συνελὼν ἐρῶ. Εἰς ἔτη γὰρ ἐλάσας οὗτος ὁ πατριάρχης ἐννενηκονταεπτά, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρηματίζεται εἰς περιτομήν. Καὶ ἄρχεται ἐνθὲνδε ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ μετὰ τὸν Ἑλληνισμὸν. Καὶ ἦν τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς (32) εἰκοστὴ πρώτη γενεά, ἔτη δὲ τρισχίλια τετρακόσια τριχονταεὶν· καὶ ὁ Ἰουδαϊσμός ἀρχὴν ἐλάμβανεν. Σκυθισμός γὰρ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ (33) ἄχρι τοῦ πύργου καὶ τοῦ Σερούχ. Ἀπὸ δὲ

¹⁹ Γρ. προφήτην. ²⁰ Gen. xvii, 10.

tempore, quo Assyriorum monarchia cœpit, Ægyptios regnasse dixerimus, cum illorum primordium circa annum a diluvio 153 incidere, detractis totidem annis ab intervallo, quod a diluvio ad quintum Cambysis elapsus est, anni supererunt 1650 ab Ægyptiorum initio ad Cambysen usque, et Persarum in Ægypto dominatum, per Africanam dynastiam, si lubet, dispensandi; quod otiosum ac nugacissimum est. Ad summam, qui Ægyptiacarum originum historiam, veritatemque consequi studet, postulatitias illas Scaligeri periodos, et omnem dynastiarum pompam rejiciat necesse est, ac certis se annorum intervallis astringat.

(31) *Oi ἐν Σικωνίᾳ δὲ μόνοι.* Ex eodem Eusebio sumpsit. Sed hoc parum fideliter, quod primum Sicyoniorum regem facit Europem, cum sit apud Eusebium secundus: nam primus est Ægialeus, qui annis LII regnavit. Huic Europus successit, cuius anno xxii nascitur Abrahamus. Antiquissimum hoc in Europa regnum fuit. Cujus in annis minime auctores consentiunt. Sed parum admodum fere omnes absunt a millenis; quot Apollodorus apud Eusebium numerat. Illius regni si initium explorare volumus, eadem, qua supra, methodo, considerandus est finis. Postremus Sicyoniorum regum Zeuxippus fuit; cuius post obitum Agamemnon regnum illud invasit: ita ut deinceps reges nulli proprii fuerint, sed sacerdotes: tametsi post Zeuxippum Pausanias Hippolytum regnasse scribit, quo imperante Sicyonis potitus est Agamemnon. Addit et Lacestadem regem; sub quo a Doriensibus Sicyonii subacti sunt. Constat igitur propemodum sub Trojanum excidium Sicyoniorum desisse regnum. Tempus ἀλώσεως Trojanæ annus est in per. Jul. 3539, mundi 2800, post diluvium 1144. Quare cum Agamemnon xv annos regnaverit, ex quibus x Trojanæ obsidioni decerpendi sunt, quinque primis Sicyonem expugnavit. Cœpit autem Agamemnon, ut eodem anno desisse fingamus, quo Troja est excisa, per. Jul. 3516, mundi 2786, post diluvium 1130. Quare si anno regni primo Zeuxippum vicit, ac primi illi regum anni terminati sunt, affirmandum est Sicyoniorum imperium inisse anno post diluvium circiter cxxiv. paulo post Assyriorum exordium. Ita falsum erit, quod Eusebius operis initio præfixit, ortum esse patriar-

VIII. Post hæc eadem qua catholicam et apostolicam Ecclesiam figurâ, notaque Abrahamum eligit Deus, virum in præputio fidelem, ac religione pietateque perfectissimum, atque ut scientia prophetis parem, sic ad evangelicam disciplinam vitæ instituto profectum. Erat tum domi patrem observans, cum Dei oraculo vocatus domesticis renuntiavit, et eum a quo vocatus erat, secutus est; quemadmodum Petrus, Andreas, Jacobus et Joannes postea fecerunt. Ac ne denuo sim longior, paucis omnia complectar. Cum igitur ad nonagesimum nonum ætatis annum patriarcha ille pervenisset, de circumcissione a Deo responsum accepit ²⁰. Inde Judaismi nota post gentilem superstitionem originem habuit. Agebatur tum annus mundi unus et tricesimus supra ter millesimum ac quadringentesimum, ætate ab orbe condito altera et vice-

cham Europis anno xxii, qui est ab initio regni Sicyonii lxxiv: nam centum prope ac triginta anni inter utramque epocham interjecti sunt.

(32) *Καὶ ἐκ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς.* In superiore numero ab orbis initio ad εἰκοστὴν γενεάν numerabat annos 3532: cui summæ duos et triginta deesse ad LXX Seniorum ratiocinia monuimus. Vicesima γενεά, quia Cainan comprehenditur, est Thare ortus; Abrahami vero, xxi. Ad hanc anni sunt ex LXX 3454, nempe additis Thare septuaginta, quot erat natus, cum Abrahamum genuit. Ad Abrahami porro circumcissionem, anni fluxerunt 3532. Atqui Epiphanius ab orbe condito ad Abrahami xc, quo circumcissionis præceptum editum est, et Judaismus occæpit, nonnisi 3452 annos enumerat. Aut igitur πεντακόσια pro τετρακόσια restituendum est: aut certe summam illam non ad Isaaci natalem, vel circumcissionem Abrahami, sed ipsius ortum Abrahami perduxit, hoc est ad xxi ab Adamo γενεάν. Hoc si ita est, tum in viam redierit Epiphanius, et xxx fere illos annos restituerit, quos a superiore calculo abesse docuimus: nisi quod tres omnino anni desiderantur; quod nullius est momenti.

(33) *Σκυθισμός γὰρ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ.* Ad Seruch, inquit, et turrim: quasi Babyloneca turris Seruchi tempore sit exstructa. Quod secundum Latinos defendi potest; Græcorum vero rationibus repugnat. Etenim Genesios x, 25, Heber Phalego filio nomen imposuit ab eventu: *Quod in diebus ejus divisa sit terra.* Hoc partim Heberis ipsius tempore, paulo ante Phaleg ortum accidisse censent; partim sub Phaleg, et in diebus ipsius. Qui posteriorem sectam tenent, Heberem dicunt afflatu prophetico præsensisse divisionem illam, quam post Phalegi ortum quamlibet longe, impune certe submovent. Tertius a Phalego Seruch est; qui anno apud Latinos ætatis xxx Nachorem genuit, cum Phaleg xcii ageret. Quare sub Serucho turris edificari potuit. Verum hoc LXX Seniorum ratiocinia non ferunt. Nam ab ortu Phaleg, ad Seruchum anni sunt apud Græcos cclxii. Vixit autem Phaleg annos non amplius ccxxxix. Non potest igitur sub Serucho excitata esse turris, si quidem vivo adhuc Phalego, et in diebus ejus divisa sit terra. Ideo πλωτῶκως Epiphanius dixit, ἄχρι τοῦ πύργου, καὶ τοῦ

simia, cum Judaismus effloruit. Nam a diluvio ad A turris ædificationem ac Seruchum Scythicum vivendi institutum tenuit. A Serucho ad Abrahamum, et in hanc usque diem gentilis superstitio. Porro nulla adhuc ab Abrahamo secta cognomen adepta fuerat. Sed ii duntaxat, qui ejusdem religionis appellatione continebantur, Abrahamitæ ab eodem patriarcha dicebantur. Hic enim octo liberos habuit; ex quibus unus Isaac hæres institutus est; quod et pietati deditus vitam suam ex patris sententia moderaretur, et singulari Dei promissione eidem fuisset parenti concessus. Ante quem Ismaelem ex Agar ancilla susceperat. Sed et Chetura sex illi postea peperit³¹. Qui omnes per Felicem Arabiam dispersi sunt: Zembran scilicet, Jezan, Jesboe, Sove, Emmaden, et Madian, una cum ancillæ filio, quem Ismaelem vocatum esse paulo ante diximus. Sed hic postremus delecto in solitudine ad habitandum loco Phares condidit; liberosque numero duodecim suscepit: a quibus Agarenorum, sive Ismaelitarum, qui hodie Saraceni dicuntur, tribus propagatæ sunt. At Isaac duo nati sunt filii, Esau et Jacob. Quo tempore veræ pietatis religionisque cultoribus Abrahamitarum, et Isacidarum nomen attributum est. Post hæc Esau in Idumæam discedens (est hæc regio Chanæorum tractui ad meridiem et orientem **IO** obversa) in Seire monte domicilium collocat, ibique oppidum Edom constituit. Cujus liberi perpetua successione in Idumæa dominati sunt, indeque principes Edom appellabantur. Ex qua stirpe si Abrahamum e serie sustuleris, et ab Isaaco cæperis, quintus ordine Job numerandus venit. Etenim Isaacus Esau filium habuit, ab hoc Ragucl, a Raguele Zara genitus est. Hic vero Jobi pater exstitit, qui cum antea Jacob diceretur, paulo ante calamitatem illam Jobus alio nomine vocatus est. Per illud vero tempus circumcisionis ritus obtinebat. Cæterum Jacob Esau fratris iram metuens, de parentum consilio in Mesopotamiam Phadan profugus concessit, ultra Mesopotamiæ partem alteram, quæ Susoba nominatur.

³¹ Gen. xxv, 2.

Σερούχ· quia secundum turris ædificationem, Seruchi temporibus idololatria grassata est.

Animadvertenda et hoc loco et alibi sparsim constituta apud Epiphanium religionis, ac sectarum progressio. Principio enim Barbarismus ab orbis initio ad diluvium decurrisse putat. Inde ad ortum Seruchi Scythismum. A Serucho deinceps Hellenismus obtinuit. Tum Abrahamitarum ab Abrahamo secta. Exinde Judaismus ab anno patriarchæ xcix. Quæ partitio maxime ob Scythismum fauorem me non habet. Neque enim fando unquam est auditum: Noemi posteros ante turrim conditam Scythas appellatos, aut aliis denique, quam Scythiæ incolis, post nationum utique divortia, Scytharum vocabulum attributum. Hanc Epiphanio partitionem peperit arguta illa Pauli interpretatio, ad Rom. i, ubi Barbarorum, Scytharum, Græcorum, Judæorumque fit mentio. Sed quam alienus ab Epiphanii mente sit Apostoli locus ille, res ipsa loquitur.

(34) Σεμβράν, καὶ Ἰέζαν. Hebraice Jecsan, LXX

τοῦ Σερούχ· ἕως τοῦ Ἀβραάμ, καὶ δεῦρο, Ἑλληνισμὸς· Ἀπὸ δὲ Ἀβραάμ οὕτω ἐπώνυμον ἦν αἰρέσεως, ἀλλ' ἢ μόνον οἱ τῆς αὐτῆς θεοσεβείας τοῦνομα ἔχοντες Ἀβραμιαῖοι ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἐκαλοῦντο. Παῖδες γὰρ τοῦτω ὑπήρξαν ὀκτώ· Ἰσαὰκ δὲ κληρονόμος μόνος ἦν· διότι κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς ἐβίου, θεοσεβεῖα προσανέχων, καὶ κατ' ἐπαγγελίαν Θεοῦ τῷ πατρὶ ἐδεδώρητο. Ἔσχε δὲ πρὸ τούτου τὸν Ἰσμαήλ ὑπὸ παιδίσκης τῆς Ἀγάρ. Χεττούρα δὲ τούτω τίκεται παῖδας ἕξ. Διμερίσθησαν δὲ οὗτοι ἐπὶ τὴν Εὐδαίμονα Ἀραβίαν καλουμένην· Σεμβράν καὶ Ἰέζαν (34) καὶ Ἰεσθοῆ καὶ Σῶυε καὶ Ἐμμαδέμ καὶ Μαδιάμ, καὶ ὁ τῆς παιδίσκης· Ἰσμαήλ δὲ, ὡς ἔφη, τούτω ἦν ὄνομα. Καταλαμβάνει δὲ οὗτος, καὶ κτίζει τὴν Φαρές καλουμένην ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τούτω παῖδες γίνονται δεκαδύο τὸν ἀριθμὸν· ἐξ ὧν αἱ φυλαὶ (35) τῶν Ἀγαρηνῶν, τῶν καὶ Ἰσμαηλιτῶν, Σαρακηνῶν δὲ τὰ νῦν καλουμένων. Γεννᾷ δὲ Ἰσαὰκ δύο παῖδας, Ἡσαῦ τε καὶ Ἰακώβ. Καὶ ἐκαλεῖτο τότε τὸ γένος τῶν θεοσεβῶν Ἀβραμιαῖοι τε καὶ Ἰσαάκιοι. Διρισθέντος δὲ τοῦ Ἡσαῦ ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν πρὸς τῇ μεσημβρίᾳ τῆς Χαναάν κειμένης χώρας καὶ ἀνατολικῆς, οἰκιστὴς γίνεται τοῦ Σηεῖρ ἄρου, καὶ πόλιν κτίζει τὴν Ἐδώμ καλουμένην. Γίνονται δὲ τούτω παῖδες, καὶ ἡγεμονεύουσιν ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ ἕκαστος κατὰ διαδοχὴν, οἱ καὶ ἐκαλοῦντο ἡγεμόνες Ἐδώμ. Ἐξ οὐπερ πέμπτος (36) κατὰ διαδοχὴν ὁ Ἰώβ, ὑπεξαίρουμένου τοῦ Ἀβραάμ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ἀπὸ δὲ Ἰσαὰκ ἀριθμουμένου· Ἰσαὰκ γὰρ γεννᾷ τὸν Ἡσαῦ, Ἡσαῦ τὸν Ραγουήλ, Ραγουήλ τὸν Ζαρᾶ, Ζαρᾶ τὸν Ἰώβ, πρὶν μὲν καλούμενον Ἰωκᾶθ, ἕτερον δὲ κληθέντα Ἰώβ ὀλίγω πρόσθεν πρὸ τοῦ γενομένου αὐτῷ πειρασμοῦ. Ἦν δὲ περιτομὴ πολιτευομένη. Ἰακώβ δὲ ἀποδιδράσκει ἀπὸ Ἡσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ διὰ μῆνιν κατὰ συμβουλίαν πατρὸς καὶ μητρὸς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν Φαδᾶν (37) ἐπέκεινα τῆς Μεσοποταμίας Σουσοβά· ὅς ἀγεται ἐκείθεν τῆς ἰδίας συγγενείας γαμετὰς τέσσαρας τὸν ἀριθμὸν· καὶ κύσκουσιν αὐτῷ παῖδας δεκαδύο τὸν ἀριθμὸν, τοὺς καὶ πατριάρχας ἐπικληθέντας. Παλινοδρομοῦντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν Χαναανίτιν γῆν πρὸς

Ἰεκτάν. Μοχ Ἐμμαδέμ corrupte apud Epiph. pro Μαδάν, LXX Μαδάλ.

(35) Ἐξ ὧν αἱ φυλαὶ. De Sarracenorum φυλαῖς, et φυλάρχοις frequens apud Procopium, aliosque mentio.

(36) Ἐξ οὐπερ πέμπτος. De Jobi stirpe et origine non eadem fuit antiquorum opinio. Sed quam Epiphanius sequitur, ea communis, maximeque probabilis est: Job eundem esse cum Jobah, de quo Genes. xxxvi, 33. Quod in editione LXX ad calcem libri Job adnotatum est, ὥστε εἶναι αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ Ἀβραάμ, excluso scilicet Abrahamo; ut Epiphanius interpretatur. De quo vide cum alios, tum Sallianum nostrum, qui de Jobi historia, ut et de cæteris, luculente eruditèque scripsit.

(37) Ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν Φαδᾶν. Mesopotamia ܦܕܢ ܦܕܢ Padan Aram appellatur Genes. xxv et xxviii. Sed quæ sit altera Mesopotamia Susoba, nondum comperi, nec ulla ejus nominis occurrat.

τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα Ἰσαὰκ καὶ μητέρα Ῥεβέκ-
καν, γίνεται τις αὐτῷ ὄπτασια ἐκ Θεοῦ παρὰ τὰς
τοῦ Ἰορδάνου διεκβολὰς· Ἰαβὼκ δὲ τὸν χειμάρρουν
καλοῦσιν, ἔνθα ποῦ ἐθεάσατο παρεμβολὰς ἀγγέλων.
Καὶ ἰδὼν, φησὶν, ἄνθρωπος ἀψ' ἐσπέρας, καὶ
συνεπάλαιεν αὐτῷ ἄχρι τῆς ἑως, ἐν ἄγγελον
ἐπεσημήνατο ἢ Γραφή· ὅς κατ' εὐλογίαν δίδωσι τῷ
Ἰακώβ ἀξιωματος ὄνομα τῷ Ἰσραήλ. Διαναστάς δὲ
ἐκεῖθεν ὁ Ἰακώβ, ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου
Εἰδος Θεοῦ· ἐπειδὴ ὁ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς εὐλογίας
φήσας, ὅτι Οὐκέτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰα-
κώβ, ἀλλ' ἢ Ἰσραήλ κληθήσεται, διέστειλε λέ-
γων· Ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀν-
θρώπων δυνατὸς ἔση. Ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου
Ἰσραηλίται καλοῦνται.

Θ'. Καὶ ὁ Ἰσραήλ μετὰ τὴν τοῦ Ἰωσήφ εἰς Αἴγυπτον
κάθοδον κάτεισι καὶ αὐτὸς σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ,
υἴων τε καὶ ἐκγόνων, γυναικῶν τε τῶν προσιρημέ-
νων, καὶ ἄλλων, ἐν ἑβδομήκοντα ψυχῶν (58) τὸν
ἀριθμὸν. Διατρίβει δὲ τὸ γένος τοῦ Ἰσραήλ ἐν τῇ
τῶν Αἴγυπτίων χώρα γενεὰς πέντε. Ἰακώβ γὰρ γεν-
νᾷ τὸν Λευὶ καὶ τὸν Ἰούδα, καὶ τοὺς ἄλλους δέκα
πατριάρχας. Λευὶς δὲ γεννᾷ τὸν Καάθ. Ἰούδας δὲ
γεννᾷ τὸν Φαρές. Καάθ γεννᾷ τὸν Ἀμβράμ. Ἀμβράμ
γεννᾷ τὸν Μωῦσέα. Φαρές γεννᾷ τὸν Ἐσρώμ. Ἐσ-
ρώμ γεννᾷ τὸν Ἀράμ. Ἀράμ γεννᾷ τὸν Ἀμιναδάβ·
Ἀμιναδάβ τὸν Ναασσών ἐν χρόνοις Μωῦσέως (59)·
καὶ Ναασσών πέμπτη γενεὰ κατὰ τὸν Λευὶ. Ἐξεί-
σιν Ἰσραήλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θα-
λάσσης ἐν θεοσημείοις, καὶ στρατοπεδεύει ἐν τῇ ἐρή-
μῳ Σινᾶ. Καὶ χρησμῶν δοθέντων ἐκ Θεοῦ τῷ θερά-
ποντι αὐτοῦ Μωῦσῇ ἀριθμῆσασθαι ἀπὸ εἰκοσιν ἑτῶν,
καὶ ἕως πενήκοντα ἄνδρας δυναμένους σπάσασθαι
ρομφαίαν, καὶ λαμβάνειν ὅπλα πολεμικὰ, εἰς ἑξη-
κονταδύο μυριάδας καὶ ὀκτακισχιλίου πεντακοσίου
εὔρεν. Ἦν δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ (40) Ἰναχος παρ'

⁵⁸ Gen. xxxii, 24. ⁵⁹ ibid. 28.

(58) Ἐν ἑβδομήκοντα ψυχῶν. Cor. ψυχαῖς. De
numero dissident Hebraei Latiniq; codices a LXX
Senioribus; secundum quos Act. vii, 14, Stephanus
75 animas enumerat: quanquam iidem illi LXX
Deut. x, 22, non plures animas quam septuaginta
posuerunt. De hac quaestione vide Hieron. in *Tradi-*
tit., et Augustin. quaest. 152 in *Genes.*, et xvi *De*
civil., 149.

(59) Ἐν χρόνοις Μωῦσέως. Prava interpunctio
falsissimam sententiam hoc loco peperit: nempe
quinta γενεὰ utrobique tam in stirpe Levi, quam
Jude, Israelitas ex Aegypto migrasse. Dixit enim
paulo ante: mansisse illos in Aegypto γενεὰς
πέντε· quas deinde singillatim percenset. Atqui
de sola id Levitica utcuque verum est; in Judae
stirpe falsum. Haec enim est utriusque series.

	Jacob	
Levi		Juda
Caath		Phares
Amram		Hesron
Moses		Ram
		Aminadab
		Naasson

Aegyptum ingressus est Jacob, cum jam Caath

A Unde quatuor e cognata familia conjuges duxit, e
quibus duodecim liberos patriarchas suscepit. Cum-
que in Chananæam ad parentes suos Isaac et Rebec-
cam postliminio rediret, visum ei quoddam haud
procul Jordanis vadis divinitus oblatum est, ad
torrentem Jaboc, ubi angelorum castra conspexit.
Et ecce, inquit, vir quidam cum eo luctabatur a ves-
pera ad auroram usque ⁵⁸, quem angelum fuisse
Scriptura significat, qui Jacobo benedicens, eidem
dignitatis nomine Israelis appellationem indidit.
Postea digrediens Jacobus ei loco Visionis Dei no-
men imposuit, propterea quod qui sibi inter benedi-
cendum dixerat: *Nequaquam amplius vocaberis Ja-
cob, sed Israel tibi nomen erit*, idem hoc diserte
subjecerat: *Quoniam cum Deo contendens præpotens*
B *fuisi, etiam contra homines viribus valebis* ⁵⁹. Ab illo
deinceps tempore Israelitæ nuncupati sunt.

IX Postquam vero in Aegyptum Josephus pro-
fectus est, ad eum Israel cum universa familia
perrexit, cum filiis, inquam, ac nepotibus, atque
horum omnium uxoribus, reliquaque domo, ut in
totum septuaginta capita numerata sint. Mansit
porro Israelitarum in Aegypto genus ætatum quin-
que spatio. Siquidem Jacobus Levi atque Judam
genuit, cæterosque patriarchas decem. Levi Caath
filium; Juda Phares suscepit. Caath Amram genuit,
Amram Moysen. At Phares Esrom, Esrom Aram,
Aram Aminadab, **II** Aminadab Naasson Mosis tem-
pore. Sic ætate perinde quinta Naasson ortus est. At
Israelitæ per mare Rubrum ex Aegypto inter stu-
penda prodigia digressi in deserto Sinaitico castra
metati sunt. Tum Moysi Dei servo divinum oracu-
lum recensere populum jubet, eorumque numerum
inire, qui militarem ætatem adepti tractare arma
possent, a vicesimo ætatis anno ad quinquage-
simum. Quam in descriptionem sexcenta viginti et
octo millia ac quingenta capita relata sunt. Atque
idem illud tempus fuit, quo apud Græcos Inachus

nepotem ex Levi filio suscepisset. Quamobrem prius
illud falsum est, πέντε γενεάς in Aegypto commo-
ratos Israelis posteros, cum duæ, aut ad summum
tres duntaxat intercesserint. Posterius, quod ait
quinta γενεὰ liberatum esse populum, commoda
interpretatione sic adjuvandum est, ut quintum
caput per γενεάν intelligat. Nam Moyses a Jacobo
quintus est. Neutrum in stirpe Judæ procedere po-
test. Siquidem Naasson a Jacobo septimus est.
Ergo ita locum Epiphaniï concipiemus: ἐν χρόνοις
Μωῦσέως, καὶ Ναασσών· πέμπτη γενεὰ κατὰ τὸν
Λευὶ ἐξείσιν, etc.: *Quinta generatione duntaxat in*
serie Levi. Quod adjiciendum ideo fuit, quia ambas
inter se familias permiscuerat. Ad eumque modum
corrigena et interpretatio nostra.

Huc illa celebris et a chronologis vexata quaestio
pertinet: quot annos in Aegypto Israelitæ perman-
serint. Quam re attingam hoc loco, cum eorum, a
quibus est tractata, diligentia, et copia, tum in-
stitutata notarum brevis hortatur.

(40) Ἦν δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ. Veteribus ante
Eusebium omnibus persuasissimum erat, Moysen
σύγχρονον Inachum fuisse, ut Josepho, Clementi,
Tatian, cæteris denique. Quorum quidem errorem
castigavit Eusebius: et Inachum ante Israelitarum

florabat; cuius Io filia, Atthis alias dicta, Atticæ regionis de suo nomen imposuit. Ex eadem natus et Bosphorus, cui cognominis urbs in Euxino mari posita. Sed Ægyptii Isin illam nuncupant, ac pro dea venerantur. Inachi porro nomen etiam fluvius quidam sortitus est. Cæterum illinc Græcorum mysteria religionesque derivatæ sunt, quæ apud Ægyptios, Phryges, Phœnices et Babylonios male antehac excogitata per Cadmum, et Inachum, qui prius Apis dictus, Memphi urbem condidit, ex Ægypto translata sunt in Græciam. Quin etiam ab Orpheo aliisque nonnullis invecta varias in sectas coalescere postmodum: quarum Epicurus, Zeno Stoicus, Pythagoras ac Plato, duces atque inventores fuerunt. Igitur ab illo tempore corroborata deinceps illa superstitione ad imperium usque Macedonicum, et Xerxem Persarum principem, post primum Hierosolymorum excidium. Itemque ad Nabuchodonosoris usque captivitatem, adeoque Darii et Alexandri Macedonis tempora. Tum enim Plato florabat, ac qui Platonem ætate præcessit Pythagoras, et qui post eum vixit Epicurus. Ex illa, uti dixi, occasione Græcorum monumenta propagata sunt. Tum quæ secundum illud tempus celebratæ fuerunt philosophorum sectæ, eæ tametsi secum invicem in

migrationem annis ferme cccxlvj exstitisse docuit. Quare vehementer miror, Epiphanium, qui Eusebium in omnibus, quæ ad temporum rationem attinent, perpetuo sequitur, ibi, ubi minime oportuit, ab ejus auctoritate descivisse, ac falsam veterum opinionem veritati prætulisse. Atque ut verum Inachi et Argivorum regni initium eruatur, hujus extrema tempora perscrutanda sunt, atque in termino aliquo designandus est gradus, unde ad anteriora progredi liceat. Duæ apud Eusebium dynastiæ in ejusdem propemodum regni successione ponuntur: Argivorum una regum, Mycenæorum altera. Argivorum regum series ab Inacho cœpta ad Acrisium usque perducta est; quanquam Inachi stirpem, ac familiam Sthenelus claudit: quo mortuo, in Danaum peregrinum, atque Ægyptium jus est ab Argivis imperii translatum. Deinceps a Danao ad Acrisium propagata successio est. Quem cum Perseus nepos per imprudentiam occidisset, Mycenæ sese contulit, ubi vel ab ipso, vel ab ejus filio Sthenelo continuatum est Argivorum regnum, et Mycenæum appellatum. Ultimus regum istorum, cujus quidem rationem Eusebius habeat, Agamemnon fuit: quo interempto Mycenæorum regnum in secunda *Chronico* terminatur anno eodem, quo excidium Trojanum accidit. Vide Pausaniam *Corinthiacis*. Jam Argivorum, Mycenæorumque regum successio, annique quibus imperarunt, varie ab Eusebio traduntur in utroque *Chronico*, lib. xx. Nam in posteriore, ab exordio Inachi ad Trojanam Æλωσιον, anni numerantur 675; in priori 655. Secundum posterioris libri ratiocinia, quem præcipue sequimur, cum Trojanum excidium congruat anno periodi Jul. 3550, mundi 2800, Inachus anno ante hunc sexcentesimo septuagesimo quarto, cœpit periodi Jul. 2856, mundi 2126, post diluvium 471, post Abrahami ortum 179. Cumque Israelitæ anno per. Jul. 3183, mundi 2453 ex Ægypto migraverint, Inachi primordium Moysis principatum antecedit annis fere 525. Tantum veterum Scriptorum, et Epiphanii *Chronologia* a veris temporum rationibus aberrat.

(41) Οὗ θυγάτηρ Ἰώ. Hæc ex Eusebii *Chronicis*

A "Ἐλλῆσι γνωρίζομενος, οὗ θυγάτηρ Ἰώ (41), ἡ καὶ Ἀτθίς καλουμένη, δι' ἣν καὶ ἡ Ἀττικὴ ἔξ ἧς καὶ ὁ Βόσπορος, οὗ ἐπώνυμος πόλις Βόσπορος ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ καλουμένη. Καλοῦσι δὲ αὐτὴν Αἰγύπτου Ἴσιν, ἣν καὶ ὡς θεὸν προσκυνοῦσιν. Ὀμώνυμος δὲ τούτῳ καὶ ποταμὸς ἐστὶν Ἰναχος οὕτω καλούμενος. Ἐκεῖθεν δὲ ἀρχὴν ἔσχε τὰ παρ' Ἑλλῆσι μυστήρια τε καὶ τελεταί, πρότερον παρ' Αἰγυπτίοις καὶ παρὰ Φρυγῶν καὶ Φοίνιξι καὶ Βαβυλωνίοις κακῶς ἐπινενοημένα, μετενεχθέντα τε εἰς Ἑλλήνας ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων χώρας ὑπὸ Κάδμου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάχου, Ἀπίδος (42) πρότερον κληθέντος, καὶ οἰκοδομήσαντος τὴν Μέμφιν· ἀλλὰ καὶ παρ' Ὀρφείως, καὶ ἄλλων τινῶν τὴν ἀρχὴν λαθόντα, καὶ εἰς αἰρέσεις συσταθέντα (43) ὕστερον ἐν Ἐπικούρῳ καὶ Ζήνωνι τῷ Στωϊκῷ, καὶ Πυθαγόρᾳ, καὶ Πλάτῳ, ἐξ οὗπερ ἤρξαντο χρόνου κρατυθῆναι ἕως τῶν Μακεδονικῶν χρόνων (44), καὶ Ξέρξου τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, μετὰ τὴν ἄλωσην τῶν Ἱεροσολύμων τῷ πρώτῳ, καὶ Ναβουχοδονόσωρ αἰχμαλωσίας, καὶ Δαρείου, καὶ τῶν κατ' Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα χρόνων. Πλάτων γὰρ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν (45) ἐγνωρίζετο, καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, Πυθαγόρας τε καὶ Ἐπίκουρος ὁ μετέπειτα. Ὅθεν δὴ, ὡς προείπον, τὴν πρόφασιν εἴληφε, καὶ εἰς κατάστασιν ἤλθε τὰ παρ' Ἑλλῆσι συγγράμματα,

interpolata sunt. Eusebius ad annum 160 hæc notat: *Inachi filia Io, quam Ægyptii mutato nomine Isidem colunt. A patre Inacho Inachus fluvius apud Argos. A filia Ione Bosphorus nuncupatur.* At anno 481, *Io*, inquit, *Iasi filia Jupiter mistus est: qua in bovem, ut dicitur, versa, Bosphorus appellatus est; et secundum nonnullos in Ægyptium profecta, Isis nuncupata.* In Græcis, quæ ex Georgio monacho Scaliger concinnavit, pro Iasi, scriptum est Ἰνάχου. Itaque duas ejusdem nominis apparere fuisse. De priore loquitur Epiphanius. Sed hoc de suo perperam adjecit; eandem Athidem nominatam; nam Eusebius anno 511 Cranai secundi Atheniensium regis filiam Athidem exstitisse scribit, a qua Attica cognomen obtinuit, cum hactenus Acta vocaretur.

(42) Καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάχου, Ἀπίδος. Multum discrepant Inachus et Apis; nam hic ab illo tertius est in Argivorum regum serie. Quare imprudenti hoc Epiphanio excidit.

(43) Καὶ εἰς αἰρέσεις συσταθέντα. Quis hoc præter Epiphanium dixit, mysteria illa quæ ab Orpheo, cæterisque Athenas importata fuerant, philosophorum sectas ac dogmata propagasse? Plane hoc inauditum, ac mirum: neque, ut quod res est fatear, speciem ullam probabilitatis continet.

(44) Ἔως τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Susque deque miscet, ac perturbat omnia; non minus temporum quam veritatis, et historiarum securus; nam Macedonica tempora, quibus imperium istud floruit, a Xerxis ætate nimium distant, multo magis a Nabuchodonosore. Et tamen ad illa tempora sectarum principes philosophos exstitisse docet. Hæc sunt inextricabilia.

(45) Πλάτων γὰρ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν. Toto, inquit, illo spatio Plato, et ante hunc Pythagoras, ac post illum Epicurus emerit. Xerxisne, ac Nabuchodonosori temporibus? Unus ex iis, quos recensuit Epiphanius, antiquissimus Pythagoras diu post Nabuchodonosorum, ante Xerxen floruit, nempe olympiade lx, ut Diogenes testatur, Cyro adhuc superstitē.

καὶ αἱ μετὰ τοῦτον τὸν χρόνον βοώμεναι αἱρέσεις ἅ
τῶν φιλοσόφων πρὸς ἀλλήλας τῇ μὲν πλάνῃ συνάδου-
σαι, καὶ ὁμόστιγον γνῶσιν συναφαινοῦσαι εἰδωλολα-
τρείας τε καὶ ἀσθεΐας καὶ ἀθεΐας· τῇ δὲ αὐτῇ πλά-
νῃ εἰς ἑαυτὰς συγκλῶμεναι διαφέρονται· ἑτέρα πρὸς
τὴν ἑτέραν.

ΣΤΩΙΚΟΙ,

Τρίτη ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, πέμπτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Α'. Καὶ Στωϊκοὶ μὲν φρονοῦσι περὶ θεότητος τοῦ-
το, φάσκοντες εἶναι νοῦν τὸν Θεόν, ἢ παντὸς τοῦ
ὁραμένου κύτους, οὐρανοῦ τέ φημι καὶ γῆς καὶ τῶν
ἄλλων ὡς ἐν σώματι ψυχῇ. Μεριζοῦσι δὲ οἱ αὐτοὶ τὴν
μίαν θεότητα εἰς πολλὰς μερικὰς οὐσίας, εἰς ἥλιον
καὶ σελήνην καὶ ἄστρα, εἰς ψυχὴν καὶ ἀέρα καὶ τὰ
ἄλλα, μεταγγισμοὺς τε ψυχῶν (46), καὶ μετενω-
ματώσεις ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα καθαιρομένας σω-
μάτων, ἡδ' αὖ πάλιν εἰσδούσας, καὶ ἀνάπαλιν γεν-
νωμένας. Διὰ πολλῆς αὐτῶν πλάνης ταύτην τὴν
ἀσθεΐαν παρφαίνουσι. Μέρους δὲ Θεοῦ καὶ ἀθάνα-
τον τὴν ψυχὴν ἡγοῦνται. Ἐσχον δὲ Ζήνωνας ἀρχη-
γὸν τῆς Στοᾶς, περὶ οὗ πολλὸς θρυλεῖται λόγος.
Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφασαν (47) Κλεάνθου τινὸς τοῦ
ἀπὸ Τύρου ὁραμένου· ἄλλοι δὲ φάσκουσιν αὐτὸν
Κιτιεῖα τῆς Κύπρου νησιώτην· ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέ-
ναι (48) χρόνον, ὕστερον δὲ ἐν Ἀθήναις προστησά-
μενον τοῦτ' ἐπὶ τὸ δόγμα ἐν τῇ Στοᾷ οὕτω καλουμένη.
Τινὲς δὲ φασὶ δύο Ζήνωνας εἶναι, τὸν τε Ἐλεάτην
καὶ τὸν προειρημένον. Ὅμοι οἱ ἀμφοτέρω οὕτως
ἐδογματίσταν, εἰ καὶ δύο εἴεν. Φάσκει οὖν καὶ οὗτος
τὴν ὕλην σύγχρονον καλεῖν τῷ Θεῷ ἴσα ταῖς ἄλλαις
αἱρέσεσιν, εἰμαρμένην τε εἶναι καὶ γένεσιν, ἐξ ἧς
τὰ πάντα διοικεῖται καὶ πάσχει. Πρὸς ἃ τοίνυν
ισχίει ἡ σύντομος ἡμῶν αὐτῆς σύνταξις πρὸς τὴν
τούτου φαυλότητα ἀλεξητήριον φάρμακον διεξιέναι,
καὶ οὐχὶ μάλλον εἰς ὕγκον πολλῶν ἐλάσσω¹ τῆς πρα-
γματείας τὸ ἐχέγγυον· ἀκροβιγῶς δὲ, ἵνα μὴ ἐν πα-
ρὰ μὲν μοίᾳ ἐκείνῃ, πρὸς τοῦτον ἐρῶ.
versus illum objiciam : itaque conveniam.

Β'. Πόθεν εἰληφας, ὦ οὗτος, τὴν τῆς διδασκαλίας
ὑφήγησιν; ἢ ποῖον Πνεῦμα ἄγιον οὐρανὸθεν λελάθη-
κέ σοι περὶ τῆς σαυτοῦ πλάνης; δύο μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ
αὐτὸ σύγχρονα, ὕλην καὶ Θεόν, βεβιασμένως λέγεις.
Πεσεῖται γὰρ σου ὁ λόγος, καὶ ἀσύστατος ἔσται.

¹ Forte ἐλάσω.

(46) *Μεταγγισμοὺς τε ψυχῶν.* Stoici animam
putabant esse corpoream : videlicet πνεῦμα ἐνθερ-
μον, ut ait Diogenes, ideoque interire post mor-
tem : tametsi aliquandiu post obitum maneret.
Μεταμψύχωσιν vero defendisse Stoicos nusquam a
me lectum est. Et hallucinationem hanc esse cre-
diderim, quemadmodum et quod sequitur : immor-
talem a Stoicis animam esse constitutam. Quod
falsum est. Videtis Diogenem, et Plutarch. *De
placitis philo.*

(47) *Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφασαν.* Zeno Stoicæ se-
ctæ conditor Mnascæ, sive Demææ F. Citiensis, ex
oppido Cypri insulæ, ut Laetius et Suidas nar-
rant. De Cleanthe Tyrio Zenonis patre nihil com-
peri. Quanquam scio ἄνωθεν fuisse Phœnicem quod

eo consentiant, quod errorem propugnant, parem-
que et eandem idololatriæ, atque impietatis doctri-
nam contexant, in illa tamen erroris libidine se-
metipsas collidunt, ac mutuo repugnant.

12 DE STOICIS,

Quæ III est gentilium hæresis, ordine vero V.

I. Quod ad Stoicos pertinet, hæc est de divinitate
illorum opinio. Deum esse mentem asserunt, quæ
totius aspectabilis molis, cæli nimirum ac terræ
cæterarumque rerum velut corporis anima sit.
Rursus divinitatem unam in plures ac particulares
naturas distribuunt, solem videlicet, lunam, ac
stellas, animam, aerem, resque cæteras. Ad hæc
animarum ex aliis in alia corpora transfusiones ac
transitus admittunt. Eas quippe de corpore dece-
dere, ac rursus ingredi, iterumque gigni statuunt :
et consceleratum illud dogma quadam erroris abun-
dantia contexunt. Cæterum particulam quamdam
Dei, eamdemque immortalem animam esse prædi-
cant. Porticus princeps, sive Stoicæ sectæ Zeno
fuit, de quo varius est sermo. Nam alii Cleanthis
cujusdam Tyrii filium fuisse putant : alii Citiien-
sem faciunt ex insula Cypro ; quem et Romæ ali-
quandiu vixisse narrant ; indeque Athenas profe-
ctum in Stoa, hoc est porticu, dogmata illa publice
proposuisse. Non desunt qui duos Zenones distin-
guant, Eleatem, et eum de quo proxime dictum est.
Utcunque sit, eadem ab utriusque decreta proflaxe-
runt. Proindeque materiam æqualem Deo facit al-
ter ille, quemadmodum et hæreses reliquæ. Tum
vero fati atque originis necessitatem astruit, cujus
legibus temperentur et afficiantur universa. Igitur
quæcumque operis instituti veritas contra illius
nequitiam disputari patitur, ac velut auxiliare me-
dicamentum parari ; sed ita nequaquam ut in im-
inquam, summam, ne prætermisissæ videar ad-

II. Heus tu ! inquam. Potin' eloqui a quo doctri-
nam hanc acceperis ? aut quis demum Spiritus
sanctus tecum de hoc tuo errore sit locutus ? Duo
quippe simul æqualia tempore, materiam scilicet
ac Deum violenter obtrudis. Excidit igitur tua illa

Citiense oppidum a Phœnicibus colonis frequentatum
fuerit. Quin etiam civem illum vindicasse sibi τοὺς
ἐν Σιδῶνι· Κιτιεῖς auctor est Laetius. Ergo Citiium
aliud in Phœnicæ oppidum. Denique Zenonem Pœ-
nulum ob id appellat Cicero lib. iv *De fin.* : *Postea
tuus ille Pænulus (scis enim Citiivos clientes tuos et
Phanicia profectos).*

(48) *Ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέναι.* A quo hæc di-
dicerit Epiphanius, beasset nos, si docere voluis-
set. Crediderim Ῥώμῃ ab eo pro Italia sumi, et
Eleatem Zenonem cum Citiensi confundi ; nam du-
bitat, duone fuerint ambo isti, an unus Stoicorum
pater. Fuit autem Zenonum alter Eleates ex Italia ;
sed quod ambos dicit eadem habuisse dogmata, sa-
tis ex Diogene, aliisque refellitur.

ratio, minimeque cohæret ipsa secum, cum tu et opificem quemdam omnium rerum esse fateare, quem etiam omnipotentem asseris, et in eo tamen ipso divinitatæ divortia constituas. **13** Cujusnam vero artifex erit ille, si æqualis tempore materia ponitur? Erit enim per sese suimet ipsa juris, utpote quæ a nullo sit originis principio deducta, adeoque subjecta nemini. Quod si ab ea, producere ut posses, opifex qui eam nactus est acceperit, nonnulla hæc esse debet illius imbecillitas, ac velut egeni facta contributio: nimium qui non privatis ex copiis, sed ex aliena materia suum opus præstiterit. Jam illud de animarum in aliena corpora transitu, quantam in te levitatem depravatæ mentis arguit, qui et sapientiæ gloriam affectas, et rerum apud homines scientiam profiteris! Nam si pars est illa Dei, et quidem immortalis; tu vero ad infelicissimam nescio quæ corpora non ferarum modo, sed et serpentum, ac vilissimorum animantium, conditionem illius dimittis, quæ naturam, te quidem auctore, haustam a Deo et expressam obtinuit; potest quidem ea re esse perversius?

III. At etiam Fatum nobis objicis, a quo omnia proficiscantur, quæ tam homini, quam cæteris rebus accidunt. Verum uno, eoque brevissimo dicto tuum illud commentum evanescet. Si enim istud ipsum; sapientem, ac prudentem fieri; rationis participem expertemque nasci, reliquaque hujus generis fati necessitas affert; sileant decreta legum omnia: quippe cum in adulteros sceleratosque cæteros fati vis illa dominetur. Sane quidem justius ab stellis, quæ necessitatem pariunt, pænæ repetantur, quam ab eo qui quod agit omnino coactus aggreditur. Atque ut id alia ratione disputem: si ita uti volunt se res habet; agendum scholæ conticescant: desinant sophistæ, rhetores, grammatici, medici, cæteræque doctrinæ omnes, illiberalium artium innumera multitudo. Nec doceat deinceps quispiam; si quidem Fati beneficio, non litterarum disciplina, generi humano scientia suppeditat. Nam si doctos atque eruditos efficere Fati necessitas potest, nemo præceptorum navet operam: sed illæ staminæ trahentes Parcæ ingenia hominum disciplinis imbuant, quemadmodum inani falsoque illo dogmate profiteris.

14 DE PLATONICIS.

Quæ est hæresis gentiliū IV, ordine VI.

Hæc contra Zenonem et Stoicos dicta sunt. Quod ad Platonem attinet, in eodem is luto versatur. Nam de animarum ex aliis in alia corpora traiectione, ac vicissitudine; deque multitudine deorum, ac reliquis idololatriæ superstitionisque generibus eadem est illius sententia. Sed de materia fortasse non omnino cum Zenone Stoicisque sentit.

¹ Forte ei σύγχρονος.

(49) Τῇ μετενσωματώσει. Socrates apud Platonem in *Phædone* de hoc dogmate disputat. Sed et Chrysostomus *Homilia I in Joan.* Platonis dogmata de anima redarguens: Nῦν μὲν γὰρ αὐτὴν τῆς τοῦ

Ἄ. Ὁμολογεῖς μὲν γὰρ τινα εἶναι δημιουργόν, ὃν καὶ παντοκράτορα φῆς· τοῦτον δὲ μερίζεις εἰς πολυθεῖαν. Τίνος δ' ἂν εἴη δημιουργός, ἢ ἡ σύγχρονος εἴη ἡ ὕλη; "Ἔσται γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἑαυτῆς δεσπόζουσα, ἢ μὴ ἀπὸ αἰτίου τινὸς λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν, καὶ οὐχ ὑποτασσομένη. Εἰ δὲ ὁ δημιουργὸς παρὰ ταύτης λαμβάνει προβολὴν ταύτην εὐράμενος, ἀδράνεια τις ἂν εἴη καὶ ἔρανος δι' ἀπορίαν τῆ προσπορισαμένη οὐκ ἀπὸ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἐξ ὑποκειμένων ἀλλοτρίων, ὅπως τὸ ἴδιον ὑποστήσεται δημιουργήματα. Καὶ περὶ τοῦ τῶν ψυχῶν μεταγίγμιου πολλὴ τις ἡ φαυλότης τῆς παραπεποιημένης σου διανοίας, ἐθελόσοφε, καὶ γινῶσιν ἀνθρώποις ἐπαγγελλόμενε! Εἰ γὰρ μέρος Θεοῦ ὑπάρχει καὶ ἀθάνατος, σώματα δὲ οἰκτρά οὐ μόνον εἴποιμι θηρῶν τε καὶ ἔρπετων καὶ κνυδάλων δυσγενῶν τῇ πλάσει αὐτῆς συνάπτεις, τῇ ἀπὸ Θεοῦ κατὰ σὲ τὴν οὐσίαν κεκτημένη· καὶ τί ἂν γένοιτο τοῦτου μοχθηρότερον;

Ἄ. Ἄλλοις δὲ ἐπιπέσειν αὐτῆς ἀνάγκη, ὡς ἐξ αὐτῆς γίνεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων συμβαίοντα καὶ ἄλλοις. Ἐξ ἐνὸς δὲ ῥήτου δι' ἐπιτομῆς τοῦ λόγου, ἀνατραπήσεται ἡ σὴ μυθοποιία. Εἰ γὰρ εἰμαρμένης τὸ σοφίζεσθαι, τὸ συνετίξεσθαι, τὸ λογικὸν γεννάσθαι καὶ ἄλογον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, παυσάσθωσαν νόμοι· ἐπικρατεῖ γὰρ ἡ εἰμαρμένη μοιχῶν τε καὶ ἄλλων. Δίκην δὲ μᾶλλον τίσουσιν οἱ ἀνάγκη ἐπιτιθέοντες ἀστέρες ἢ περὶ ὁ ἀναγκαζόμενος δρᾶσαι τὸ ἐπιχειρήματα. Ἄλλὰ καὶ ἄλλος ἐστὶ περὶ τούτων ἔρω. Ἀργεῖταισαν αἱ διατριβαί, παυσάσθωσαν σοφισταί τε καὶ ῥήτορες καὶ γραμματικοί, ἰατροί τε καὶ ἄλλαι ἐπιστήμαι, βανύσων τε τεχνῶν ἀμυθῆτων πλῆθος. Καὶ μηκέτι μηδεὶς παιδεύετω, εἴπερ ἐξ εἰμαρμένης τυγχάνει τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μὴ ἐκ γραμμάτων μαθήσεως ὁ πορισμὸς τῆ ἀνθρωπιᾶς φύσει. Εἰ γὰρ εἰμαρμένη τὸν πεπαιδευμένον καὶ λογιώτατον παρεσκευάσε, μὴ μανθανέτω τις παρὰ τοῦ διδάσκοντος· ἀλλὰ τῇ φύσει λαμβανέτωσαν τὴν εἰδῆσιν αἱ τοὺς μήτους κλύθουσαι Μοῖραι, κατὰ τὸ φθέγμα τῆς κομπόδους σου διὰ λόγων πλάνης.

Γ. Εἰμαρμένην δὲ παρεισάγεις, ὡς ἐξ αὐτῆς γίνεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων συμβαίοντα καὶ ἄλλοις. Ἐξ ἐνὸς δὲ ῥήτου δι' ἐπιτομῆς τοῦ λόγου, ἀνατραπήσεται ἡ σὴ μυθοποιία. Εἰ γὰρ εἰμαρμένης τὸ σοφίζεσθαι, τὸ συνετίξεσθαι, τὸ λογικὸν γεννάσθαι καὶ ἄλογον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, παυσάσθωσαν νόμοι· ἐπικρατεῖ γὰρ ἡ εἰμαρμένη μοιχῶν τε καὶ ἄλλων. Δίκην δὲ μᾶλλον τίσουσιν οἱ ἀνάγκη ἐπιτιθέοντες ἀστέρες ἢ περὶ ὁ ἀναγκαζόμενος δρᾶσαι τὸ ἐπιχειρήματα. Ἄλλὰ καὶ ἄλλος ἐστὶ περὶ τούτων ἔρω. Ἀργεῖταισαν αἱ διατριβαί, παυσάσθωσαν σοφισταί τε καὶ ῥήτορες καὶ γραμματικοί, ἰατροί τε καὶ ἄλλαι ἐπιστήμαι, βανύσων τε τεχνῶν ἀμυθῆτων πλῆθος. Καὶ μηκέτι μηδεὶς παιδεύετω, εἴπερ ἐξ εἰμαρμένης τυγχάνει τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μὴ ἐκ γραμμάτων μαθήσεως ὁ πορισμὸς τῆ ἀνθρωπιᾶς φύσει. Εἰ γὰρ εἰμαρμένη τὸν πεπαιδευμένον καὶ λογιώτατον παρεσκευάσε, μὴ μανθανέτω τις παρὰ τοῦ διδάσκοντος· ἀλλὰ τῇ φύσει λαμβανέτωσαν τὴν εἰδῆσιν αἱ τοὺς μήτους κλύθουσαι Μοῖραι, κατὰ τὸ φθέγμα τῆς κομπόδους σου διὰ λόγων πλάνης.

D

ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΙ,

Τετάρτη αἴρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ἕκτη δὲ τῆ ἀκολουθία.

Ἀλλὰ ταῦτα πρὸς Ζήνωνα καὶ τοὺς Στωϊκοὺς μοι λελέχθω. Πλάτων δὲ ἅμα καὶ αὐτὸς κατὰ τῶν αὐτῶν φερόμενος, τῇ μετενσωματώσει (49) καὶ μεταγίγμιμῶ τῶν ψυχῶν, καὶ πολυθεῖαις καὶ ταῖς ἄλλαις εἰδωλολατρείαις καὶ δεισιδαιμονίαις, οὐ τῇ ὕλη πάντη ἴσως κατὰ Ζήωνα καὶ τοὺς Στωϊκοὺς ἐφρόνησεν. Οἶδε γὰρ αὐτὸς Θεὸν, τὰ δὲ γενόμενα πάντα ἐκ τοῦ ὄντος Θεοῦ

Θεοῦ φησὶν οὐσίας εἶναι. Νῦν δὲ οὕτως ἀμέτρως, καὶ ἀσεβῶς ἑπάρας μεθ' ἑτέρας καθυβρίζει πάλιν ὑπερβολῆς, εἰς χοίρους, καὶ ὄνους εἰσάγων, καὶ τὰ ἐτι τούτων ἀτιμότερα ζῶα.

γεγενῆσθαι (τινάς δυνάμεις)· εἶναι δὲ πρῶτον αἴτιον, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αἴτιον Θεὸν, τὸ δὲ δεύτερον αἴτιον ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι τινὰς δυνάμεις, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν δυνάμεων γεγενῆσθαι τὴν ὕλην. Φάσκει γὰρ οὕτως· « Οὐρανὸς ὅμα χρόνῳ γεγένηται· ὁμοῦ γὰρ καὶ λυθῆσεται· » τὰ πρότερα ἑαυτοῦ τὰ περὶ ὕλης ἀνασκευάσας. Εἶπε γὰρ ποτε καὶ σύγχρονον εἶναι τῷ Θεῷ τὴν ὕλην.

iri. Quibus verbis priorem suam de materia sententiam evertit. Alias enim materiam Deo æqualem esse tempore statuerat.

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΙ,

Πέμπτη αἵρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ἑβδόμη δὲ τῆ ἀκολουθίᾳ.

Πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας (50) καὶ οἱ Περιπατητικοί, ἐπαγγελλόμενοι χαρακτηρίζουσιν ἕνα Θεὸν, φιλοσοφίας δὲ ἄλλαις καὶ τοῖς φιλοσοφουμένοις προσανέχουσι. Τὰ ἴσα μὲν τούτοις πάλιν τὰ τῆς ἀθελείτου γνώμης καὶ ἀσεβειότητος, τῶν ψυχῶν ἀπαθανατισμοῦς τε καὶ μετενσωματώσεως, καὶ σωμάτων φθορᾶς, αὐτὸς τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀγορεύουσιν. Οὗτος δὲ ἰτέλειος ἐν τῇ Μηδίᾳ (51) τὸν βίον καταστρέφει. Σῶμα δὲ λέγει εἶναι τὸν Θεὸν, τουτέστιν οὐρανόν. Ὁφθαλμοῦς δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα ὡσπερ ἐν ἀνθρώπῳ, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα, καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν στοιχεῖα.

Etenim Deum sic cognovit, ab eoque cuncta producta, tum mentes quasdam agendi facultate præditas a vero Deo propagatas asseruit. Præterea primum esse principium, ac secundum, et tertium. Quorum primum Deum esse pronuntiat. Alterum procreatas a Deo mentes : ab utrisque demum materiam productam. Sic enim definit : Cælum cum tempore factum esse, unaque cum eo dissolutum

CONTRA PYTHAGOREOS,

Quæ est gentilium hæresis V, ordine VII.

Sed ante hunc Pythagoras, ac Peripatetici cum se Deum unum definire profiterentur in aliud philosophiæ genus, aliaque dogmata sunt prolapsi. Et tum ille, tum ejus sectatores eadem cum Platonicis sentiunt, quod ad nefandam impiamque sententiam spectat de mutatione corporum, animarumque transitione, ac de eorumdem corruptione corporum. Ac Pythagoras quidem postremo vitam in Media finit. Qui insuper Deum esse corporeum asserit, videlicet cælum. Cujus oculos cæterasque tanquam in homine partes solem, et lunam constituit, ac reliquas stellas, c'ementaque cœlestia.

ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΟΙ,

Ἑκτὴ αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὄγδοη δὲ τῆ ἀκολουθίᾳ.

Α'. Ἐπίκουρος δὲ καθελῆς ἀπρονοήσιαν τῷ κόσμῳ εἰσηγήσατο. Ἐξ ἀτόμων δὲ συνεστάναι τὰ πάντα, ἡδ' αὖ πάλιν εἰς ἄτομα χωρεῖν. Καὶ ἐξ αὐτοματισμοῦ εἶναι τὰ ὅλα, καὶ τὸν κόσμον ὑφεστάναι ἀεὶ γεννώσης τῆς φύσεως, ἡδ' αὖ πάλιν δαπανωμένης, καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν δαπανωμένης, καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν ἐπιγινομένης, μηδέποτε δὲ ληγούσης ἀφ' ἑαυτῆς φουμένης, καὶ εἰς ἐφύτην συντριβομένης. Εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς (52) ὡς δίκην τὸ σύμπαν, τὸ δὲ πνεῦμα δρακοντοειδῶς περὶ τὸ ὠδόν, ὡς στέφανον, ἢ ὡς ζώνην περισφιγγεῖν τότε τὴν φύσιν. Θελήσαν δὲ βιαστικῶς τινι καιρῷ περισσοτέρως σφιγγεῖν τὴν πᾶσαν ὕλην, εἴτ' οὖν φύσιν τῶν πάντων, οὕτω διχάσαι μὲν τὰ ὄντα εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια, καὶ λοιπὸν ἐκ τούτου τὰ ἄτομα διακεκρίσθαι. Τὰ μὲν γὰρ κοῦφα καὶ λεπτότερα τῆς φύσεως πάσης ἐπιπολάσαι ἄνω, τουτέστι φῶς καὶ αἰθέρα καὶ τὸ λεπτότατον τοῦ πνεύματος· τὰ δὲ βαρύτερα καὶ σκυβαλώδη κάτω νεκυκέναι, τουτέστι γῆν, ὅπερ ἐστὶ τὸ ξηρόν, καὶ ἡ ὑγρατῶν ὕδατων οὐσία. Τὰ δὲ ὅλα ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι, καὶ δι' ἑαυτῶν ἐν τῇ περιδινήσει τοῦ πῶλου καὶ τῶν

DE EPICUREIS,

Quæ est VI gentilium hæresis, ordine VIII.

1. Ut a prioribus discedam : Epicurus Providentiam e mundo sustulit. Idem ex atomis universa constare, atque in atomis resolvi credidit. Ad hæc fortuito 15 fieri omnia ; mundum que consistere, generante natura, percunteque perpetuo ; dum rursus ex semetipsa renascitur, ac nullum propagandi sui, occidendique finem facit. Fuisse præterea ovi instar universitatem omnem, circa quod ovum sinuosus flexibus implicatum serpentis more spiritum, velut coronam ac cingulum, ipsam astrinxisse naturam. Sed dum confertam in unum materiam universique naturam vehementius arctare nititur, subinde molem omnem in hemisphæria duo separasse, indidemque indivisibilium corpusculorum excretionem esse factam ; adeo ut leviora subtilioraque sursum evolarent, nimirum lux, æther, et quod erat spiritus tenuissimum. que vero graviora, ac veluti purgamenta forent, pesum subsiderent ; cujusmodi terram, sive siccum ipsum, et aquarum humidam naturam fuisse. Ad dit per sese universa moveri, ac polorum siderum-

¹ Forte τελείως.

(50) Πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας. Verum est Pythagoram Platone superiorem fuisse, de Peripateticis absurdum. Quos perperam sane cum Pythagoreis commisit. Quinque enim sectas commemorat, Stoicorum, Platonicorum, Pythagoreorum, sive Peripateticorum, et Epicureorum. Ad hæc Peripateticos τὴν μετεμψύχωσιν propugnasse ridiculum est ; et hoc Pythagore signum rejicit Aristoteles lib. 1

De anima, c. 3

(51) Οὗτος δὲ τέλειος ἐν τῇ Μηδίᾳ. In Media Pythagoram obiisse nemini unquam auditum. Scribendum ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Mortuus enim est in Magna Græcia. Vide Laertium.

(52) Εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς. Vide Diodorum Siculum. lib. 1, et Euseb. Προπτερος. lib. 1.

que vertigine raptim velut flexuosi illius spiritus agitatione corripi. Hæc nos de istorum dogmatibus obiter duntaxat attigimus.

II. Nunc ut lectoribus brevitate consulamus, quatuor simul hæc sectæ oratione nostra refellendæ sunt. Ab his enim primordiis, vel ante hæc etiam, ut initio diximus, poetæ, historici, reliquique scriptores, astronomi, ceteri denique erroris artifices ac magistri, qui ad sexcenta rerum statuenda principia, pessimasque causas impulere mortalium animos, communibus generis humani sensibus densissimas tenebras offuderunt. Atque hic demum primus error exstitit, idolorum excogitata superstitio, infelixque illa disciplina. Erant tum duas in factiones universa distributa, gentilium ac Judæorum. Verum Judaica secta nequaquam initio vocabatur, sed Israel divinæ huic religioni cognomen tum erat; donec generum est propagata successio. Etenim Naasson, qui tribus Judæ princeps in deserto constitutus est, Salmon genuit, Salmon Boos; Boos Obed, Obed Jesse: cum qui religiose Deum colerent adhuc Israelitæ dicerentur. Deinde Jesse Davidem genuit, qui primus e tribu Judæ regnum obtinuit. Cujus ab stirpe deinceps perpetua successione reges imperio potiti sunt. Sed ante Davidem primus Israeliticum regnum Saulus tenuerat e Benjamini tribu, Ceiso patre genitus: **16** nec ei tamen filius successit; sed ad tribum Judæ per Davidem imperium translatum est. Igitur Jacobus liberorum primum omnium Rubenum suscipit; deinde Simeonem: tertium Levi, quartum, Judam, a quo Judæi cognominati sunt, ob Judæ tribum, qui ex religiosorum hominum genere prodierat, ad eam appellationem traducti. Siquidem Israelitæ principio vocati sunt, qui Judæi modo dicuntur.

III. Ad hoc usque tempus quatuor in terris hominum genera perducta sunt, quorum unumquodque suo tempore separatim coaluit, ad eam ætatem et ultra, quam proxime significavimus. Nam ab Adamo ad Noemum Barbarismus obtinuit. A Noemo ad turris ædificationem, et Seruchi tempora, qui tertia post illam ætate vixit, Scythica superstitio. A turris exstructione, et Serucho, necnon et Aramo, ad Abrahamum, gentilis secta viguit. Ab Abrahamo denique et ejus posteris sincera religio prodit, quæ ab ipsomet Abrahamo cœpta, per ejus stirpem est transmissa; Judæque cumprimis tribum, unde Judaismus nomen accepit. Quod quidem a me vere esse dictum divini sanctissimi que apostoli Pauli testimonio constat, cum ita disputat: *In Christo Jesu neque barbarus, neque Scythia, neque Græcus, neque Judæus est, sed nova creatura*¹. Quandoquidem etiam initio, cum primum creatura condita est, nova adhuc existens, nullum peculiare ac distinctum nomen habuit. His consentanea

A ἄστρον ὡς ἀπὸ τοῦ δρακοντοσειδοῦς ἐτι τὰ πάντα ἐλαύνεσθαι πνεύματος. Καὶ ἀπὸ μέρους μὲν περὶ τούτων ἔφημεν.

B' Τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ τὰς τέσσαρας ταύτας αἰρέσεις ἀνατρεπτέον διὰ τὴν συντομίαν τῆς ἀναγνώσεως. Ἐντεῦθεν καὶ ἀνωτέρω λοιπὸν, ὡς ἔφη, ποιηταί, ἱστοριογράφοι, λογογράφοι, ἀστρονόμοι τε καὶ οἱ τὰ ἄλλα τῆς πλάνης εἰσηγησάμενοι, οἱ παρασκευάσαντες τὸν νοῦν ἐπὶ μυρίας κακὰς αἰτίας καὶ ἀναγωγὰς, ἐσκότωσαν καὶ ἐθόλωσαν τὴν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπόληψιν. Καὶ γέγονεν αὕτη πρώτη πλάνη, ἐπίνοισ εἰδώλων, καὶ κακοδαιμονία διδασκαλίας. Ἦν δὲ τὸ πάντα μεμερισμένα, Ἑλληνισμὸς τε καὶ Ἰουδαϊσμός· Ἰουδαϊσμός οὕτω πρότερον καλούμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἐπώνυμον τῆς θεοσεβοῦς θρησκείας ἐπικεκλημένος, ἕως ὅτε διαδοχαὶ γεγέννηται. Ὁ γὰρ Νασσὼν ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ γεγονώς φύλαρχος τῆς φυλῆς Ἰούδα γεννᾷ τὸν Σαλμών· Σαλμών γεννᾷ τὸν Βοὸς· Βοὸς γεννᾷ τὸν Ὠβὲδ· Ὠβὲδ γεννᾷ τὸν Ἰεσσαί ἐπὶ τῶν θεοσεβῶν Ἰσραηλιτῶν καλούμενων Ἰεσσαί γεννᾷ τὸν Δαβὶδ τὸν βασιλέα, ὃς πρῶτος ἐθασίλευσεν ἐκ φυλῆς Ἰούδα. Ἐξ οὗ λοιπὸν οἱ κατὰ διαδοχὴν βασιλεῖς, ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, υἱὸς διαδεχόμενος πατέρα, καθέξῃς συνεστήκασιν. Ἦν δὲ πρὸ αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ ὁ φύσις πρῶτος βασιλεύσας ἐν Ἰσραὴλ Σαούλ υἱὸς Κεῖς ἐκ φυλῆς Βενιαμίν· καὶ οὐκέτι αὐτὸν διεδέξατο υἱός· ἀλλὰ μετέστη τὸ βασίλειον διὰ Δαβὶδ πρῶτου εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα. Πρῶτος γὰρ αὐτῷ τῷ Ἰακώβ παῖς γίνεται Ῥουβὶμ, δεύτερος Συμεὼν, τρίτος Λευὶς, τέταρτος Ἰούδας, ἐξ οὗ καλοῦνται Ἰουδαῖοι, διὰ τὴν φυλὴν Ἰούδα τοῦ ἐκ τοῦ γένους τῶν θεοσεβῶν, οἱ εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο μεταπεσόντες. Ἐκαλοῦντο γοῦν πρώην Ἰσραηλίται, οἱ καὶ Ἰουδαῖοι.

Γ'. Ἔως τούτου τοῦ χρόνου συνήφθησαν αἱ τέσσαρες γενεαὶ τῆς γῆς τῶν τεσσάρων τμημάτων. Τούτων διαιρεθέντων κατὰ τοὺς χρόνους ἕως τοῦ καιροῦ τούτου τοῦ ἐνταῦθα μοι δεδηλωμένου καὶ ἐπέκεινα· τούτεστιν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ Νῶε βαρβαρισμός· ἀπὸ τοῦ Νῶε ἕως τοῦ πύργου καὶ Σερούχ, μετὰ δύο γενεὰς τοῦ πύργου ἡ Σκυθικὴ δεισιδαιμονία, καὶ μετέπειτα ἀπὸ τοῦ πύργου καὶ Σερούχ καὶ Ἀράμ (55) ἕως τοῦ Ἀβραάμ ὁ Ἑλληνισμός. Ἀπὸ τούτου καὶ τῶν μετέπειτα θεοσέβεια συνκλιπτὸν τῷ αὐτῷ Ἀβραάμ, ἀπὸ τοῦ κατὰ διαδοχὴν σπέρματος αὐτοῦ, τούτεστι τοῦ Ἰούδα, ἀφ' οὗπερ Ἰουδαϊσμός· ὡς ἐτι μαρτυρεῖ μοι ὁ πνευματοφόρος καὶ ἅγιος τοῦ Θεοῦ ἀπόστολος Παῦλος, ὧδέ πως λέγων, ὅτι *Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκυθῆς, οὐχ Ἕλληρ, οὐκ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καινὴ κτίσις*. Ἐπειδὴ ἐξ ὑπαρχῆς ἕτε ἐκτιστο ἡ κτίσις, καινὴ οὖσα, οὐδὲν τι διαφορώτερον ἔσχεν ὄνομα. Συνοδὰ δὲ τούτοις πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει οὕτως· *Ὁφειλέτης εἰμι Ἑλλήσι τε καὶ βαρβάρους, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις*

¹ Coloss. iii, 11; Galat. vi, 15.

(55) Ἀπὸ τοῦ Σερούχ καὶ Ἀράμ. Pro Ἀράμ corr. Θαρῆ.

ἵνα δείξῃ σοφοὺς μὲν τοὺς Ἰουδαίους, ἀνοήτους δὲ τοὺς Σκυθᾶς. Καὶ φησὶν, Ὁφειλέτης εἰμί. Ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ (54) Ἰουδαῖοι ἐκαλοῦντο ἀπὸ χρόνου τοῦ Δαβὶδ· καὶ διήρκεσαν ἐπιωνύμως καλοῦμενον Ἰσραηλιτῶν τε καὶ Ἰουδαίων ἔχον τὴν ἐπίκλησιν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος, καὶ τοῦ υἱοῦ Σολομῶντος, φημί δὲ τοῦ Ῥοβοάμ τοῦ μετὰ τὴν Σολομῶντα βασιλεύσαντος ἐν Ἱερουσαλήμ. Ἴνα δὲ μὴ ἐν παρεξόδῳ γένωμαι, παρερχόμενος τὰ κατὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων θρησκείαν, καὶ μὴ ὑποσημαινόμενος τῆς κατ' αὐτοὺς δόξης τὴν ὑπόθεσιν, ὀλίγα ἀπὸ τῶν πολλῶν παραθήσομαι. Πᾶσι γὰρ, ὡς εἰπεῖν, φανερώτατα ὑπάρχει τὰ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους. Διδὸν οὐ πάνυ κάματον ἀναδέξομαι περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸ λεπτότατον διηγήσασθαι, ἀλλ' ὧν ἦν ἀναγκαῖον ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν ἐναθῶτα παραθέσθαι.

Δ'. Ἰουδαῖοι τοίνυν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ διαδοχὴν ὑπάρχοντες, καὶ τὴν αὐτοῦ θεοσέβειαν διαδεξάμενοι, περιτομὴν μὲν τοῦ Ἀβραάμ ἔχουσιν, ἣν κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ ἐληφεν ἐννενηχοστὸν ἔνατον ἔτος κατὰ ἄγων, δι' αἰτίαν ἣν ἄνω προσεῖπον, εἰς τὸ τούτου σπέρμα πάροικον γενόμενον ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ μὴ ἀποστραφῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ σώματος δὲ σφραγίδα φέρειν ὑπομνήσεως χάριτι καὶ ἐλέγχου, εἰς τὸ ἐμμένειν τῇ τοῦ πατρὸς αὐτῶν θεοσεβείᾳ. Ὁ δὲ παῖς τούτου Ἰσαὰκ ὠκατήμερος περιτέμνεται, ὡς τὸ τοῦ Θεοῦ εἶχε θέσπισμα. Καὶ ὠμολόγηται μὲν, ὅτι ἐκ προστάγματος Θεοῦ ἡ περιτομὴ τότε ὑπῆρχε· τύπῳ δὲ ἦν αὕτη διατεταγμένη τότε, ὡς κατὰ ἀκολουθίαν προβαίνοντες ὕστερον περὶ τούτου δείξομεν. Διήρκεσαν τοίνυν περιτεμνόμενοι, καὶ θεοσεβείᾳ προσανέχοντες οἱ αὐτοὶ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ διαδοχὴν παῖδες, ἀπ' αὐτοῦ φημι, καὶ καθεξῆς, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ, καὶ οἱ τούτου παῖδες, ἐν τε τῇ Χανανίτιδι γῆ, Ἰουδαίᾳ καὶ Φιλιστιαίᾳ, οὕτω κληθείση τότε (55), τὰ νῦν δὲ Χαλαιοσίτην καλουμένην· ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἰακώβ γὰρ ὁ καὶ Ἰσραὴλ κάτειν ἅμα τοῖς ἑνδεκά αὐτοῦ παισὶν εἰς Αἴγυπτον, ἔτος κατὰ γων ἑκατοστὴν τριακοστὴν τῆς αὐτοῦ ζωῆς. Ἰωσήφ δὲ ὁ ἕτερος αὐτοῦ υἱὸς ἦδη ἐν Αἰγύπτῳ προὔπηρχε βασιλεύων, πραθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ διὰ φθόνον. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία, τὰ ἀγαθὰ συνεργοῦσα τῷ δικαίῳ, εἰς θαυμαστὸν μετήγαγε τὴν κατ' αὐτοῦ Ἰωσήφ ἐπιβουλήν. Κάτεισι τοίνυν, ὡς προσεῖπον, ὁ Ἰακώβ καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ υἱοὶ, καὶ γυναῖκες καὶ ἔκγονοι, ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς ἀριθμηθέντες, εἰς Αἴγυπτον, ὡς περιέχει ἡ πρώτη βίβλος τῆς κατὰ Μωϋσέα Πεντατεύχου, σαφῶς δηλοῦσα περὶ τούτων πάντων. Δι-

¹ Rom. 1, 14. ² Gen. XLVI, 4 sqq.

(54) Ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ. Non tam vetus est Judæorum appellatio pro universo Israelitarum genere, ut Davidicis temporibus usurpare cœperit. Audi Josephum, lib. xi Arç., c. 5 : Ἐκλήθησαν δὲ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἡμέρας ἀνέθησαν ἐκ Βαβυλωνίας, ἀπὸ τοῦ Ἰούδα φυλῆς, ἧς πρώτης ἐλλοῦσης εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους αὐτοὶ τε καὶ ἡ χώρα τῆς προσηγορίας ταύτης μετέλαθον. Quare post Babylo-

sunt quæ in alio loco eodem ab Apostolo dicuntur : *Debitor sum Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus* ¹, ut et Judæos sapientes et insipientes esse Seythas ostenderet. Quibus omnibus, ait, ego sum debitor. Igitur ab illo deinceps tempore in Israelitarum genus Judæorum nomen jam tum a Davide transfusum est : et utroque cognomento tam Israelitarum quam Judæorum omnis illa gens eo insignita perpetuo est ; a Davidis, inquam, ejusque filii Salomonis temporibus, et hujus insuper filii Roboami, qui post Salomonem Hierosolymis regnavit. Verum ne omnino quæ ad Judæorum religionem attineant prætermittam, nullaque ex parte illorum opiniones attingam, pauca de multis complectar. Neque enim cuiquam fere Judæorum religiones ignotæ sunt. Ideoque in eo argumento tractando non admodum exquisite versabimur, sed e multis pauca libabimus, quæ necessario perstringenda videntur.

17IV. Itaque Judæi qui ab Abrahamo tam generis, quam religionis successionem acceperunt, ab eodem circumcisionis ritum nacti sunt, quam ille undecentesimo ætatis anno divinitus adhibere jussus est : ob eam causam, quam antea proposuimus ; ne scilicet ejus posteri in aliena regione commorantes Dei nomen ab sese rejicerent, imo velut inustum quoddam signum corpori suo circumferrent, quo vel commonescerent vel redargui possent, si quid admitterent, atque ut omnino paterna in religione, institutoque persisterent. Abrahami deinde filius Isaacus octavo quam natus erat die ex Dei mandato circumcisus est. Nec dubium est, quin tum divino præcepto sit instituta circumcisio ; nec aliter tamen quam ad futurarum rerum veritatem velut imagine quadam adumbrandam : id quod postea suo loco demonstrabitur. Quamobrem circumcisi deinceps Abrahami successores omnes ac posteri fuerunt, penes quos sincera religio, ac Dei cultus resedit. Idque cum ab Abrahamo cœptum, tum singillatim ab Isaaco, Jacobo, hujusque liberis, in Chanaanæ, Judææ, ac Philistæa quondam, nunc Palæstina dicta regione propagatum est. Sed et in Ægypto non minus perseveratum est. Eo siquidem Jacobus, qui et Israëlitis cognomen habuit, una cum undecim filiis profectus est anno ætatis centesimo tricesimo ². Nam Josephus unus e liberorum illius numero jam dudum in Ægypto imperium administrabat—eo a fratribus per invidiam distractus. Sed divina providentia, quæ sanctissimo viro præsto aderat, ejusque commodis favebat, comparatas

nicam captivitatem Judæorum vocabulum obtinuit. (55) Καὶ Φιλιστιαία οὕτω κληθείση τότε. Quasi due ac discrepantes appellationes, istæ sint. Enimvero una eademque vox est. רַפְהִי Sed τὸ רַפְהִי olim, ut apud Arabes, ita apud Hebræos perpetuo cum Raphe pronuntiatum. Græci δὲ τὸ Ρ expresserunt.

adversus Josephum insidias admirabilem in felicitatem convertit. Atque, ut dicere cœperam, Jacobus ejusque liberi cum uxoribus ac nepotibus ad septuaginta quinque capita in Ægyptum migrarunt; ut in primo Pentateuchi Mosaici volumine legitur, ubi hæc omnia accurate descripta sunt. Illic porro, quod a nobis sæpe dictum est, et hoc loco necessario repetendum fuit, quinque ætatum spatio permanserunt. Quæ quidem a Jacobo per Levi deductæ numerantur omnes; de cujus stirpe sacerdotes instituti sunt: sed et eadem ætates per Judam digestæ sunt, a quo David ille, qui postea regnavit, oriundus fuit. Etenim Levi Kaatum, aliosque genuit. Kaathus Amramum. **18** Amramum Moysen, et Aaronem pontificem. Jam vero Moyses Israelitas divina vi fretus ex Ægypto traduxit, ut in secundo legis volumine scriptum est.

V. Cæterum quodnam ad hoc tempus fuerit Israelitarum vitæ genus atque institutum, declarare facile nemo potest, nisi illud duntaxat; legitimum apud eos divini numinis cultum cum circumcissione viginisse. Tametsi scriptum est¹ multiplicitas in Ægypto Israelis filios, et præ copia viles esse factos. Siquidem peregrinationis illa diuturnitas, consuetudinisque cum externis per eorum negligentiam ad illam eos vilitatem abjecit. Verum quibus cibis fas esset uti, aut a quibus abstinendum foret; cæteraque omnia quæ ex legis postea præscripto servanda proposita sunt, nondum Deus aperte significarat. Posteaquam vero ex Ægypto digressi sunt, anno profectionis secundo, lex illis a Deo interprete Mose traditur. Quæ pædagogi vices gerens (revera enim munus illud exercebat, cum quæ ad corpus pertinentia præscriberet, spirituale quiddam spe atque expectatione contineret), circumcidi jubebat, ac celebrare Sabbatum, decimasque frugum et fetuum omnium, tam hominum quam pecorum, necnon et primitias, ac quinquagesimas tricesimasque Deo soli consecrare; hunc adorare solum; cujus etsi nomine unicuique duntaxat prædicabatur omnium moderator ac princeps, una tamen et Trinitas semper in illa singulari divinitate nuntiata, creditaque ab illis est, qui cæteris antecellerent, cujusmodi prophetæ atque eximia sanctitate præditi homines fuerunt. Præterea certis sacrificiis, variisque ritibus ac cæremoniis in deserto præpotentis ad Dei cultum operati sunt, cum in tabernaculi religione essent assidui, quod a Moysæ ad illud exemplar quod a Deo monstratum est, fuerat extractum.

Sed iidem Judæi de adventu Christi prophetarum acceperunt responsa; quibus cum ille propheta diceretur, revera tamen Deus erat, Deique Filius, cum angelus appellaretur, quem et hominem futurum, seque ad fratres suos aggregaturum illa eadem oracula prodiderunt. Cujus rei fidem divinæ omnes Scripturæ faciunt; sed Deuteronomii liber in primis, quod est quintum legis volumen, ac reliqua deinceps omnia.

¹ Exod. 1, 7.

(56) Καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο. Χυδαῖοι hoc loco idem est atque abundantes, copiosi fuerunt. Epiphanius vero perinde hoc vocabulum accipit, ac si viles et contemptos significaret. Nam ea vocis est potestas. Iline dactylorum genus divis sacrum per

αὐτὸν ἐπέλεσαν δὲ ἐκείσε ἐπὶ πάντε γενεαῖς, ὡς καὶ πολλὰ κίς εἶπον. Νῦν δὲ ἀνάγκη ἔσχον ταῦτα δευτερώσαι. Ἐμείναν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ αἱ γενεαὶ ἀριθμούμεναι διὰ τοῦ Λευὶ, ἐξ οὐπερ οἱ ἱερεῖς κατεστάθησαν, καὶ διὰ τοῦ Ἰούδα, ἐξ οὗ μετὰ χρόνους ὁ βασιλεὺς ἤρξε Δαβίδ. Καὶ ὁ μὲν Λευὶς γεννᾷ τὸν Καθθ καὶ τοὺς ἄλλους. Καθθ γεννᾷ τὸν Ἀμράμ. Ἀμράμ γεννᾷ τὸν Μωϋσέα καὶ Ἀαρὼν τὸν ἀρχιερέα. Οὗτος ὁ Μωϋσῆς ἐκβάλλει τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐν δυνάμει Θεοῦ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὡς ἔχει ἡ δευτέρα κατὰ τὴν νομοθεσίαν βίβλος.

Etenim Levi Kaatum, aliosque genuit. Kaathus Amramum. **18** Amramum Moysen, et Aaronem pontificem. Jam vero Moyses Israelitas divina vi fretus ex Ægypto traduxit, ut in secundo legis volumine scriptum est.

Ε'. Τί μέντοι γε ἦν ἡ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πολιτεία, ἄχρι τούτου τοῦ χρόνου οὐ πάνυ σαφῶς κατὰ τὸ φανερώτατον ἔστιν εἰπεῖν, ἢ μόνον ὅτι ἐν θεοσεβείᾳ καὶ περιτομῇ ὑπῆρχον. Εἰ καὶ γέγραπται, ὅτι Ἐπιληθύνθησαν ἐν γῆ Αἰγύπτῳ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο (56). Πάντως γὰρ πού ὁ χρόνος τῆς αὐτῶν παροικίας καὶ ἐπιμιξίας διὰ βραθυμίαν τὸ χυδαῖον εἰργάσατο. Τίνων μέντοι γεύεσθαι, ἢ τίνα ἀπαγορεύειν, ἢ ἄλλα ὅσα κατὰ διαστολήν τοῦ νόμου φυλάττειν προσετάχθησαν, οὐπω κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπεσημήνατο. Ἐξιδόντων δὲ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτῶν ἐξόδου νομοθεσία Θεοῦ καταξιούνται διὰ χειρὸς αὐτοῦ τοῦ Μωϋσέως. Ἡ δὲ νομοθεσία ἡ ἐκ Θεοῦ αὐτοῖς δοθεῖσα παιδαγωγῶ δι- κη (ὡς καὶ παιδαγωγὸς ἦν ὁ νόμος, σωματικῶς μὲν διαστελλόμενος, πνευματικὴν δὲ ἔχων τὴν προσδοκίαν), ἐδίδασκε περιτέμνεσθαι, σαββατίζειν, ἀποδο- κατοῦν πάντα τὰ αὐτῶν γεννήματα, καὶ ὅσα περ παρ' αὐτοῖς ἐτίκτετο, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, ἀπαρχὰς τε δίδόναι καὶ πεντηκοστὴν καὶ τριακοστὴν, εἰδέναι Θεῷ μόνῳ καὶ αὐτῷ λατρεύειν, ἐν μοναρχίᾳ ἢ τριῶν ἀεὶ κατηγγέλλετο, καὶ ἐπιστεύετο παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐξοχωτάτοις αὐτῶν, τουτέστι προφῆταις καὶ ἡγιασμένοις. Θυσίας τε καὶ λατρείας διαφόρους τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ προσέφερον ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς σκηνοπηγίας, ὑπὸ Μωϋσέως διὰ τύπων ἐηλωθέντων αὐτῷ ὑπὸ Θεοῦ κατασκευασθείσης.

certis sacrificiis, variisque ritibus ac cæremoniis in deserto præpotentis ad Dei cultum operati sunt, cum in tabernaculi religione essent assidui, quod a Moysæ ad illud exemplar quod a Deo monstratum est, fuerat extractum.

Εδῆξαντο γοῦν οἱ αὐτοὶ Ἰουδαῖοι καὶ προφητικὰς φωνὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρχομένου, λεγομένου μὲν προφήτου, ἔντος δὲ Θεοῦ, καὶ ἀγγέλου μὲν κληθέντος, Υἱοῦ δὲ ὄντος Θεοῦ, μέλλοντος δὲ ἐνανθρωπήσειν, καὶ ἐν ἀδελφοῖς αὐτῶν ἐγκαταλέγεσθαι, ὡς ἔχουσι πᾶσαι αἱ θεταὶ Γραφαί, μάλιστα ἡ τοῦ Δευτερονομίου κατὰ τὴν νομοθεσίαν πέμπτη βίβλος, καὶ καθ' ἑξῆς.

contemptum a Judæis chydæum vocatum. Plinius lib. XIII, c. 4: Nam quos ex iis honori deorum dicimus, chydæos appellavit Judæa, gens contumelia numinum insignis.

Γ'. Ἔσχον δὲ οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι ἄχρι τῆς ἀπὸ Βα-
 βυλῶνος αἰχμαλωσίας ἐπανόδου βιβλούς τε καὶ προ-
 φήτας τούτους, καὶ προφητῶν βιβλούς ταύτας· πρῶ-
 τήν μὲν Γένεσιν, δευτέραν δὲ Ἐξόδον, τρίτην Λευιτι-
 κὸν, τετάρτην Ἀριθμούς, πέμπτην Δευτερονόμιον,
 ἕκτην βιβλὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἑβδόμη τῶν Κριτῶν,
 ὀγδόη τῆς Ῥούθ, ἑνάτην τοῦ Ἰώβ, δεκάτην τὸ
 Ψαλτήριον, ἑνδεκάτην Παροιμίας Σολομῶντος, δυο-
 καιδεκάτην Ἐκκλησιαστήν, τρισκαιδεκάτην τὸ Ἄσμα
 τῶν ἁσμάτων, τεσσαρεσκαιδεκάτην πρώτην Βασι-
 λειῶν, πεντεκαιδεκάτην δευτέραν Βασιλειῶν, ἕκκαι-
 δεκάτην τρίτην Βασιλειῶν, ἑπτακαιδεκάτην τετάρτην
 Βασιλειῶν, ὀκτωκαιδεκάτην πρώτην Παραλειπομέ-
 νων, ἑννεακαιδεκάτην δευτέραν Παραλειπομένων, εἰ-
 κοστήν τὸ Δωδεκαπόφητον, εἰκοστήν πρώτην Ἰσαίαν
 τὸν προφήτην, εἰκοστήν δευτέραν τὸν προφήτην Ἰε-
 ρεμίαν, μετὰ τῶν Θρήνων καὶ Ἐπιστολῶν αὐτοῦ τε
 καὶ τοῦ Βαρούχ· εἰκοστήν τρίτην Ἰεζεκιήλ τὸν προ-
 φήτην, εἰκοστήν τετάρτην Δανιήλ τὸν προφήτην, εἰ-
 κοστήν πέμπτην τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Ἐσδρα, εἰ-
 κοστήν ἕκτην τὸ δεύτερον βιβλίον, εἰκοστήν ἑβδόμην
 τὸ βιβλίον Ἐσθήρ. Καὶ αὗται εἰσὶν αἱ εἰκοσιεπτὰ βιβλῶι,
 αἱ ἐκ Θεοῦ δοθεῖσαι τοῖς Ἰουδαίοις. Εἰκοσιῶν
 δὲ ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς στοιχεῖα τῶν Ἑβραϊκῶν γραμμάτων ἀριθμοῦνται, διὰ τὸ διπλαῦσθαι (57) δέκα
 βιβλούς εἰς πέντε λεγομένας. Περὶ τούτου δὲ ἄλλη

Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι δύο βιβλῶι παρ' αὐτοῖς ἐν ἀμφιλέ-
 κτῳ, ἡ Σοφία τοῦ Σιράχ, καὶ ἡ τοῦ Σολομῶντος, χωρὶς
 ἄλλων τινῶν βιβλῶν ἑναποκρύφων. Πᾶσαι δὲ αὗται
 ἱερὰ βιβλῶι τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἐδίδασκον καὶ τὰ τοῦ νόμου
 φυλάγματα ἕως τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 παρουσίας· καὶ καλῶς ἐφέροντο παιδαγωγούμενοι ἐν
 τῷ νόμῳ, εἰ ἐδέξαντο τὸν Χριστὸν τὸν ὑπὲρ τοῦ παιδαγω-
 γοῦ, φημί δὲ τοῦ νόμου, αὐτοῖς προκρυθέντα τε καὶ
 προφητευθέντα, ἵνα, δεξάμενοι αὐτοῦ τὴν θεότητα,
 καὶ τὴν ἑνσαρκίαν αὐτοῦ παρουσίαν μάθωσιν, οὐ κατὰ
 λυσιν νόμου, ἀλλὰ τὴν τοῦ νόμου πληρωσιν· ἐπειδὴ
 οἱ τύποι ἐν τῷ νόμῳ ἦσαν, ἡ δὲ ἀλήθεια ἐν τῷ Εὐαγ-
 γελίῳ. Ἐκεῖ γὰρ ἡ περιτομὴ σαρκικὴ ὑπηρετήσασα
 χρόνῳ ἕως τῆς μεγάλης περιτομῆς, τοὔτεστι τοῦ Βα-
 πτίσματος τοῦ περιτέμνοντος ἡμᾶς ἀπὸ ἁμαρτημά-
 των, καὶ σφραγίσαντος ἡμᾶς εἰς ὄνομα Θεοῦ. Καὶ ἦν
 ἐκεῖ Σάββατον, κατέχον ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα Σάββατον,
 τοὔτεστιν εἰς ἀνάπαυσιν Χριστοῦ, ἵνα ἐν Χριστῷ
 σαββατίσωμεν ἀπὸ ἁμαρτημάτων. Καὶ ἦν ἐκεῖ πρό-
 βατον ἄλογον θυόμενον, καθοδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα
 πρόβατον, καὶ ἐπουράνιον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ὅλου
 τοῦ κόσμου τυθέν. Καὶ ἦν ἐκεῖ ἀποδεκᾶτως ἀσφα-
 λιζομένη, ἵνα μὴ λάθῃ ἡμᾶς τὸ ἰῶτα ἢ δεκάς, τὸ
 πρῶτον στοιχεῖον τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος.

Z'. Ἐπεὶ οὖν τῷ τύπῳ ἤχθησαν, καὶ οὐκ ἐφοῦσαν
 εἰς τελείωσιν τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἄλλων,
 καὶ πάσης βιβλῶι κεκηρυγμένην, ἐξεβλήθησαν ἀπὸ

(57) Διὰ τὸ διπλαῦσθαι. Nam libri duo Regum
 priores, quos Samuelis vocant, volumen unum con-
 stituunt, itemque Regum duo posteriores unum.
 Tum liber Ruth cum Judicum libro volumen uni-
 cum facit. Sic et libri Paralipomenon duo, totidem-

VI. Ac quod ad Judæos istos attinet, 19 ad il-
 lud usque tempus, quo ex Babylonica servitute
 reversi sunt, hos et prophetas, et prophetarum li-
 bros habuerunt. Primus est Geneseos liber; ii,
 Exodi; iii, Leviticus; iv, Numeri; v, Deuterono-
 mium; vi, liber Jesu filii Nave; vii, Judicum; viii,
 Ruth; ix, Job; x, Psalterium; xi, Parabole Salomo-
 nis; xii, Ecclesiastes; xiii, Canticum canticorum;
 xiv, liber I Regnorum; xv, liber II Regnorum; xvi,
 liber III Regnorum; xvii, liber IV Regnorum; xviii,
 liber I Paralipomenon; xix, liber II Paralipome-
 non; xx, duodecim prophetarum; xxi, Isaias
 propheta; xxii, Jeremias propheta, cum Lamenta-
 tionibus, et epistolis tam ejus, quam Barushi;
 xxiii, Ezechiel; xxiv, Daniel; xxv, liber I Esdræ;
 xxvi, liber II Esdræ; xxvii, Esther. Atque hæc
 sunt xxvii volumina, quæ Judæis sunt concessa
 divinitus: quæ ad xxii pro litterarum quæ apud
 Hebræos sunt numero rediguntur: propterea quod x
 ex illis in quinque juga distribuuntur. De quo alio
 loco perspicue disputavimus.

Sunt et alii duo libri, quos illi pro dubiis habent,
 nimirum Sirachi et Salomonis Sapientia, præter alios
 quosdam qui apocryphi, hoc est obscuri dicuntur.
 Porro omnia illa sacrosancta volumina Judaica insti-
 tuta, legisque cæremonias docebant, usque ad Jesu
 Christi Salvatoris adventum; omninoque præclare
 sub hac lege, velut quodam institutore cum illis actum
 foret, si quem eadem illa lex prædixerat, venturum-
 que monstraverat, Christum agnoscere voluissent;
 ut ejus divinitatem confessi, hoc ipsum quod cor-
 pore præditus advenisset, non ad legis eversionem
 pertinere, sed ad ejus consummationem intelligen-
 rent: quoniam umbræ duntaxat atque imagines in
 lege, in Evangelio veritas ipsa continetur. Nam il-
 lic corporis præscriptum circumcisio est, quæ in usu
 tandiu fuit, quoad ingens est illa circumcisio sub-
 secuta, Baptismus videlicet, quo nos a peccatis
 præcidimur, et in Dei nomine signamur. Habebant
 illi præterea Sabbatum, quod nos ad magnum il-
 lud Sabbatum, hoc est Christi Domini quietem
 præparando detinet, ut a peccato 20 cessantes
 velut Sabbatum quoddam in Christo celebremus.
 Erat penes illos et ovis victima rationis expers,
 quæ nos ad illam magnam cælestemque perduce-
 ret ovem, pro nostra mundi que totius salute mactatam. Præterea instituta apud illos decimatio fuit,
 quæ nos eo præmuniret, ne iota litteram, quæ nota decussis est, idemque Jesu nominis primum ele-
 mentum ignorare possemus.

VII. Quoniam igitur per umbras ac figuras tra-
 ducti sunt, nec eam perfectionem assecuti, quam
 lex pariter, ac prophetæ, cæterique omnes, atque

que Esdræ, singula apud Hebræos volumina fa-
 ciunt. Ita v expunctis voluminibus, constat xxii, li-
 brorum numerus. Vide Hieron. in Prologo Galeato;
 Cyrillum catech. iv, Eusebius lib. vi Histor.,
 c. 19.

universa Scripturarum oracula prædicabant, ab agricolatione depulsi sunt; eo:umque loco gentes introductæ; adeo ut nulla sit illis consequendæ salutis alia relicta ratio, quam ut ad Evangelii gratiam postliminio confugiant. Etenim apud ipsos omnia justitiæ præsidia cassa inaniaque reddita sunt; uti passim divinæ litteræ, et ubique fere testantur. Ex quibus unum duntaxat testimonium afferemus, quo quam immutabilis firmaque adversus illos lata sententia sit paucis ostenditur. Quid enim in ipsos a Deo decretum sit, verba illa declarant. *Anima, inquit, quæ prophetam illum non audierit, exterminabitur a tribu sua, et ab Israele, et ab omni regione quæ cælo subicitur*¹. Quod nimirum quæ lex mystice tradiderat, hæc a Christo Domino consummari, munirique perfecte ac salubriter oportebat: ac quisquis illum audire renueret, aut detrectaret imperium, eum tametsi legem uscuæque servaret omni spe potiundæ salutis irinam potest; pro eo quod crassa omnia corporeaue consequendæ justitiæ præsidia complectitur, quæ in Christo Domino reipsa consummantur.

Hactenus de Judæorum secta. De qua pauca quadam commemorare visum est, ne omnino prætermitteremus, atque ut ex parte saltem quæ illorum propria sunt oratione prosequeremur. Præsertim cum omnibus fere tam illorum sit institutum, quam eas redarguendi convincendique ratio perspecta. Nos vero primordia illius ostendimus, et undenam excitatum fuerit docuimus, ac quemadmodum ab Abrahami patriarchæ religione a quo procreati fuerant religiosi principio nominati sint; Israelitæ vero ab illius filio Jacobo, qui Israel vocatus est. Sed a Davidis tempore, qui e Judæ stirpe regnum obtinuit, XII omnes **21** tribus Judæi atque Israelitæ promiscue dicebantur, usque ad Salomonem Davidis, et Roboamum Salomonis filium, Davidis nepotem. Ex quo quidem per justissimam Dei animadversionem, quodque male meritis erat Roboamus, XII illæ tribus divisæ sunt; adeo ut duabus cum dimidia Judæ sive Roboamo relictis, novem cum dimidia Jeroboamo fuerint concessæ. Hæc vero novem Israelitarum, aut Israelis nomine censebantur, quibus Jeroboamus Nabati filius præerat, ejusque regni sedes in Samaria constituta. Reliquæ duæ Hierosolymis contributæ penes quas Judæorum nomen resedit. Harum princeps Roboamus erat Salomonis filius, atque ab eo deinceps regum est deducta successio.

Etenim Roboamus Abiam genuit, Abias Asam, **D** Asa Josaphatum, Josaphatus Joramum, Joramus Ochoziam, Ochozias Joam, Joas Amasiam, Amasias Azariam, qui et Ozias vocatus est;

¹ Deut. xviii, 18, 19.

(58) *Ἦτις ψυχή οὐκ ἀκούσεται*. Solet plerumque Scripturæ verba non iisdem, quibus concepta sunt, citare verbis, sed immutatis, ut hoc loco factum est.

(59) *Βασιλευόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰεροβοάμ*. Samaria regionis interdum nomen est, interdum oppidi. Priori modo etiam ante conditam Samariam usurpatur III Reg. xiii, 32: *Profecto enim veniet sermo, quem prædicit in sermone Domini contra altare, quod est in Bethel et contra omnia sana excelsorum, quæ*

τῆς γεωργίας, καὶ εἰσῆλθε τὰ ἔθνη, ἐκαίνον μηκέτι δυναμένων σωθῆναι, εἰ μὴ τι ἀνακάμψωσιν εἰς τὴν χάριν τοῦ Εὐαγγελίου. Πάντα γὰρ αὐτοῖς τὰ δικαιοματά καθήγγηται, ἐκάστης μαρτυρίας τοῦτο λεγούσης, ὡς ἔχει ἐν πάσῃ Γραφῇ. Συντόμως δὲ ἀπὸ μιᾶς μαρτυρίας τὸ ἀνυπέρθeton καὶ ἀπαράβατον τῆς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεως ἔροῦμεν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἀκριβῶς τὴν κατ' αὐτῶν ψῆφον. Καθὼς φησιν: *Ἦτις ψυχή οὐκ ἀκούσεται* (58) *τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἀπὸ τῆς φυλῆς αὐτῆς, καὶ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ* ὡς τοῦ Κυρίου μέλλοντος τὰ διὰ τοῦ νόμου μυστικῶς παραδοθέντα τελείως καὶ σωτηριωδῶς ἐπασφαλίζεσθαι: τὸν δὲ μὴ ἀκούοντα αὐτοῦ, μηδὲ ἀνεχόμενον μὴ ἔχειν σωτηρίαν, κἂν τε τὸν νόμον ποιῆσθαι, τοῦ νόμου μὴ δυναμένου τελειοῦν τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὸ σωματικῶς τὰ ἐν αὐτῷ δικαιοματά γεγράφθαι, καὶ ἐν Κυρίῳ Χριστῷ ἀληθινῶς πληροῦσθαι.

excludi. Neque enim lex præstare perfectum hominem potest; pro eo quod crassa omnia corporeaue consequendæ justitiæ præsidia complectitur, quæ in Christo Domino reipsa consummantur.

Ἔως τούτου μοι λελέχθω περὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Καὶ γὰρ ὀλίγων ἐμνημόνευσα εἰς τὸ μὴ πᾶν αὐτῶν παρασιωπῆσαι, ἀλλ' ἐν μέρει ὑποδείξει. Πᾶσι γὰρ, ὡς εἶπεν, πρόδηλός ἐστιν ἡ κατ' αὐτοὺς ὑπόθεσις, καὶ ὁ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγχος. Ἐδείξαμεν δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν, πόθεν ἔσχον τὴν εἰσαγωγὴν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῆς τοῦ Ἀβραάμ τοῦ πατριάρχου θεοσεβείας καλοῦνται θεοσεβεῖς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐκ σπέρματος αὐτοῦ: ἀπὸ δὲ τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ, φημι δὲ Ἰακώβ, τοῦ καὶ Ἰσραὴλ, Ἰσραηλῖται. Ἐξ ἡμερῶν δὲ Δαβὶδ τοῦ βασιλευσάντος ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἐκαλοῦντο Ἰουδαῖοί τε καὶ Ἰσραηλῖται. Πᾶσαι αἱ δώδεκα φυλαί, καὶ ἕως Σαλομῶνος τοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, καὶ ἕως τοῦ Ῥοβοάμ υἱοῦ Σαλομῶνος, ἐκγόνου δὲ τοῦ Δαβὶδ, καὶ κατ' ἐπιτίμησιν Θεοῦ, καὶ ἀναξιώτητα τοῦ Ῥοβοάμ, ἐσχίσθησαν αἱ δεκαδύο φυλαί, καὶ γέγονασιν δύο ἡμισυ μετὰ τοῦ Ἰούδα, τρυτέστι μετὰ Ῥοβοάμ, καὶ ἐννέα ἡμισυ μετὰ Ἰεροβοάμ. Ἐκαλοῦντο δὲ αἱ ἐννέα Ἰσραηλῖται τε καὶ Ἰσραὴλ, βασιλευόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰεροβοάμ (59) υἱοῦ Ναβὰτ ἐν Σαμαρείᾳ. Αἱ δὲ δύο εἰς Ἱερουσαλήμ Ἰουδαῖοι καλούμενοι, βασιλευόμενοι ὑπὸ Ῥοβοάμ υἱοῦ Σαλομῶνος, καὶ γέγονασιν πάλιν διαδοχαί βασιλέων

Ῥοβοάμ γεννᾷ τὸν Ἀβιά· Ἀβιά τὸν Ἀσά· Ἀσά τὸν Ἰωσαφάτ· Ἰωσαφάτ τὸν Ἰωράμ· Ἰωράμ τὸν Ὀχοζῖαν· Ὀχοζῖας τὸν Ἰωάς· Ἰωάς τὸν Ἀμείσιαν· Ἀμείσιας τὸν Ἀζαρίαν, τὸν καλούμενον Ὀζῖαν·

sunt in urbis Samariae. At cap. xvi, 24, Amri rex Israelis emit montem Samaritæ a Somer duobus talentis argenti; et edificavit eum, et vocavit nomen civitatis, quam castruxerat, nomine Sumer domni montis Samaritæ. Apud Epiphanium ergo ratio postulat, ut Samaria regionis potius, quam oppidi vocabulum sit. Nondum enim Jeroboamo regnante condita erat Samaria. Et tamen cum Hierosolymis opponatur, pro oppido sumi videtur.

Ἀζαρίας καὶ Ὀζίας τὸν Ἰωάθαμ· Ἰωάθαμ τὸν Ἀγαάξ· Ἀγαάξ τὸν Ἐζεκιαν. Ἐν χρόνοις δὲ Ἐζεκιου καὶ Ἀγαάξ ἠχμαλωτεύθησαν φυλαὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρια Μήδων. Μετὰ τοῦτο Ἐζεκιὰς γεννᾷ τὸν Μανασσῆ· Μανασσῆς τὸν Ἀμώς· Ἀμώς τὸν Ἰωσίαν· Ἰωσίας τὸν Ἰεχονίαν, τὸν καὶ Σελοῦμ (60) καλούμενον, ὃς καὶ Ἀμασίας ἐλέγετο. Ὁ Ἰεχονίας οὗτος γεννᾷ τὸν Ἰεχονίαν τὸν καλούμενον Σεδεκιαν, καὶ Ἰωακείμ.

II. Καὶ μηδεὶς περὶ τοῦτου (61) ἀμφιβαλλέτω· θου-

(60) *Ἰωσίας τὸν Ἰεχονίαν, τὸν καὶ Σελοῦμ.* Multis modis implicata et obscura est postremorum Judæ Regum successio, quam impeditiorem facit Matthæi genealogia. Nos utrumque nodum breviter hoc loco dissolvemus. Josias Amon filius regni hæredes filios habuit omnino tres, ut ex lib. IV Reg. constat. Primus post parentis mortem regnavit Joachaz mensibus tribus: IV Reg. xxiii, 30, qui et Jechonias in apocrypho Esdræ libro tertio dicitur, cap. 1. 54. Perperam enim Maldonatus noster id ad Joacim accommodavit. Secundus est Joakim, qui et Eliacim vocatus est, lib. IV Reg. xxiii, 34, qui annos regnavit xi. Tertius fuit Sedecias; ante quem Joachin, sive Jechonias Joacimi filius tribus mensibus imperavit: cap. xxiv, 17. At I Paral. iii, 15, Josiæ filii nominantur quatuor: Joanam, Joakim, Sedecias, et Sellum. Cum hic multa ab Interpretibus, et Chronologicis afferantur, placet Hebræorum sententia, in primisque Aben Hæsræ in 1 cap. Dan. R. Levi ben Gerson, et R. David ad lib. IV Reg. cap. xxiii, Sellum eundem esse cum Joachaz, qui paternum imperium populari factione, non jure successionis obtinuit, quod et Scriptura cap. xxiii, 30, declarat his verbis: *Tulitque populus terræ Joachaz filium Josiæ: et unxerunt eum, et constituerunt eum regem pro patre suo.* Nam si ætatis ordinem spectes, post Johanam, qui ante patris obitum præreptus videtur, maximus natus fuit Joacim, sive Eliacim. Quod et Josephus lib. x, cap. 7, Orig. docuit. Etenim Joachaz cum ad regnum evectus est, viginti trium annorum erat; cap. xxiii, 31: Joachim vero, qui post tres menses regnum cepisset, annorum erat xxv; biennio itaque major fuit. Unde et Joakim anno Josiæ circiter vi natus est, Joachaz vero ix. Tertius natalium ordine debet esse Sedecias; qui post xi annos et vi menses a morte Josiæ a Nabuchodonosore regno præpositus est. Actum vicesimum et primum ætatis annum habebat, cap. xxiv, 18. Quare Joachazo junior est, natusque anno Josiæ xxi, vel xxii. Atqui in lib. I Paralipom. postremus numeratur Sellum, quem Joachaz esse diximus. Non desunt conjecturæ, cur postremum in locum conjectus sit Sellum, quas, ne longiores simus, chronologi suppeditabunt. Quanquam Hebræi quidam, ut Aben Ezra in cap. I Dan. Sellum sive Joachaz postremum Josiæ liberorum esse velint, et quod Sedecias, cum regnare cepit, xxi annos natus fuisse dicitur, interpretari student. Scribit enim ille triennio ante Josiæ necem Sedeciam regem esse consalutatum: unde cum Josias mortuus est annum egit xxiv. Idque ex eo probat, quod Hieron. xxvii, in principio regni Joakim jussus est propheta vincula preparare, ac regem nuntiis dare, qui venerant Jerusalem ad Sedeciam regem Juda: nimirum quod finitimi reges Sedeciam, quem ab hinc triennio regem esse factum didicerant, mortuo Patre adhuc regnare sibi persuaserant, ad eumque legatos miserant: ita Aben Ezra. Quæ mihi interpretatio non magnopere placet. Sed utut ea se res habet; omnino Sellum est Joachaz. Nam Jerem. xxi, 11, *Sellum filius Josiæ pro Josia patre suo regnasse* dicitur: is autem est Joachaz. Cum hæc partim certissima, atque e sacrærum librorum au-

A Azarias sive Ozias Joathamum, Joathamus Achasum, Achasus Ezechiam, Ezechia porro et Achaso regnantibus, tribus ex Israele in Medorum limites deportatae sunt. Post hæc Ezechias Manassen genuit, Manasses Amosum; Amosus Josiam, Josias Jechoniam, qui et Selumus et Amasias dictus est. Ab hoc Jechonia ejusdem nominis alter, cognomento Sedecias, una cum Joacimo genitus est.

VIII. Nec est quod ea de re quisquam dubitet;

toritate deducta, partim probabilia sint; ex iis nonnulla ab Epiphanio commissa castigari necesse est. Primum quod Jechoniam ait Josiæ filium eundem esse cum Sellum; nam Matthæus Jechoniam quidem a Josiæ genitum asserit; sed Jechoniæ filium non Jechoniam alterum, sed Salathielem appellat. Atqui Sellum, sive Joachaz prolem habuit nullam; neque Jechonias ab altero quam ab apocrypho Esdræ libro nominatur. Quamobrem Epiphanius per Jechoniam Josiæ filium Joacimum, sive Eliacimum intellexit; cujus filius Jechonias, idemque Joachin appellatus videtur; pater autem יְחִיָּאֵל. Verum Joakim nusquam Jechonias vocatur: hæc prima est hallucinatio; altera, quod Amasiam eundem Jechoniam, sive Joacimum nominat, quod unde hauserit, nescio; tertia, omniumque gravissima, quod Jechoniam, hoc est Joacimum genuisse Sedeciam, ac Joacimum existimat, lib. I Paralip., c. iii, 15, ex quatuor Josiæ filiis, Joanam, Joakim, Sedecia, et Sellum, secundus, nempe Joakim genuit Jechoniam, et Sedeciam, Jechonias Salathiel. Duo ergo fuere Sedeciæ, neuter Jechoniæ filius; sed prior Josiæ, qui et postremus ex Davidis stirpe regnavit; alter Joakimi filius, qui nunquam rex fuit. Quos quidem ambos Epiphanius permiscuit; nam qui ab eo commemoratur Sedecias, ille est ipse, qui regum novissimus imperavit. Cujus etiam fratrem Joakimum appellat, quæ quarta est hallucinatio; nisi quis Sedeciam alio nomine Joacimum ab Epiphanio nominari censeat, ut καὶ Ἰωακείμ, ad καλούμενον referatur. Quod et nihilo secius falsum est: Joakimi quippe filius Joachin fuit, qui male hic Ἰωακείμ concepitur, cujus patrum Sedeciam Scriptura vocat. Hieron. in cap. I Dan. Joacimum Josiæ F. per kim, Joacimi vero filium scribi per chin observat. Totidem paucis illis verbis a sanctissimo eruditissimoque viro Epiphanio peccata sunt; quorum admonere lectorem officii est instituti nostri; excusare, humanitatis; dissimulare, aut tueri velle, neque officii, neque humanitatis est.

(61) *Καὶ μηδεὶς περὶ τοῦτου.* Hic illa gravis agitur quæstio; sitne in Matthæi Genealogia alicujus nomen præteritum. Etenim Matthæus generationibus recensitis omnibus, tria intervalla distinguit, quibus singulis xiv generationes assignat. Utpote ab Abrahamo ad Davidem xiv: totidem a Davide ad transmigrationem Babylonis: ac postremo totidem a transmigratione ad Christum. In duobus intervallis prioribus constat numerus; in tertio xiii duntaxat capita numerantur. Nam generationum nomine personas ipsas Matthæus intelligit, quæ aut gignunt, aut gignuntur. Quare unum ali-quod nomen, sive generatio una desideratur. Cum hunc Matthæi locum Christiani nominis hostes tanquam inextricabilem objicerent, quæstionis difficultas nostrorum excitavit ingenia; et innumera rationes excogitatae sunt: quarum hæc plerisque commodissima videtur, ut librorum culpa nomen aliquod exciderit. Quamobrem Epiphanius Jechoniam bis a Matthæo positum arbitratur; quam ejusdem vocabuli repetitionem exscriptores vitiosam rati, præpostere correxerunt Ergo ita Mat-

miretur vero magis accuratam a nobis initam rationem, et hoc loco in studiosorum gratiam utiliter explicatam, qui castigatiora exempla consulere cruditionis causa voluerint. Non enim disido, quin cum animi sui fructu candide in iis quae a nobis proposita sunt acquiescere cogantur; simulque vocem illam lucrifaciant, quae ab imperitis quibusdam emendatoribus est propter ambiguitatem ex Evangelio sublata. Nam cum generationes omnes Matthaeus tripartito distribuerit, et ab Abrahamo ad Davidem usque xiv enumeret, superior utraque series integra reperitur, neque quidquam ad numerum deest, qui ad Jechoniam ordine pertexitur. At tertia demum series xiii duntaxat non xiv, generationum nomina complectitur, quod a nonnullis commissum est; qui cum Jechonias duos conjunctim esse scriptos cernerent, arbitrati sunt eandem vocem praepostere in ea 22 serie repetitam. Verum ejusdem ista repetitio minime fuit; sed numerandi ordo perspicuus. Siquidem Jechoniae filio de parente nomen impositum est. At isti elegantiae vindices, dum unum nomen expungunt, per summam ignorantiam contra propositum peccarunt; atque et nominum xiv collegium, quod multiplicem unius ad alterum rationem habitudinemque sustulerunt.

Ceterum ab Jechoniae tempore deinceps Judaeorum in Babylonem deportatio contigit. In qua Nabuchodonosorem convenientes apud Babylonem seniores rogarunt, ut e suis certos in Judaeam homines ad habitandum mitteret, ne silvescens incultaque regio deserta penitus maneret. Nec regi postulatio illa displicuit. Itaque quatuor ex imperio suo subditis gentibus sine mora dimisit, nimirum Chuthaeos, et Cudaeos, ac Sepharuraeos, et

¹ γρ. ἐπιπέκληται. Cor. ἐπεκέλητο.

thaeum scripsisse putat: *Josias autem genuit Jechoniam, et fratres ejus in transmigratione Babylonis: Jechonias autem genuit Jechoniam: Jechonias autem genuit Salathiel, etc.* Jam scimus quis ex Epiphanius mente sit Jechonias iste. Prior enim est Joakim, sive Eliacim, Josiae F. Posterior alio nomine Sedecias dictus est. Sed quam absurdum illud sit, e superioribus constat. Nam si de Sedecia Rege loquatur, quod ex Regii stemmatis successione videtur velle, Sedecias non Jechoniae, neque Joakimi, sed Josiae filius est. Sin alterum Sedeciam intelligat, qui privatus vixit, est ille quidem Joakimi filius, sed non Jechoniae. Nam lib. I Paral., iii, 15, Joakim Josiae filius Jechoniam et Sedeciam genuit, Jechonias Salathielem. At Epiphanius Jechoniam et Sedeciam, quos tam perspicue Scriptura distinguit, in eundem virum conflavit. Non dubium est, quin Jechonias ille, qui Salathielem a Matthaeo genuisse dicitur, idem sit cum eo, quem Paralipomenon liber commemorat. Sed alius ei pater quam Jechonias quaerendus est. Maldonatus noster Joakim pro iterato Jechonia substituit: atque ita legit *Joachim autem genuit Jechoniam: Jechonias autem genuit Salathiel*. Quod Scripturae consentaneum est.

(62) *Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας.* Multiplex error, quo vix ullus ab Epiphanius gravior est commissus. Non enim post Hierosolymorum excidium, sed tanto ante, post x videlicet tribuum deportationem, coloni in Samariam submissi, idque

μαζέτω δὲ μάλλον τὴν ἀκριβολογίαν ὡφελίμως ἐν ταῦθα κειμένην τοῖς σπουδαίοις, χρηστομαθείας ἕνεκα τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων καταλαμβάνειν ἐθέλουσιν, οἵτινες εὐθὺς μετὰ τῆς ὡφελείας, εὐγνωμονεῖν ἀναγκασθήσονται, κερδήσαντες τὸ ὑπὸ τινῶν ἀμαθῶν τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰς ἀμφιβολίαν ὡς κατὰ διόρθωσιν ἀφανισθὲν βητόν. Τριχῶς γὰρ ἀριθμήσαντος τοῦ ἁγίου Ματθαίου τὰς γενεάς, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἄχρι τοῦ Δαβὶδ φήσαντος γενεάς δεκατέσσαρας, οἱ δύο ἀνώτεροι ἀριθμοὶ σαφεῖς εὐρίσκονται, μηδεμίαν ἔλλειψιν ἀριθμοῦ περιέχοντες. Ἔως γὰρ τοῦ Ἰερονίου περιέχουσι τοὺς χρόνους. Ὁ δὲ τρίτος ἀριθμὸς οὐκέτι δεκατεσσάρων γενεῶν εὐρίσκεται: κατὰ διαδοχὴν ὀνομάτων τὸ πλήρωμα ἔχων, ἀλλὰ δεκατριῶν. Ἐπειδὴ τινὲς, Ἰερονίαν ἅμα Ἰερονία ἐτέρῳ ἐπιτοσαυτὴ εὐρόντες, ἐνόμισαν τὸν ἀριθμὸν διδισσολογισμένον εἶναι. Οὐκ ἦν δὲ διδισσολογία, ἀλλὰ ἀριθμὸς σαφής. Εἰς ὄνομα γὰρ πατρὸς ὁ παῖς ἑπέκλητο Ἰερονίας τοῦ Ἰερονίου. Ἀφελθόμενοι οὖν τινες ὡς κατὰ φιλοκαλίαν τὸ ἐν ὄνομα, ἀγνοοῦν φερόμενοι, ἔλλειπὲς ἐποίησαντο τῆς ὑποθέσεως, κατὰ τὴν ὁμάδα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δεκατεσσάρων ὀνομάτων τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ τὸ πολὺπειρον τῆς σχέσεως ἠφάνισαν.

ibidem ostenditur, uno detracto numerarunt, et

Γίνεται γοῦν ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ χρόνου Ἰερονίου ἡ αἰχμαλωσία ἡ εἰς Βαβυλῶνα. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας (62) προσῆλθον οἱ πρεσβύτεροι τῷ Ναβουχοδονόσορ ἐν Βαβυλῶνι, παρακαλοῦντες ἀποσταλῆναι τινὰς τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐγκαθέτους εἰς τὴν Ἰσραηλιτῶν γῆν, ὥπως μὴ ἡ χώρα ὑλαμανήσασσ ἐρημωθῆ. Καὶ ἐδέξατο τὴν παρ' αὐτῶν παράκλησιν. Οὐ γὰρ ἀνεβάλλετο, καὶ ἀποστέλλει μὲν τῶν ἰδίων τέσσαρα γένη, τοὺς τε Χουθαίους καλουμένους (63),

a Salmanassaro, non a Nabuchodonosore. Vide IV Reg. cap. xxiv. Neque vero solus in eo errore fuit Epiphanius, nam et Procopius in *Isaiam* a Nabuchodonosore Samariam, et Judaeam expugnatas ait. Atqui com. 24, dicitur Assyriorum rex de Babylone, et de Cutha ceterisque regionibus transtulisse colonos in Samariam. An tum Salmanassar Babylonem obtinebat, ut qui tunc in ea regnabat Assyriorum vectigalis esset? Hoc quidem probabile est. Nam post Assyriorum vetus illud ac diuturnum imperium extinctum, Babyloniurum primordia a Nabonassaro caeperunt, anno per. Jul. 5967 centum fere annis a constituta Medorum monarchia; quae iniiit anno 5858. Porro Salmanassar x tribus captivas abduxit circiter annum per. Jul. 5995, anno Ezechiae vi. A quo ad Nabopolassarum Nabuchodonosori patrem anni sunt 96. Interitus enim Nabopol. convenit anno per. Jul. 4089, sub quo, imo ante ipsum, Babyloniurum imperium florere, excitarique caepit: cum jam Assyriorum secundum illud occidisset. Etenim post Assaraddon nulla fit amplius regum Assyriorum mentio: sed Merodachi filii Baladan Babyloniurum principis, IV Reg. xx, 12, anno Ezechiae xiv. Ideoque post Merodach Babyloniurum reges crediderim ab Assyriorum dominatu se in libertatem asseruisse.

(63) *Τοὺς τε Χουθαίους καλουμένους.* Quatuor hosce populos longe aliter Scriptura concepit: *Adduxit, inquit, rex Assyriorum viros de Babylone, et*

καὶ Κουδαίους, Σεπφουραίους καὶ Ἀναγωγαναίους. Οἱ τινες, ἅμα τοῖς αὐτῶν εἰδώλοις ἀναθάιντες, κατῴκουν τὸ τηρικαῦτα τὴν Σαμαρείαν, ταύτην ἐπιλεξάμενοι ἑαυτοῖς τὴν γῆν, διὰ τὸ εἶναι πλουσιώτερον καὶ γονιμοτάτην. Χρόνῳ δὲ οὗτοι ὑπὸ τῶν θηρίων διασπαρττόμενοι, λεόντων δὲ καὶ παρδάλων, καὶ ἄρκτων, καὶ τῶν ἄλλων πονηρῶν θηρίων, ἀποστέλλουσιν εἰς Βαβυλῶνα, παρακαλοῦντες, καὶ ὑπερβολῆ θυμαζόντες τὴν τῶν κατοικησάντων τὸ πρὶν ἐγκάθετον διαγωγὴν, πῶς ἰδύναντο ἀποστῆναι τὴν τῶν θηρίων ἀρπαγὴν τε καὶ βίαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, μεταστειλόμενος τοὺς πρεσβυτέρους, ἤρετο τὴν αὐτοῖς γενομένην ἀγωγὴν τῆς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καθέξεως, πῶς τε διελάνθανον τὴν τῶν θηρίων ἀρπαγὴν, τοσαύτης θηριοβολίας καὶ λύμης κατὰ τὴν γῆν ἐκείνην ὑπαρχούσης. Οἱ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ νομοθεσίαν αὐτῷ ἐδείκνυον, καὶ μετὰ συνέσεως αὐτῷ ἀπεκάλυπτον τῆς εὐλόγου γνώμης τὰ καθέξεῖς¹ φήσασθαι. Μὴ δύνασθαι γὰρ ἐκείσε ἔθνος καθέξεσθαι, εἰ μὴ τι ἂν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ τὸν διὰ Μωϋσέως δοθέντα ἐπιτελέσαιεν. Εἶναι γὰρ τὸν Θεὸν τὸν ὑπεραποκρίνοντα τῆς γῆς· μὴ βούλεσθαι δὲ παραβάσεις ἐν αὐτῇ παρ' ἔθνων ἀλλοφύλων γίνεσθαι εἰδωλολατρίας καὶ τῶν ἄλλων. Ὁ δὲ ἐπιμελόμενος, καὶ πειθόμενος τῇ τῶν ἀναδιδαξάντων ἀληθεστάτῃ ἐρμηνείᾳ, ἀντίγραφον τοῦ νόμου ἤρτη. Οἱ δὲ, ἀφθόνωσ δεδωκότες μετὰ καὶ τοῦ νόμου, Ἐσδραν τινὰ ἱερέα (64) ἀποστέλλουσι παιδευτὴν τοῦ νόμου ἀπὸ Βαβυλῶνος, πρὸς τὸ παιδεύσαι τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καθισθέντας Ἀσσυρίους, τοὺς προδεδηλωμένους Χυθαίους καὶ ἄλλους, τὸν νόμον τὸν Μωϋσέως. Γίνεται δὲ τοῦτο ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει πλείω ἢ ἑλάσσω τῆς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ Ἱερουσαλήμ αἰχμαλωσίας. Ἐπαίθευε τοίνυν Ἐσδρας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τὸ γένος τὸ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ ἐκλήθησαν Σαμαρείται· οἱ τὸν νόμον διὰ τοῦ Ἐσδρα τοῦ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἤκοντος διαδέξαμενοι. Διήλθε δὲ χρόνος ἑτῶν τεσσαράκοντα ἄλλων, καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἀνείθη. Καὶ ἀνῆλθεν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος.

Θ'. Ἐπέστη δὲ θαυμάζειν, πῶς συμβέβηκε τὰ τέσσαρα ἔθνη καὶ τέσσαρας αἰρέσεις ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει γενέσθαι· φημί δὲ πρῶτον Ἑσσηνῶν, δεῦτερον Γορθηνῶν, τρίτον Σεβουαίων, τέταρτον Δοσιθέων. Ἐντεῦθεν ἀρχὴ μοι γίνεται τῆς τοῦ ἐπαγγέλματος κατὰ αἰρέσεων πραγματείας, καὶ τὸ αἴτιον, ὥπως² διασφάσεων ἐν βραχεῖ ἔρω. Τί δὲ ἐστὶν ἄλλο, ἢ ὅτι ἀπὸ τῆς τῶν γλωσσῶν πολυφόρου ἀλλοιοφωνίας φυλαὶ γαγόναι; Κατὰ δὲ ἐκάστην φυλὴν τε καὶ πα-

¹ Forte φήσαντες. ² Forte διασφάσω.

rum propria commemorantur.
(64) Ἐσδραν τινὰ ἱερέα. Mirifica rerum, temporumque perturbatio. Esdram asserit a Nabuchodonosore missum, qui Samariae inquilinos Mosis legem deceret, idque anno xxx Babylonicæ captivitatis accidisse. Non videtur alterum Esdram ab eo intellexisse, qui Heecalia filius legis scriba dicitur. Sed alium tamen, si verum illud est, oportet fuisse. Non melioris est notæ, quod Israeliticam, hoc est x tribuum captivitatem, cum altera confundit, quæ sub Nabuchodon. contigit. Quid enim aliud facere potuit; qui Nabuchodon. eundem cum Salmanasarō constituerat?

A Anagoganzos. Qui cum simulacris suis eo profecti sedem in Samaria constituunt. Hanc enim, quod præpingui gleba fertilique foret, ad habitandum deligunt. Verum aliquanto postea tempore a feris laniati, leonibus videlicet, pardis et ursis, aliisque crudelibus bestiis incursantibus, legatos in Babylonem cum precibus mittunt; vehementer eos admirati, qui istie ante se domicilium collocaverant, qui tandem a ferarum vi et immanitate servare sese potuissent. Quibus auditis rex accersitis senioribus interrogat, quænam illis in Judæa vitæ ratio; tum quomodo in tanta bestiarum incursione, tantisque regionis incommodis illarum laniatum ac feritatem effugissent. Illi constitutas a Deo sibi leges demonstrant, prudenterque quod erat rationi consentaneum significant: nullam iis in locis nationem posse consistere, nisi divinitus traditis per Moysen legibus obtemperaret, Deum quippe terræ præsidem, ac protectorem esse; minimeque pati ab externis populis per simulacrorum cultum, aliasque superstitiones quidquam illic contra instituta committi. Quæ omnia Nabuchodonosor negligenda minime ratus, sincerae illorum orationi fidem accommodans, legis exemplum poposcit. 23 Cujus cum illi copiam abunde fecissent, Esdram quemdam sacerdotem Legisque doctorem Babylone cum illa ipsa lege destinant, ut Assyrios qui Samaritiam incolebant, hoc est Chutthæos, aliosque supra commemoratos populos, Mosaicis decretis imbuerent. Accidit hoc tricesimo plus minus anno, quam Judæi ex Israele ac Hierosolymis deportati fuissent. Igitur Esdras, et qui cum eo profecti sunt, Samaritanæ regionis incolæ erudiunt; indeque Samaritæ dicti, qui ab Esdra, quem rex Babylone miserat, legem acceperunt. Post hæc aliis xi. annis elapsis dissoluta captivitate Israelitæ in patriam reversi sunt.

IX. Illud vero admiratione mihi dignum videtur, quemadmodum pro iv illarum gentium numero, totidem in eo populo sectæ coluerint. Quarum prima est Essenorum; ii, Gorthenorum; iii, Sebuæorum; iv, Dositheorum. Hoc erit propositi nobis argumenti, susceptique adversus hæreses operis initium: ac primum multiplicium illorum errorum originem paucis, sed perspicue declarabo. Quænam vero tandem alia esse potest, nisi quod linguarum ex

rum propria commemorantur.

(64) Ἐσδραν τινὰ ἱερέα. Mirifica rerum, temporumque perturbatio. Esdram asserit a Nabuchodonosore missum, qui Samariae inquilinos Mosis legem deceret, idque anno xxx Babylonicæ captivitatis accidisse. Non videtur alterum Esdram ab eo intellexisse, qui Heecalia filius legis scriba dicitur. Sed alium tamen, si verum illud est, oportet fuisse. Non melioris est notæ, quod Israeliticam, hoc est x tribuum captivitatem, cum altera confundit, quæ sub Nabuchodon. contigit. Quid enim aliud facere potuit; qui Nabuchodon. eundem cum Salmanasarō constituerat?

illa varietate nationum sunt facta dissidia? Singulae porro nationes ac familiae varias in gentes propagatae sunt; quarum unaquaque deinceps suum sibi regem constituit. Ex quo bella discordiarumque, ac gentium inter se conflictus exorti: cum id quisque quod libuisset obtinere cuperet, et quae aliorum erant ad sese pertraheret, id quod ab insatiabili quadam insita generi nostro cupiditate profectum est. Sic igitur cum una atque simplex Israelitarum religio, sacraeque litterae exteris ad nationes illo tempore pervenissent, Assyrios videlicet, ex quibus inquilini illi Samaritae fuerunt, una etiam animorum dissensio contigit; opinionumque concitata falsitas, et ab uno religionis cultu innumerabilium errorum per illam discordiam semina pullularunt: prout nimirum uniuscujusque sensus tulit, aut in Scripturis intelligendis peritiae sibi aliquid arrogavit, studuit.

24 SAMARITAE.

Quae est haeresis ab gentili superstitione VII, ordine vero IX

I. Itaque Samaritae earum haereseon principes, quae divinis litteris nituntur, post commemoratas a nobis Graecorum sectas, et stolidae illas quidem ab hominum ingenii excogitatas proxime sequuntur. Horum genus Samaritanorum vocatum. Quae vox custodes significat, quod ii quondam in illa terra tanquam custodes collocati sunt, sive quod quae a Mose constituta erant in lege custodirent. Ac mons ille quem insederant Somoron appellatus est, vel Somer ab antiquo Somorone Someri filio (id enim ei viro nomen fuit). Caeterum Somer iste patrem habuit e Pheresaeorum ac Gergesaeorum genere, qui tum eam regionem habitabant, et a Chanaan originem duxerant, qui tractum illum, quae nunc Judaea et Samaria dicitur, usurpavit, alienum utique, utpote filiorum Sem, cum Chanaan ipse Chami filius esset eodem quo Sem patre geniti. Ita contigit ut diversis de causis idem Samaritanorum nomen penes eos resederit; nimirum a Somero et Somorone: ab eo quod velut terrae custodes appositum essent: ac denique quod Mosis instituta servarent.

¹ Forte ἀοχή.

(65) *Σαμαρείται*. Hactenus sectae illae, quae vel ante Scripturam exstiterunt vel gentium fuere propriae. Sequuntur ea quae utcumque Scripturas usurpantes multiplicibus sese erroribus implicarunt. Quarum duo capita sunt, Samaritae, ac Judaei. Samaritanorum καὶ ὑποδιαίρεσιν factiones sunt iv, Judaeorum vii. Samaritani sunt Esseni, Gortheni, Sebuaei, Dosithei. Judaeorum, Sadducei, Scribae, Pharisei, Hemerobaptistae, Nasarai, Osseni, Herodiani. Haec Epiphanius. Qui, ut alias saepe, sic in harum sectarum partitione ac descriptione æquum magis ac benignum, quam accuratum et severum lectorem exigit. Permulta enim istis falsa, minimeque coherens disputat; quae nos invitissimi sane, pro eo ac sanctissimi viri pietatem eruditionemque veneramus, sed necessario tamen cruere, ac ne fraudi cuiquam sint, castigare debuimus. Hegesip-

τριαρχίαν ἔθνη διάφορα προέστη. Πάν δὲ ἔθνος ἐαυτῷ προσεστήσατο βασιλεία εἰς κεφαλὴν. Συμβέθηκε δὲ ἀπὸ τοῦτου πόλεμος εἶναι καὶ ἑστασιν, καὶ συμπληγάδας ἔθνων ἐν ἔθνεσι συρρήγγυμένων, ἐκάστου βιαζομένου τὸ ἴδιον ὄλεθμα προτιμᾶσθαι, εἰς ἑαυτὸν δὲ τὰ τῶν πέλας ἀποφέρεισθαι, διὰ τὴν ἐν τῷ βίῳ ἐν ἡμῖν πᾶσιν ἀκόρεστον πλεονεξίαν. Οὕτω καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῷ προδεδηλωμένῳ, μεταπεσούσης τοῦ Ἰσραὴλ τῆς μιᾶς ὀρθότητος, καὶ τῆς κατὰ τὸν νόμον γραφῆς εἰς ἕτερα γένη, φημι δὲ εἰς Ἀσσυρίους, ἐξ ὧν Σαμαρεῖται οἱ ἐγκάθετοι, συμβέθηκε καὶ τὴν γνώμην διχονοηθῆναι: καὶ λοιπὸν ὤρμησεν ἡ πλάνη καὶ ἡ διχόνοια ὑποσπεῖρειν ἀπὸ τῆς μιᾶς θεοσεβείας εἰς πολλὰς παραπεποιημένας γνώμας, καθὼς ἐκάστῳ ἔδοξε, καὶ ὤηθη τῷ γράμματι ἐνασκεισθαι, καὶ φράζειν ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον ὄλεθμα.

easdemque privatam ad sententiam accommodare studuit.

SAMARITAE.

Ἐβδόμη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐννάτη δὲ τῆ ἀκολουθία.

A. Σαμαρείται (65) μὲν οὖν ἄχρι τῶν αἱρέσεων ἀπὸ Γραφῆς θεϊκῆς ὀρμώμενοι μετὰ τὰς προειρημένας Ἑλληνικὰς αἱρέσεις ἀπ' ἰδίων λογισμῶν ἀνθρώπων ἐμβροντηθείσας ἀπὸ διανοίας. Πάν τοῖνον τὸ γένος Σαμαρειτῶν ἐκαλεῖτο. Ἐρμηνεύονται δὲ Σαμαρεῖται (66) φύλακες, διὰ τὸ ἐν τάξει φυλάκων τετάχθαι ἐν τῇ γῆ· ἢ ἀπὸ τοῦ φύλακος αὐτοῦ εἶναι τῆς κατὰ τὸν νόμον Μωυσέως διατάξεως. Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ τὸ ἕρος ἔνθα ἐκαθέσθησαν Σωμῶρων· ἅμα δὲ καὶ Σωμῆρ ἀπὸ ἀρχαίου τινὸς Σωμῶρων, υἱοῦ Σωμῆρ, οὕτω τοῦ ἀνδρὸς καλουμένου. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Σωμῆρ υἱὸς ἑνὸς ἀνδρὸς τῶν ἀπὸ γένους τῶν Φεργεσαίων καὶ Φεργεσαίων, οἱ κατέφικον τὸ τηρικαῦτα τὴν γῆν, ἐκ διαδοχῆς ὄντες παῖδες τοῦ Χαναάν τοῦ τὴν γῆν ταύτην ἀρπάξαντος, τὴν νῦν Ἰουδαίαν ἢ Σαμαρείαν (67) καλουμένην, οὗσαν τῶν υἱῶν Σῆμ, μὴ οὖσαν αὐτῶν Ἰθιάν, διὰ τὸ αὐτὸν τὸν Χαναάν εἶναι υἱὸν τοῦ Χάμ πατραδέλφου τοῦ Σῆμ. Καὶ συμβέθηκε τὸ ὄνομα ἐκ διαφορῶν προφάσεων καλεῖσθαι Σαμαρείτας, ἐκ τε τοῦ Σωμῆρ, ἐκ τε τοῦ Σωμῶρων, ἐκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν (67'), ἐκ τε τοῦ φυλάττειν τὰ παιδεύματα τοῦ νόμου.

pus porro apud Eusebium lib. v, c. 22. Judaeorum sectas percensens, Samaritanos inter illas retulit. Sunt autem istae: Essaei, Galilaei, Hemerobaptistae, Masbothaei, Samaritae, Sadducei, Pharisei.

(66) *Ἐρμηνεύονται δὲ Σαμαρείται*. Non unius Epiphanius est otiosa illa, ac nimis arguta vocis interpretatio. Pene omnes antiqui tam Graeci, quam Latini eam amplexi sunt, ac mirificas ex ea sententias procederunt. Sed accuratior omnibus Epiphanius noster: qui ita communem illam attulit, ut veriore, ac germanam non praeferret; quae est lib. III Reg. xvi, 24.

(67) *τὴν νῦν Ἰουδαίαν ἢ Σαμαρείαν*. Sarpenero hoc inculcat: Chiam in fratris sui possessionem invasisse, ac Judeam occupasse; cuius pars, latius diffusa vocabuli notione, Samaria fuit.

(67') *Ἐκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν*. Primus

B'. Διαφέρουνται δὲ οὗτοι Ἰουδαίους κατὰ τοῦτο πρῶτον, ὅτι οὐκ ἐδόθη αὐτοῖς προφητῶν τῶν μετὰ Μωϋσέα γραφῆ. ἢ μόνον ἡ δοθείσα Πεντάτευχος διὰ Μωϋσέως τῷ σπέρματι Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ἀπ' Αἰγύπτου πορείας· φημι δὲ Γένεσις, καὶ Ἔξοδος, καὶ Λευιτικόν, καὶ Ἀριθμοί, καὶ Δευτερονόμιον. Ἐν δὲ τῇ Ἑβραϊδι διαλέκτῳ οὕτω καλοῦνται, Βηρσίθ, Ἐλλεσιμὸθ, Δωικᾶρα, Οὐθαθήρ, Ἐλλεδδαεθάριν. Καὶ ἔσπαρται μὲν ἐν ταύταις ταῖς πέντε βίβλοις ἀναστάσεως νεκρῶν τὸ σημεῖον· οὐ μέντοι γε τηλαυγῶς κεκήρυκται, καὶ ἔσπαρται ἐν αὐτοῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ κατὰ εἰδώλων. Τὸ δὲ τηλαυγέστερον ἐν αὐταῖς μοναρχίας ἔχει τὴν εἰσαγωγὴν· ἐν δὲ τῇ μοναρχίᾳ πνευματικῶς ἡ Τριάς ἐστὶ καταγγελλομένη. Οἱ δὲ δεξάμενοι τὸν νόμον εἰς τὸ μετατεθεῖναι τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ τὸν ἕνα Θεὸν ἐπιγινῶναι ἐσπουδάσθησαν· οἷς οὐ γέγονεν ἐπιμέλεια τὸ ἀκριθέστερον ἐπιγινῶναι. Σφαλέντες δὲ οἱ τοιοῦτοι, καὶ μὴ τηλαυγῶς τὸ πᾶν μέρος τῆς πίστεως τε καὶ τῆς ἡμετέρας ζωῆς τὸ ἀκριθασμα κατελιφότες, ἠγνόησαν μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ ἀπιστοῦσι· Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐ παραδέχονται· καὶ γὰρ ἠγνόησαν. Καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις ἀθετοῦσα μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀπωθυμένη δὲ εἰδωλολατρίαν, ἐν αὐτῇ δὲ εἰδωλολατροῦσα κατ' ἄγνοϊαν, διὰ τὸ ἀποκεκρύφθαι τὰ εἰδῶλα τῶν τεσσάρων ἐθνῶν ἐν τῷ ὄρει τῷ παρὰ τοῖς Ἰαριζεῖν (68) σεσυκοφαντημένως καλουμένῳ. Τῷ γὰρ βουλομένῳ ἀκριθῶς περὶ τοῦ ὄρους Γαριζεῖν ἐρευνησθαι ἰστέον, ὅτι πρὸς τῇ Ἰεριχῶ κείνται τὰ δύο ὄρη, τὸ τε τοῦ Γαριζεῖν, καὶ τὸ τοῦ Γεβάλ, πέραν τοῦ Ἰορδάνου πρὸς τῇ ἀνατολῇ τῆς Ἰεριχῆ, ὡς ἔχει τὸ Δευτερονόμιον, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἡ βίβλος. Εἰδωλολατροῦσιν οὖν ἄγνοοῦντες, ἐκ τοῦ πανταχόθεν προσέχειν πρὸς τὸ ὄρος ἐν τῷ αὐτοῦς εὐχέσθαι, ὄθην ὅτι ἡγιασται. Ἀδύνατον γὰρ τὴν Γραφὴν ψεύσασθαι φάσκουσιν· Ἐμείναν ποιῶντες τὸν νόμον, καὶ προσκυνοῦντες τὰ αὐτῶν εἰδῶλα ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας, ὡς ἐμφέρεται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν

Γ'. Ἐλέγχονται δὲ αὐτοὶ πανταχόθεν περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, πρῶτον ἀπὸ τοῦ Ἀβελ, ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸ αἷμα προσδιαλέγεται τῷ Δεσπότῃ. Αἷμα δὲ οὐ ψυχὴ τυγχάνει, ἀλλ' ἐν αἵματι ἡ ψυχὴ. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἡ ψυχὴ βοᾷ πρὸς μέ· δεικνύς, ὅτι ἐστὶν ἐλπίς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων. Ἀλλὰ καὶ Ἐνώχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ ἡύρισετο. Ἀλλὰ καὶ Σάρρα μετὰ τὸ νεκρωθῆναι αὐτῆς

¹ Forte τούτοις. ² Deut. xi, 29. ³ Josue viii, 35.

hoc Eusebius in *Chronicis* scripsit; a quo mutatus est Epiphanius; si hæc tamen Eusebii, non Hieronymi sunt, qui in istiusmodi origine sæpius lusit. Huic Epiphanius non bellæ nominis interpretationi, deteriorum adiecit alteram, Samaritas ob id appellatos esse quod legem custodirent.

(68) Ἐν τῷ ὄρει τῷ παρὰ τοῖς Γαριζεῖν. De duorum montium istorum, Garizin, et Hebal, sive Gebal, situ, idem sentit Epiphanius, quod Eusebius, si is auctor est libri *De locis Hebr.* quem Latine vertit Hieron. Ibi enim ad Hierichuntem collocat,

H. Porro a Judæis ea re primum differunt, quod iis prophetarum scripta secundum Mosen minime sunt tradita: sed quinque duntaxat volumina, quæ per Mosen Israelitarum generi data sunt, cum ex Ægypto decessissent. Sunt hæc Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri et Deuteronomium. Qui libri apud Hebræos ita vocantur: Beresith Ellesemoth, Vaitera, Vaidabber, Ellehaddebarim. Quibus in v libris quædam mortuorum resurrectionis vestigia sunt aspersa; ita tamen ut nequaquam perspicue prædicetur. Ad hæc de unico Dei Filio injecta mentio est, itemque Spiritus sancti, ac de idolorum damnatione. Tametsi clarius in his Dei singularitas astruitur, in qua tamen spiritualiter quoque Trinitas comprehensa sit. At illi accepta lege hoc unum studuerunt, ut idolorum repudiata superstitione unum Deum agnoscerent: neque accuratius quidquam exquirere voluerunt. Idem vero in errorem prolapsi, neque omnes fidei nostræ partes, aut integram vitam exacte complexi, mortuorum resurrectionem ignorant, nec fieri posse putant. Deinde Spiritum sanctum rejiciunt, quem utique nesciunt. Sed illud huic hæresi contigit, ut dum mortuorum resurrectionem improbat, idololatriamque respuit, in eam imprudens inciderit: quod nationum quatuor simulacra in monte quodam occultata sunt, qui ab illis Garizin fraudulenter cognominatus est. Nam si quis de monte Garizin explorat aliquid habere velit, sciendum est ad Jerichuntem duos esse montes, Garizin ac Gebal, ultra Jordanem, qui Jerichuntem ab oriente respiciunt, ut in Deuteronomio ² et libro Jesu Nave scriptum est ³. Imprudentes ergo simulacra venerantur, cum inter orandum undique se ad montem velut sanctum obvertunt. Fieri enim non potest, ut Scriptura mendax sit, quæ dicit: *Manserunt legem servantes, et adorantes simulacra sua, usque ad præsentem diem*, ut in IV Regnorum libro proditum est ⁴.

III. Quod vero ad mortuorum resurrectionem attinet, primum eorum error ex Abelis historia refellitur; cujus sanguis vel post obitum cum Domino collocutus est ⁵. Atqui sanguis anima non est, sed inest ea in sanguine. Neque vero dixit: *Anima illius clamat ad me*: ut spem esse corporum resurrectionis ostenderet. Adde quod Enoch ne mortem obiret translatus est, nec postea repertus

¹ IV Reg. xvii, 33, 34. ² Gen. iv, 10

et Samaritanos mendacii arguit; qui eosdem prope Sichem, sive Samariam constituebant. At Josephus lib. iv, c. 8, Samaritanorum opinioni suffragatur: necnon et lib. xi, cap. 8, ubi de templo, quod Alexandri Magni tempore a Samaritanis in Garizin constructum est, historiam explicat: quam tu consule. Sed omnium accuratissime de Garizin et Hebalis situ disserit eruditissimus Masius ad cap. viii Josue, et adversus Mercatorem Samariæ propinquos istos esse colles pluribus argumentis affirmat.

est ¹. Quid quod et Sarra idipsum demonstrat, dum effeto jam utero, suppressisque menstruis ², genitalem vim denuo ad prosequendum accipit, ac senio confecta filium nihilominus ex promissione parturit ³, ob spem venturæ aliquando resurrectionis? Quin etiam Jacob dum de suis ossibus est sollicitus ⁴, non utique de his tanquam perituris mandata suis reliquit. Quod ipsum Joseph postea præcipiens ⁵, resurrectionis speciem adumbravit. Adde Aaronicam virgam, quæ refacta germinavit, fructusque protulit ⁶, ut emortua hominum corpora ad vitæ spem excitanda monstraret; id enim ad astruendam resurrectionem pertinet. Sed et Mosis virga lignea animata Dei jussu, et in anguem conversa ⁷ resurrectionem significabat. **26** Idem porro Moyses Rubenitis benedicens ita loquitur: *Vivat Ruben, et non moriatur* ⁸. Quod et precatur, qui jamdudum e vivis excesserat; quo vitam aliam esse post obitum doceret, nec non et judicium, in quo homines secunda morte damnantur. Atque ideo duplicem illi benedictionem imperiit. *Vivat*, inquit, in resurrectione scilicet; *neque moriatur*, in judicio. Quibus verbis non illam mortem significavit, quæ in animorum a corpore separatione cernitur, sed eam potius, quæ in damnatione consistit. Pauca hæc ad evertendum illorum errorem sufficient. Habent et alios veteres ritus cum extrema dementia conjunctos. Nam et lotio perfundi solent, quoties peregre domum redeunt, tanquam aliqua contagione polluti; et aqua sese vestesque suas abluunt, cum alterius gentis quempiam tetigerint. Hac enim re contaminari se putant, si quemquam mortalium, aut alterius sectæ hominem attingant. Tanta est illorum vecordia.

IV. Jam quemadmodum facile redargui ipsorum insania possit, animadvertite quæso; nec ullo negotio percipies. Etenim mortui cadaver abominantur, cum sint suis ipsimet factis mortui. Atqui non uno alterove, sed infinitis testimoniis convincitur, non esse mortuorum corpora detestanda. Nam quod lex contrarium videtur asserere, aliud quiddam ænigmatè adumbrare voluit. Non enim duorum, ut dixi, triumve id testimonia comprobant, sed sexcenta viginti duo millia hominum in deserto, totidemque alia, atque iis etiam plura. Quin et longe uberiora sunt Scripturæ loca, quæ de loculo, in quo Josephi ossa condita sunt, mentionem faciunt. Qui loculus quadraginta totos annos in castris circumlatus neque abominationi fuit, neque contagione sua labem ullam aspersit. Cæterum vere hoc a Scriptura dictum est: *Si quis mortuum tetigerit pollutus ad vesperam usque permanebit. Tum se aqua lavabit, ac repurgabitur* ⁹. Quibus verbis Domini nostri Jesu Christi mortem, ac susceptam in corpore passionem innuit. Ex eo enim, quod articulum apposuit, distinctione nominis opus esse de-

A τὴν μήτραν, καὶ τὴν ¹⁰ γῆν κατ' ἐθισμόν ξηρανθῆναι, αἰθρῆς ἀναζωογονουμένη εἰς καταβολὴν σπέρματος, καὶ ἡ προσθῦτις κνίσκουσα τέκνον κατ' ἐπαγγελίαν διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἰακώβ, ἐπιμελούμενος τῶν ἰδίων ὀστέων, ὡς οὐ περὶ ἀπολλυμένων ἐνετέλλετο. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ἰωσήφ τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ ἐντελλόμενος, τῆς ἀναστάσεως ὑπέφαινε τὸ εἶδος. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἡ ῥάβδος τοῦ Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα ξηρὰ οὔσα αἰθρῆς καρπὸν ἤνεγκεν εἰς ἐλπίδα ζωῆς, τὰ νεκρὰ θάματα ἡμῶν ἀναστήσεσθαι σημαίνουσα, εἰς ἀνάστασιν δὲ φέρουσα. Καὶ ἡ τοῦ Μωϋσέως δὲ ῥάβδος ὁμοίως ἡ ξυλίνη κατὰ Θεοῦ βούλημα ἐψυχοῦτο, καὶ θψις γινομένη ἀνάστασιν ἐδήλου. Ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆς εὐλογῶν τοὺς περὶ Ῥουβὶμ, λέγει· Ζήτω Ῥουβὶμ, καὶ μὴ ἀποθνήσκω, τὸν ἀπὸ πάλα τελευτήσαντα, ἵνα ζωὴν δείξῃ εἶναι μετὰ θάνατον, κρίσιν δὲ δευτέρου θανάτου εἰς καταδίχην. Διὸ δύο εὐλογίας αὐτῷ ἐπιτίθησι, τὸ Ζήτω, λέγων, ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ μὴ ἀποθνήσκω ἐν κρίσει, οὐ θάνατον τὸν διὰ σώματος ἀπαλλαγῆς λέγων, ἀλλὰ τὸν διὰ καταδίχης. Ἀρκέσει γοῦν τὰ ὀλίγα πρὸς ἀντίθεσιν τούτων Ἔχουσι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ ἀνοίας ἔθνη παλαιὰ· οὐρῶ κλυζόμενοι, ἐπὶν ἀπὸ ξένης ἔλθωσι, μεμιασμένοι δὴθεν ὕδατι σὺν ἱματίοις βαπτιζόμενοι, ἐπὶν ἀψωνται ἐτέρου τῶν ἄλλοθενῶν. Μιασμὸν γὰρ ἠγοῦνται τὸ τινὸς ἀψασθαι, ἥτοι θίγειν ἄλλου τινὸς ἀνθρώπου ἀπ' ἄλλου δόγματος. Πολλὴ γὰρ ἡ τούτων φρενοβλάβεια.

A Πῶς δὲ εὐθυέλεγκτος ἡ αὐτῶν ἀνοία γίνεται, ἐπίστησον τὸν νοῦν, ὧ θαυμασιώτατε, καὶ εἶση. Νεκρὸν μὲν γὰρ εὐθέως βδελύττονται αὐτοὶ νεκροὶ ὄντες τοῖς ἔργοις. Μαρτυροῦσι γὰρ οὐ μία μαρτυρία, ἀλλὰ πολλὰ, τῷ μὴ εἶναι τὸν νεκρὸν ἐβδελυγμένον, ἀλλ' ὅτι αἰνιγματωδῶς ὁ νόμος ἔλεγεν. Οὐκέτι γὰρ δύο ἢ τρεῖς μαρτυρίαι εἰς τοῦτο ἡμῖν ἐπιμαρτυροῦσιν, ἀλλὰ μυριάδες ἐξήκοντα δύο τὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἄλλαι τσαῦται, καὶ ἐπέκεινα, καὶ ἐπὶ πολὺ πλείους αἱ τῇ σοφῷ τοῦ Ἰωσήφ ἐπιμαρτυροῦσαι τῇ διὰ τεσσαράκοντα ἐτῶν βασταζομένην ἐν ὄλῃ τῇ παρεμβολῇ, καὶ μὴ βδελυττομένη, μήτε μολυνούση. Ἔλεγε δὲ τῆλθῆ ὁ νόμος, ὅτι, Ἐάν τις ἀψῆται νεκροῦ, μένει βέβηλος ἕως ἑσπέρας, καὶ λούσεται ὕδατι, καὶ καθυρισθήσεται. Ἦν δὲ τοῦτο αἰνιτιζόμενος εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νέκρωσιν, κατὰ τὸ ἐνσαρκῶν αὐτοῦ πάθος. Ἀπὸ γὰρ ¹¹ τοῦτο τοῦ ἄρθρου (69) τὴν διάκρισιν τοῦ ὀνόματος ἔστι σημάδι. Ὅπου γὰρ ἄρθρον πρόκειται ἐπὶ ἐνὶ τινι ὀρισμένῳ καὶ διαφανεστάτῳ, πάντων ἔστιν ἡ βεβαίωσις διὰ τὸ ἄρθρον· ἄνευ δὲ τοῦ ἄρθρου ἐπὶ ἐνὸς τοῦ τυχόντος ἀορίστως ἔστι ληπτέον. Ὡς οἶον εἰπεῖν,

¹ Gen. v, 24. ² Gen. xviii, 11. ³ Gen. xxi, 2. ⁴ Gen. xlix, 29. ⁵ Gen. l, 5 sqq. ⁶ Num. xvii, 8. ⁷ Exed. iv, 2 sqq. ⁸ Deut. xxxiii, 6. ⁹ Levit. xi, 24, sqq. ¹⁰ For. πηγῆν. ¹¹ Lego τοῦ, τοῦ.

(69) Ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ ἄρθρου. Arguta hæc observatio Græci articuli, qui a νεκροῦ vocabulum

appositus est, vim habet omnino nullam; ut neque loca cætera, quæ illustrandi gratia congerit.

ἐὰν εἴπωμεν, βασιλεὺς, ὄνομα μὲν ἐσημάναμεν, ἀλλ' οὐ τηλαυγῶς τὸν ὀριζόμενον ἐδείξαμεν. Βασιλέα γὰρ λέγομεν καὶ Περσῶν, καὶ Μήδων, καὶ Ἑλαμιτῶν. Ἐὰν δὲ μετὰ προσθήκης τοῦ ἄρθρου εἴπωμεν ὁ βασιλεὺς, ἀναμφίβολόν ἐστι τὸ σημαίνόμενον. Ὁ γὰρ βασιλεὺς ὁ ζητούμενος, ἢ ὁ λεγόμενος, ἢ ὁ γνωσκόμενος, ἢ ὁ τοῦ τινος βασιλεύων διὰ τοῦ ἄρθρου ὑποδείκνυται. Καὶ ἐὰν εἴπωμεν, θεὸς, ἀνευ τοῦ ἄρθρου, τὸν τυχόντα εἴπωμεν θεὸν τῶν ἐθνῶν, ἢ Θεὸν τὸν ὄντα. Ἐὰν δὲ εἴπωμεν, ὁ Θεὸς, ὄγλον, ὡς ἀπὸ τοῦ ὁ ἄρθρου τὸν ὄντα σημαίνουμεν, ἀληθῆ τε καὶ γνωσκόμενον· ὡς καὶ ἀνθρώπος, καὶ ὁ ἄνθρωπος. Καὶ εἰ μὲν ἔλεγεν ὁ νόμος· Ἐὰν ἀψήσθε νεκροῦ, κατὰ πάντων ἐφέρετο ὁ ψήφος, καὶ ἀπλῶς παντὸς νεκροῦ ἦν ἡ ἐπικειμένη τοῦ ζητήματος λέξις· ὁπότε δὲ λέγει· Ἐὰν ἀψήται τις τοῦ νεκροῦ, ἐπὶ ἓνα τινὰ φέρει τὴν ἀγωγὴν, φημί δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον, ὡς ἄνω μοι δεδήλωται. Ἐλεγε δὲ τοῦτο αἰνιγματωδῶς ὁ νόμος διὰ τοὺς μέλλοντας χεῖρας ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸν Χριστὸν, καὶ σταυρῷ παραδιδόναι· ὅτι χρεῖαν εἶχον οὗτοι καθαρισμοῦ, ἕως δύνη αὐτοῖς ἡ ἡμέρα, καὶ ἀνατεῖλεν αὐτοῖς ἄλλο φῶς, διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ ὕδατος τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας· ὡς καὶ ἐπιμαρτυρεῖ μοι ἐνταῦθα Πέτρος λέγων τοῖς Ἰσραηλίταις ἐν Ἱερουσόλοις, τοῖς λέγουσιν αὐτῷ, *Τί ποιήσωμεν*; διὰ τὸ εἰρηκέναι αὐτὸν αὐτοῖς, ὅτι *Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. Καὶ κατανογεῖται τὴν καρδίαν εἶπε· Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ ἀφεθήσονται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι, καὶ ἀλήσεσθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. Οὗ περὶ νεκροῦ τοίνυν λέγει ὁ νόμος. Εἰ δὲ καὶ περὶ νεκροῦ ἄλλου ὀριζόμενον λέγει ὁ νόμος, ἄλλως ἐκδίδεται. Λέγει γὰρ, ὅτι, *Ἐὰν παρέλθῃ νεκρὸς, κλείσατε τὰς θύρας καὶ τὰς θυρίδας ὑμῶν, ἵνα μὴ μολυνθῇ ὁ οἶκος*. Ὡσεὶ ἔλεγε περὶ ἀκοῆς ἁμαρτίας, ὅτι Ἐὰν ἀκοῆς φωνὴν τῆς ἁμαρτίας, ἢ εἶδος παραπτώματος, κλείσον τὸν ὀφθαλμόν σου ἀπὸ ἐπιθυμίας, καὶ τὸ στόμα ἀπὸ κακολογίας, καὶ τὸ ὄσος ἀπὸ ἐνηχίσεως πονηρᾶς, ἵνα μὴ νεκρωθῇ ὁ οἶκος, τουτέστιν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Διὸ καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· *Ἐὰν ἀναβῇ θάνατος διὰ τῶν θυρίδων*· καὶ οὐ πάντως περὶ τῶν θυρίδων τούτων λέγει. Ἡ γὰρ κλείσαντες τὰς θυρίδας, οὐδέποτε ἀποθανεῖν εἴχομεν. Θυρίδες δὲ ἡμῖν ὑπάρχουσι τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια, βλέμμα, ἀκοή, καὶ τὰ ἄλλα, δι' ὧν θάνατος εἰς ἡμᾶς εἰσπορεύεται, εἰ δι' αὐτῶν ἁμαρτήσωμεν. Ἐνεταφίασε γοῦν ὁ Ἰωσήφ τὸν Ἰσραήλ, καὶ οὐκ ἐβδελύξατο· καὶ μετὰ θάνατον ἐπιπεσὼν ἐπὶ πρόσωπον κατεφίλησε. Καὶ οὐ γέγραπται, ὅτι ἐλούσατο, ἵνα καθαρισθῇ. Ἐνεταφίασαν οἱ ἄγγελοι, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα παράδοσις ἔχει, τὸ σῶμα Μωυσέως τοῦ ἁγίου, καὶ οὐκ¹ ἐλύσαντο· ἀλλ' οὔτε ἐκοινοῦθησαν οἱ ἄγγελοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου σώματος.

Ἐ'. Καὶ δέδωκα πάλιν μὴ εἰς τέλος ἐλάσω τὴν τοῦ

A monstrat. Nam ubicunque articulus adjungitur, certa ac perspicue definita res intelligitur. Sine articulo de quolibet accipi infinite solet. Ut exempli causa, si rex dixerō, nomen quidem ipso declaro: quis ille sit, de quo loquor, aperte non significo. Regem enim tam Persarum, **27** quam Medorum, etque Elamitarum appellamus. Quod si articulo etiam adhibito, hic rex, dicimus, nemo quem velimus ignorat. Hic enim rex eo articulo notatur, de quo quaestio, vel sermo aliquis incidit; denique qui sit cognitus ac certo imperio dominetur. Similiter cum, deus, simpliciter usurpamus, quemlibet deum dicimus, nec minus eum, qui a gentibus colitur, quam qui vere Deus est. At cum ὁ Θεὸς dicimus, eum scilicet exprimumus qui verus et est, et esse cognoscitur Deus. Similiter, cum homo, vel hic homo dicitur. Jam vero si lex hoc modo concepta foret: *Si mortuum tetigeritis*, universi ea sententia comprehenderentur, et ad omnes mortuos dictio illa spectaret. Sed cum ita scriptum sit, *Si quis hunc mortuum tetigerit*, ad unum quempiam referri debet, nimirum Dominum, ut initio declaratum est. Hoc vero lex specie quadam aenigmatis propter eos dixit, qui Christo manus injecturi erant, et in crucem sublaturi, videlicet expiatione opus illis esse, donec ipsis dies occidat, ac nova lux per baptismum ac lavacri regenerationem oriatur. Cujus mei dicti fidem eodem in loco Petrus astruit, dum Hierosolymis Israelitas alloquitur, qui se interrogaverunt, *Quid faciemus?* propterea quod ille dixerat, *Quem vos in cruce suffixistis Jesum*, etc. Moxque ubi ex animo dolentes animadvertit: *Poenitentiam*, inquit, *agite, et baptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi Domini nostri, et remittentur vobis peccata, et tum Spiritus sancti donum accipietis*². De quo quidem mortuo verba legis accipienda sunt. At quoties de alio quodam mortuo loquitur, aliter concipitur. Sic enim ait: *Si transierit mortuus, occludite januas, ac fenestras, ne domus inquinetur*. Quasi de peccati auditione diceret: Si peccati vocem audieris, aut alicujus delicti speciem, oculum tuum ab ea cupiditate claude, necnon et os tuum a maledicto, et aures ab auditu nefandæ rei, ne domus integra, hoc est anima cum corpore moriatur. Quam ob causam propheta dixit: *Si mors per fenestras ascenderit*³. Non enim usitatas illas fenestras intelligit. Alioqui fenestris oclulis nunquam nos letuur opprimeret. Verum nihil aliud fenestras sunt, quam corporis sensus. visus, auditus, per quos **28** si peccemus, mors intra nos ingreditur. Enimvero Joseph Israellem sepeliit⁴, nec detestatus est, imo post ejus mortem in faciem procumbens exosculatus est⁵. Neque tamen scriptum est expiandi se gratia ipsum abluisse. Præterea Mosis corpus, quemadmodum a majoribus accepimus ab angelis sepultum est⁶; neque illi tamen loti sunt, ac ne polluti quidem sancti illius corporis tactu.

¹ Forte ἐλούσαντο.

² Act. II, 37 sqq.

³ Jerem. IX, 21.

⁴ Gen. L, 15.

⁵ ibid.

⁶ Deut. xxxiv, 6 sqq.

V. Vereor ne in hoc dissolvenda quaestione nul-

lum exitum inveniat oratio. Sed ex una alterave ratione sapiens in Domino, contra adversarios instructur. Ad hæc de Spiritu sancto, quoad summam perstringere licet pauca dicere minime gravabimur. Manifeste itaque Dominus subinde Moysi dicit: *Adduc mihi in montem LXX seniores; et accipiam de spiritu tuo, et in illos effundam, atque iidem auxilio tibi erunt*¹. De filio vero uti cognosceremus, Pater ita loquitur: *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram*². Atqui vox ista, *faciamus*, non unum duntaxat significat. Item, *Pluit Dominus in Sodomam et Gomorrhæam ignem et sulphur a Domino de cælo*³. Quod autem ad prophetas attinet, postquam Samaritanis quinque Mosis volumina tradita sunt, Scripturis reliquis nequaquam assensi sunt; sed præter illa quinque cætera contempserunt. Quod si quis alios objiciat, veluti Davidem aut Isaiam, et reliquos, negant se eos admittere, atque iis quæ a majoribus suis acceperunt pertinaciter insistent. Hactenus contra Samaritanos a nobis disputatum est, adeoque paucis, ne longius quam instituti ratio fert sermonem producamus.

CONTRA ESSENOS,

Quæ est I Samaritanorum secta, ordine X.

Quatuor omnino in sectas Samaritani distributi sunt. Qui cum eadem secum invicem sentiant de circumcissione, Sabbato, aliisque lege præscriptis, paucis tamen in rebus trium singulæ a reliquis differunt. Nam Dositheos solos excipio. Quod enim ad Essenos spectat, si nulla re prætermissa primum institutum retinuerunt. **29** Secundum hos Gortheni a se mutuo levibus de causis separati sunt, cum exigua quædam controversia inter ipsos intercessisset, hoc est inter Sebæos, Essenos, et Gorthenos. Quæ controversia fuit ejusmodi. Cum lex undique Judæos Hierosolymitana confluere juberet⁴, idque tribus anni temporibus; nimirum in Azymorum festo, Pentecoste, ac Scenopægia: cum-

ζητήματος ἐπίλυσιν. Ἄφ' ἐνός δὲ ἡ δευτέρου λόγου δοθήσεται τῷ σοφῷ σοφισθῆναι ἐν Κυρίῳ, κατὰ τὸν δὲ ἑναντίας. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἔσται μοι ἐν ἐπιτομῇ λέγειν, οὐκ ἀκνήσαιμι ἄν. Διαβρόχθην τοίνυν εὐθύς ὁ Κύριος λέγει τῷ Μωϋσεὶ· Ἀνάγαγέ μοι εἰς τὸ ἔρος ἑβδομήκοιτα πρεσβυτέρους, καὶ λήψομαι ἀπὸ τοῦ ἐπὶ σὲ πνεύματος, καὶ ἐκχέω ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἀντιλήψονται σου. Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως γινώμεν, ὁ Πατὴρ λέγει· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ἐμοίωσιν. Τὸ δὲ ποιήσωμεν, οὐχ ἐνός ἐστὶ σημαντικόν. Καὶ ἔβρεξε Κύριος ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ Κυρίου ἀπ' οὐρανοῦ. Περὶ δὲ προφητῶν, ἐπειδὴ ἐφθῆ αὐτοῖς δοθῆναι ἡ Πεντάτευχος, οὐκέτι ταῖς ἄλλαις Γραφαῖς ἐστοίχησαν, ἀλλ' ἡ μόνῃ τῇ Πεντατεύχῳ, καὶ οὐ τῇ λοιπῇ ἀκολουθίᾳ. Κἄν τε δὲ αὐτοῖς εἴπῃ τις νυνὶ περὶ τῶν ἄλλων, φημί δὲ περὶ Δαβὶδ καὶ Ἡσαΐου, καὶ τῶν καθεξῆς, οὐ παραδέχονται, κατεχόμενοι παραδόσει τῇ προαχθείσῃ (70) τοῖς ἀπὸ τῶν ἰδίων πατέρων. Καὶ ἕως ὧδε ἔστω μοι ἡ περὶ Σαμαρειτῶν ὑφήγησις, ἐν βραχεῖ μὲν τῷ λόγῳ εἰρημένῃ, δι' ἐν προορῶμαι φόβον, μὴ ἐκτείνῃ εἰς πλάτος τὴν ὑπόθεσιν τῆς συντάξεως.

KATA ESSHNŌN (71),

Πρώτη αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, δεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Εἰς τέσσαράς μὲν αἵρέσεις Σαμαρείται ἐτμήθησαν· τὰ ἴσα δὲ φρονούντες ἀλλήλοις περιτομῇ τε καὶ Σαββάτῳ, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν νόμῳ, ἐν βραχεῖ καὶ ἐν τινι ποσῷ ἕκαστος τῶν τριῶν πρὸς τοὺς πέλας διαφέρεται, πλὴν τῶν Δοσιθέων μόνων. Ἐνέμενιαν γὰρ οἱ Ἑσσηνοὶ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ μηδὲν ὑπερβαλλόμενοι. Μετὰ τοὺς Γορθηνοὺς διεφώνησαν (72) πρὸς ἀλλήλους διὰ σμικρόν τι ἐπειδὴ περ ἀντιλογία τις μέσον αὐτῶν γέγονται, φημί δὲ μέσον Σεθουαίων καὶ Ἑσσηνῶν καὶ Γορθηνῶν. Ἡ δὲ ἀντιλογία τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Ὁ νόμος ἐκέλευεν (73) ἐκ πανταχόθεν τοὺς Ἰουδαίους συναθροῖσθαι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Πολλάκις μὲν οὖν κατὰ τρεῖς καιροῦς τοῦ ἔτους, κατὰ τε τῶν Ἀζύμων, καὶ κατὰ Πεντηκοστὴν, καὶ κατὰ

¹ Num. xi, 16. ² Gen. i, 26. ³ Gen. xix, 24. ⁴ Exod. xxiij, 23. ⁵ Forte τῶν.

(70) *Παραδόσει τῇ προαχθείσῃ.* Regius, προσ-
αχθείσῃ.

(71) *Ἑσσηνῶν.* Quid in mentem Epiphano venerit, ut Essenos Samaritanis accenseret, divinare non possum; nam quod occurrere potest, genus quoddam Essenorum fuisse a notis illis et sanctioribus diversum, probarem equidem, si apud Philonem, aut Josephum, qui de Essenorum generibus, institutis ac moribus accuratissime scripserunt, vestigium aliquod novorum istorum, ac posteriorum existeret. Nunc cum neque isti, nec alius quisquam vel levissime significarit, Essenos cum Samaritanis commune quidpiam habuisse, cumque inter Judæorum sectas a Josepho recenseantur Esseni; apparet primum neque Essenorum ul iam inter Samaritanos fuisse sectam; neque Epiphanium aliud Essenorum genus, cum Samaritanis ascriberet, intellexisse, quam celeberrimum, ac laudatissimum illud, quorum instituta Philo ac Josephus uberrime perscripserunt. Quanquam Essenos postea inter Judæicas sectas commemorat, qui iidem cum Essenis videntur.

(72) *Μετὰ τοὺς Γορθηνοὺς διεφώνησαν.* Quo modo Gortheni πρὸς ἀλλήλους dissentire cœperunt? Nam nulla hic Gorthenorum divortia, sectas nullas enumerat: et ἐπεξηγησις illa quæ subjicitur: *Φημί δὲ μέσον Σεθουαίων, καὶ Ἑσσηνῶν καὶ Γορθηνῶν*, arguit τὸ πρὸς ἀλλήλους non ad solus Gorthenos, sed ad tres ὅλας sectas pertinere. Atqui διαφωνεῖν πρὸς ἀλλήλους Græce non est πρὸς ἄλλους. Fortasse igitur ἄλλους pro ἀλλήλους substituendum; postulabat ἡ ἀκολουθία, ut pro Γορθηνοῖς scriberetur οἱ λοιποί, vel sectæ tres recenserentur.

(73) *Ὁ νόμος ἐκέλευεν.* Mirum est quod hoc loco narrat, Samaritanorum inter se dissidium ab odio, et jurgiis manasse, quod ea natio cum Juæis exercet: nam si cum prætereuntibus Judæis rixabantur, quæ causa fuit, cur a se invicem dissentirent? Non id explicat Epiphanius: et aliud agit omnino: Etenim συμπληγᾶδες istæ non sunt τῶν Σαμαρειτῶν πρὸς ἀλλήλους, sed πρὸς τοὺς Ἰουδαίους.

Σκηνοπηγίαν. Φκουν δὲ οἱ Ἰουδαῖοι διεσπαρμένοι, καὶ ἐν τοῖς τέρμασι τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας. Συνέβαινε δὲ αὐτοῖς διὰ τῶν Σαμαρειτῶν τὴν ὁδοπορίαν ποιεῖσθαι, διερχομένοις εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐπεὶ οὖν συνετύχονον ἐν ἐνὶ καιρῷ τὸ ἄθροισμα ἔχοντες τοῦ ἑορτάζειν, ἐντεῦθεν συμπληγάδες ἐγένοντο. Ἀλλὰ καὶ ὅτε φκοδόμει Ἐσδρας (74) τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἀξιωσάντων τῶν Σαμαρειτῶν συνεπιδοῦναι βοήθειαν Ἰουδαίοις, καὶ συνοικοδομήσαι, ἡ ἐπετράπησαν ὑπ' αὐτοῦ (75) τε τοῦ Ἐσδρα καὶ τοῦ Νεεμίου.

KATA ΣΕΒΟΥΑΙΩΝ (76),

Δευτέρα ἀρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, ἐνδεκάτη δὲ τῇ ἀκολούθῳ.

Καὶ τότε οἱ Σεβουαῖοι διὰ μῆνην καὶ ὄργην μετέθησαν (77) τοὺς καιροὺς τῶν ἑορτῶν τῶν προειρημένων· τὸ πρῶτον μὲν κατ' ὄργην τοῦ Ἐσδρα, τὸ δεύτερον δὲ διὰ τὴν προειρημένην πρόφασιν τὴν εἰς μάχην προσκαλουμένην αὐτοῦς διὰ τῶν παριόντων. Τάττουσι δὲ οὗτοι τὸν νέον μῆνα (78) τῶν Ἀζύμων μετὰ τὸ νέον ἔτος· ὅπερ γίνεται ἐν τῷ μετοπώρῳ, τούτῃ μετὰ τὸν Θεορῆ μῆνα, ὃς Ἀύγουστος παρὰ

Deest οὐ.

(74) Ἀλλὰ καὶ ὅτε φκοδόμει Ἐσδρας. Duo hic in Eriphanio reprehendit Scaliger: Alterum quod ab Esdra instaurata Hierosolyma dixerit; cum Nehemias non Esdras id egerit: alterum quod Samaritanos operam suam ad eam refectionem detulisse scribat; quod contra Scripturam esse credit. Sed in altero κακοῦθειαν, in altero stuporem suum arguit. Etenim præterquam quod Esdras cum Nehemia vixit, et urbi instaurandæ præfuit; ut ex Nehemia cap. viii, 2, et xii, 26, probat Serrarius; illud φκοδόμει Ἱερουσαλήμ comiter accipiendum est; ut ad urbis partem aliquam, cujusmodi templum erat, pertinere. Illud vero dementissimæ cæcitatatis est negare, Samaritanos operis participes se esse velle præ se tulisse, cum id diserte lib. I Esdræ, cap. iv, 1 et 2, Scriptura testetur. Sed ea Serrarius in *Minerali* jam occupavit.

(75) Ἐπετράπησαν ὑπ' αὐτοῦ. Deest negativa particula, quod vel mediocriter peritus animadvertere potuit. Ideo frustra hæc in parte calumnia struitur Eriphanio in Elencho Scaligeriano, quasi contra Scripturam dixerit Samaritanos in communionem operis admissos. Nam et infra eum de Sebuais agit, scribit Esdræ illos odio festa sua præpostere ordinasse.

(76) Σεβουαίων. *Jebussaios* perperam Damasceni codices habent. Hos ab Hebraica voce *יבש*, quæ hebdomadem significat appellatos *יבש*, quasi *ἑβδομαδίτας* verisimile est, quod pag. 218, in *Isag. canon.* scribit Scaliger. Sed in ejus vocis reddenda ratione sibi non constat. Nam in eo loco idcirco *ἑβδομαδίτας* nominatos putat, quia omnem *δευτέραν* τῶν ἐπὶ τῆς Πεντηκοστῆς *ἑβδομάδων* eade ἡ religione, qua ipsum Πεντηκοστῆς diem colunt. Etenim τῇ δευτέρᾳ τῶν Ἀζύμων Omer, sive manipulum offerebant; a qua die Sablato omnia, quæ ad Pentecosten usque sequebantur, nomen obtinebant, puta *δευτερόπρωτον*, *δευτεροδέυτερον*, et cætera, ut alibi disputatur. Samaritani vero *δευτέρας* appellabant omnes deinceps dies, quæ in eandem feriam incurrant, in qua erat *δευτέρα*: ita ut inter oblationem Omer, et solemne Pentecosten, incurrant septem *δευτέρας*. Vide cætera, in quibus *δευτέρας* appellari celebrarique duntaxat illas a Samaritanis significat, quæ ad Pentecosten, sive Π-Υ

PATROL. GR. XLI.

que per Judæam ac Samariam Judæi sparsim habitarent, accidebat, ut qui Hierosolymam contendent, ii per Samaritanas urbes iter facerent. Quare cum eodem tempore celebritatis causa conventus suos haberent, inde nata jurgiorum occasio est. Quin etiam Esdra post reditum e Babylonia Hierosolymam instaurante, Samaritani sponte se ad præsidium, et operis communionem offerentes ab Esdra et Nehemia repudiati sunt.

CONTRA SEBUÆOS,

Quæ est secunda Samaritanorum hæresis, ordine XI.

Quo tempore Sebuæi iracundia perciti trium illarum quas diximus celebritatum tempora commutarunt: primum irati Esdræ; deinde quod prætereunium occasione ad jurgia provocarentur. Cæterum illi mensem novum Azymorum post anni novi principium collocant: isque in autumnum incidit post mensem Tisri, qui a Romanis Augustus appellatur, ab Ægyptiis Mesori, Gorpizæus a Ma-

succedunt. Unde Σεβουαῖος et Ἐβδομαδίτας dici Samaritanos a Judæis asserit, quod omnem *δευτέραν* τῶν ἐπὶ τῆς Πεντηκοστῆς *ἑβδομάδων* eadem religione, qua ipsum Πεντηκοστῆς diem colunt. At idem in *Elencho Trihæresii* cap. 1, Sebuæos ait septies in Pentecosten instaurasse: indeque factum, ut in autumnum, in hiemen et in ver incidere: propterea, quod hoc loco scribit Eriphanius Pentecosten illos in autumno celebrasse, non solum id autumno, sed in quatuor anni articulis egisse. Quod est anigmatis simile. Quomodo enim Pentecosten in quatuor anni temporibus instaurabant, si in spatio illo tantum, quod ab Omer ad Pentecosten intercedit, τὰς δευτέρας septem festas ac solemnes ducent? Drusius a Sebaia, qui cum R. Dosthai ad novos Samariæ inquilinos erudiendos ex Assyria missus est, derivat. Probabile est a *שבו* id est hebdomade dictos esse, quod ut Samaritani cæteri τὰς δευτέρας septies illo duntaxat intervallo celebrarent, quod ad Pentecosten intercedit.

(77) Διὰ μῆνην, καὶ ὄργην μετέθησαν. Supra dixerat πρὸς ἀλλήλους inas ac rixas suscepisse; nunc cum Judæis simultates illas intercessisse non obscure colligitur: siquidem odio illorum præpostere solemnum istorum tempus usurpare cœperunt.

(78) Τάττουσι δὲ οὗτοι τὸν νέον μῆνα. Utrum primus mensis apud Samaritanos et Sebuæos Tisri fuerit non satis explicat. At enim μετὰ τὸ νέον ἔτος, post annum novum ab illis statui; cujus anni novi caput est κατὰ τὸν Θεορῆ ἐν τῷ μετοπώρῳ. Porro Tisri cum Augusto comparat. Hæc igitur salebrosa ac perplexa sunt. Si in autumno novus annus inicit, non utique in Tisri, qui Augusto respondet. Cur ergo tam diligenter hunc ipsum mensem variis circumscribit nominibus, si non anni primordium est? Cur deinde ita loquitur? Ἀπεντεῦθεν οὗτοι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἡγούσιναι, καὶ εὐθὺς τὰ Ἀζύμα ἐπιτελοῦσιν. Nimirum in eo mense, de quo locutus est, hoc est Tisri. Sequitur enim, ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ τὴν πεντηκοστὴν ποιοῦσι, quinquagesimo post die. Quare ante μετοπώρον, et in Tisri azyma celebrantur; adeoque caput anni Tisri. Et μετὰ idem erit atque *inchoato, ineunte*.

cedonibus, a Græcis Apellæus. Hinc illi anni sui primordia deducunt, statimque Azymorum festum indicunt; Pentecosten porro in autumnum exeuntem concipiunt. Scenopegiam denique tum celebrant, cum a Judæis Azyma, sive Pascha. Neque vero Sebuæos alii secuti sunt.

30 CONTRA GORTHENOS,

Quæ est hæresis Samaritanorum III, ordine XII.

Gortheni, cæterique Esseni aliorum vicini eadem cum illis faciunt. Sed soli cum Dositheis Gortheni cum Sebuæis simulatas exercent: atque eodem, quo Judæi, tempore festa sua celebrant, Azymorum scilicet, Paschatis, Pentecostes, Scenopegiae, et solemnibus illius jejuniis, quod in unam diem observant: contra quam alii instituunt, qui in iisdem indicendis ad Essenos se, uti dictum est, accommodant.

(79) *Ὁς Ἀβγουστος παρὰ Ῥωμαίους.* Imo vero September. Sed nescio utrum isti Juliani ac solaris anni primum mensem in Augusto delixerint.

(80) *Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι.* In Alogorum hæresi n. 24, longe aliam Græcorum mensium ordinationem sequitur. Nam Græcorum, sive Syrorum Audynæus Januario. Dius Novembri respondet. At hoc loco quoniam Apellæus cum Augusto conferatur, Januarius erit Artemisius, et Dystrus Novembris. In Macedonicis mensibus magis sibi consentaneus est. Nam illic Apellæus Octobris die xxiv cœpit. Unde consequens est Gorpiaum Augusti partem occupare. Est autem Macedonicorum ac Syromacedonicorum, quos Græcorum nomine appellat, mensium varia admodum, nec satis explicata dispositio: de qua agemus ad Alogorum hæresin pluribus. Interim valde suspicor pro Apelleo hoc in loco substituendum esse Loum; nisi in eo quodædam hallucinatus sit Epiphanius.

(81) *Καὶ εὐθὺς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσι.* Potuit hæc certis ex auctoribus comperire, vel coram observare ipse. Quare non temere de Epiphanii fide dubitandum est; quod in *Elencho* facit Scaliger.

(82) *Ὁὐ μὴν δὲ ἐπέστησαν τοῖς Σεβουαίοις.* Hæc vel aliena ab hoc loco, vel parum sincera videntur. Quæ ita forte restituenda sunt: *Ὁὐ μὴν δὲ ἐπέστησαν τοῖς Σεβουαίοις Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι,* hoc est Dosithei. Cornarius ita legerat, *Ὁὐ μὴν ἐπέστησαν τοῖς Σεβ. οἱ ἄλλοι,* expuncta voce Γορθηνοί.

(83) *Γορθηνοὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑσσηνοί.* Mire implicatus et involutus hic locus est. Nam quos repetitis hisce vocibus ἄλλοι, ἄλλων, et ἐκείνοις, intelligat, extricari vix potest. Nonnihil assequeremur, si de Essenis istis constaret, quos inter Samaritanos unus Epiphanius annumerat. Atqui veri et γνήσιοι Esseni, quos Philo, ac Judæus exhibent, nihil cum istis moribus, atque ea festorum perturbatione commercii habuerunt. Divinandum igitur nobis est, et in tenebris atrectanda veritas, quod minime desperamus. Serrarius hic agit Scaliger *Elenchi* cap. 20, et miram ei hallucinationem objicit; quod ex iis Epiphanii verbis, καὶ οἱ ἄλλοι Ἑσσηνοί, duplex ab illo genus Essenorum agnoscitur in Trikeresio scripserat. Ipse autem nullos alios Essenos videre se dicit, præter eos, quos decima hæresi posuit. *Nam recta, inquit, erat locutio; Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι: sed quia inter Essenos, et eos, de quibus loquitur, Gorthenos mediis interjecti sunt Sebuæi ne de Sebuæis videretur loqui, adjecit ἐξ*

A *Ῥωμαίους* (79) καλεῖται, Μεσορὶ δὲ παρ' Αἰγυπτίους, Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι (80), παρ' Ἑλλησι δὲ Ἀπελλαῖος. Ἀπεντεῦθεν οὗτοι ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἡγούονται, καὶ εὐθὺς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσιν (81). Ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ τὴν Πεντηχοστὴν ποιοῦσι. Τὴν Σκηνοπηγίαν δὲ αὐτῶν ἐπιτελοῦσιν, ὅτε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὰ Ἄζυμα καὶ τὸ Πάσχα. Οὐ μὴν δὲ ἐπέστησαν τοῖς Σεβουαίοις (82).

KATA ΓΟΡΘΗΝΩΝ,

Τρίτη ἀρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, δωδεκάτη δὲ τῆ ἀκολουθία.

Γορθηνοὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑσσηνοί (83), ἐγγὺς τῶν ἄλλων γινόμενοι, τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσι. Μόνον δὲ Γορθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι τὴν φιλονεικίαν εἰς πρὸς Σεβουαίους κεκτημένοι: καὶ ποιοῦσιν αὐτοὶ τὰς ἑορτάς, φημὶ δὲ Γορθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιτελῶσι τῶν τε Ἀζύμων καὶ Πασχῶν, Πεντηχοστῆς τε καὶ Σκηνοπηγίων, καὶ νηστείας τῆς παρ' αὐτοῖς (84) νομιμυτευομένης ἡμέρας μιᾶς. Οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτω ποιοῦσιν (85), ἀλλ' ἰδιαζόντως Ἑσσηνοῖς, ὡς προείπομεν.

ἐπιμέτρον *Essenos*. Idem Scaliger ἐγγὺς τῶν ἄλλων de Sebuæis exponit. Quæ interpretatio non inepta modo, sed Epiphanio ipsi contraria est. Nam ex ea sequitur Epiphanium velle Gorthenos et Essenos Sebuæorum vicinos eadem cum ipsis facere, τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττειν. Ad quos eni τὸ ἐκείνοις, nisi ad Sebuæos pertinerebit? Hoc autem absurdissimum est; cum et antea dixerit, et subinde moneat, Gorthenos saltem a Sebuæis magnopere dissensisse. Cum igitur manifeste hic in mendo locus hæreat, videamus quemadmodum recenseri possit. In *Anacephalæosi*, quæ summam hæreseon complectitur, Samaritanorum tres priores sectæ ita breviter explicantur. Γορθηνοὶ οἱ ἄλλοις καιροῖς τὰς ἑορτάς ἀγοντες παρὰ τοὺς Σεβουαίους. Σεβουαῖοι δὲ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῶν ἑορτῶν πρὸς τοὺς Γορθηνοὺς διαφερόμενοι Ἑσσηνοὶ μὴδ' ὀποτέραις ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσιν ἑορτάζοντες ἀδιαφόρως. *Gortheni, qui diversis a Sebuæis temporibus festa celebrant: Sebuæi, qui ob illa ipsa festu a Gorthenis dissident. Esseni neutris adversantes, in quoscuque incidunt, sine ullo discrimine festa cum ipsis obeunt.* In Breviario tomi hujus, quod operis initio præfixum est, in Gorthenis, pro eo quod est παρὰ τοὺς Σεβουαίους, perperam legitur παρὰ τοὺς Ἑβραίους. Nam et Damascenus *Libro de hæresibus*, qui nihil aliud est quam Epiphanii *Anacephalæosis*, paucis ademptis aut immutatis, ita, ut supra proposuimus, exseripsit: licet vitiose, ut monuimus, *Jebussæi* pro *Sebuæis* legantur. Quamobrem quod Essenorum institutum fuerit ex eo loco constat; nempe ut se in utramque partem versantes ad amborum mores consuetudinemque fingerent. Ideo Gorthenos solos, ac Dositheos cum Sebuæis simulatas exercere dixit. Quibus animadversis ita locus iste conformandus mihi videtur. Οὐ μὴν ἐπέστησαν τοῖς Σεβουαίοις Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι. Ἑσσηνοὶ δὲ ἐγγὺς τῶν ἄλλων γινόμενοι τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσιν. Ubi τῶν ἄλλων idem est atque ἐκατέρων *alterutrorum*. Cæterum Gorthenorum vocabulum varie solet exprimi. Nam aut Γορθηνοί dicuntur, aut Γορθηνοί. In *Anacephalæosi* Γορθηνοί, mendose ut arbitror; ut et apud Eusebium Γορθηνοί, ab auctore, qui Γορθαῖος appellatur. Quare Γορθηνοί rectum videtur Scaligero.

(84) *Καὶ νηστείας τῆς παρ' αὐτοῖς.* Expiationum festum, sive Kippurim intelligit; quod X Tisri celebrabant.

(85) *Οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτω ποιοῦσιν.* Ἄλλοι debent esse Σεβουαῖοι, sed vox Ἑσσηνοῖς inducenda: aut ἀλλ' Ἑσσηνοῖς scribendum, quia nonnu-

ΚΑΤΑ ΔΟΣΙΘΕΩΝ,

A

Τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν τρισκαιδεκάτη
δὲ τῆ ἀκολουθίᾳ.

Δοσίθεοι δὲ τούτοις διαφέρονται (86) κατὰ πολ-
λοὺς τοὺς τρόπους. Ἀνάστασιν γὰρ ὁμολογοῦσι,
καὶ πολιτείας παρ' αὐτοῖς εἶσιν. Ἐμφύχων ἀπ-
έχονται· ἀλλὰ καὶ τινες αὐτῶν ἐγκρατεῦνται ἀπὸ
γάμων μετὰ τὸ βιώσαι (87)· ἄλλοι ἐὲ καὶ παρθε-
νεύουσιν. Ὁσαύτως μὲν περιτομὴν τε καὶ Σάββατον,
καὶ τὸ μὴ θιγγάνειν τινὸς διὰ τὸ βδελύττεσθαι πάντα
ἄνθρωπον, ὁμοίως ἔχουσι. Νηστείας δὲ τοὺς αὐτοὺς
φυλάττειν καὶ ἐξασκεῖσθαι εἰσάγει ὁ λόγος. Ἡ δὲ
πρόφρασις τοῦ τῶν Δοσίθεον φρονήσαι ταῦτα αὐτῆ.
Οὗτος συνείργη ἀπὸ Ἰουδαίων ὁρμώμενος εἰς τὰ
τῶν Σαμαρειτῶν ἔθνη, καὶ ἐν παιδείᾳ κατὰ τὸν
νόμον προήκων, δευτερώτεσι τε ταῖς παρ' αὐτοῖς, B
θηρώμενος τὰ πρωτεία καὶ ἀποτυχῶν· καὶ μὴ ἀξιο-
θεῖς τι παρὰ Ἰουδαίους νομισθῆναι, ἐξέκλιεν εἰς τὸ
Σαμαρειτικὸν γένος, καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν προ-
εστήσατο. Ἐν σπηλαίῳ δὲ που ἀναχωρῶν, δι' ὑπερ-
βολὴν ἐθελοσοφίας ματαίως καὶ ὑποκριτικῶς ἐν
νηστείᾳ καρτερῶν, ὡς λόγος ἔχει, οὕτως ἀπέθανεν,
ἐν ἐνδεῆ ἀρου καὶ ὕδατος, ἐκουσίᾳ δὴθεν τῆ γνώμῃ.
Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας ἐλθόντας ἐπὶ τὴν τοῦτου
ἐπίσκεψιν εὐρηγῆναι τὸ σῶμα ὕδατος, ἐξέριψαν τε
σκώληκας, καὶ νέφος μυιῶν ἐπ' αὐτὸ ἐσηνευκέναι.

Καὶ αὐταὶ μὲν αἰ ἐλθοῦσαι εἰς ἡμεῖς τῆς γνώσεως
περὶ τῶν προειρημένων τεσσάρων αἱρέσεων διαφο-
ραὶ, αἵτινες ἀνατραπήσονται διὰ τῶν κατ' αὐτῶν C
εἰρημίων. Ἐπάνειμι δὲ αὖθις τὰς κατὰ διαδοχὴν
τῶν χρόνων παρεισόδους, καὶ τῆς πλάνης τὰ βο-
σκήματα (88) συνείρων, καὶ ποιούμενος τὴν πρὸς
αὐτοὺς ἀντιλογίαν, ἐν τῷ τὰ σχέλια αὐτῶν ἀποκα-
λύπτειν ἐπιτηδεύματα, καὶ διὰ συντόμου λόγου
ποιεῖσθαι τὸν ἔλεγχον τῆς τῶν κακῶν καὶ δλετηρίων
ἐρπετῶν ἰσβολίας.

Ἡεπλήρωνται α! τῶν Σαμαρειτῶν αἱρέσεις δ.

quam Esseni cum illis Pascha celebrant. Verum ecce
de Essenis supra hæc. x scripsit: Ἐνέμειναν γὰρ
οἱ Ἐσσηνοὶ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ μὴδὲν ὑπερβαλλόμε-
νοι. In priore instituto permanserunt, nulla in re
transredientes. Hic autem, et in *Anacephalæosi*
perungue cum Sebuzæis festa præpostere celebrant.

Quo teneam vultum mutantem Protea nodo?

An duo sunt Essenorum genera, ut Serrario
placuit, reclamante Scaligero? Ut alii cum Se-
buzæis; alii cum Gorthenis et Dositheis habita-
rint, et eorum quibuscum degerent ritus in ob-
cundis duntaxat solemnibus imitarentur. Quod
quidem studio pacis ac concordie Essenos præ-
stitisse horum disciplina persuadet, quæ nihil otio
ac quiete antiquius habuit.

(86) Δοσίθεοι δὲ τούτοις διαφέρονται. Supra
Dositheos a communibus Samaritanorum odiis ac
contentionibus excipere visus est; πλὴν τῶν Δοσι-
θέων μόνον. Verum contrarius ex hoc loco sensus
superioribus illis attribuendus est: Nimirum ἐν βρα-
χεὶ καὶ ἐν τινι ποτῶς· paucis ac levissimis in rebus
Samaritanorum factiones a se invicem dissentire,
præter Dositheos, non qui nihil a cæteris discre-
parent; sed qui non leviter, ut illi, sed gravissime
dissiderent. Dosithei porro tam ante Christum,

CONTRA DOSITHEOS.

Hæresis IV Samaritanorum, ordine XIII.

Ab his Dosithei multipliciter discrepant. Nam
et resurrectionem admittunt, et severiora apud il-
los sunt instituta vivendi. Item ab animatis a'sti-
nent. Nonnulli etiam post nuptias uxoribus mor-
tuis continentiam servant. Alii virginitatem reti-
nent. In eo vero cum aliis consentiunt, quod et
circumcisionem et Sabbatum colunt, et eujuslibet
hominis contactum devitant, quod universos abo-
minentur. Eadem porro cum aliis jejunia atque
exercitationes adhibent. Hæc omnia a Dositheo hæc
ex occasione sancita sunt. Cum enim Judæus es-
set, sese ad Samaritanos adjunxit. Quippe et in le-
gis institutis apprime versatus, et traditionum,
quas illi observant, scientissimus principem inter
suos locum appetiit. A quo depulsus, nec magnam
inter Judæos auctoritatem adeptus, ad Samarita-
nos defecit, et illam sectam condidit. Deinde in
speluncam secedens præ affectata quadam sapien-
tia perpetuis se, uti ferunt, jejuniis inaniter ac si-
mulata pietate confecit; donec cibi ac potus ine-
dia, voluntaria scilicet morte, consumptus est.
Aliquot inde post diebus qui ad eum venerant pu-
trifaculum ac verminans cadaver inveniunt, ac mu-
scarum examine scatens.

31 Hæc sunt quæ ad nos pervenere quatuor
sectarum discrimina: quæ facile ex iis quæ con-
tra illas disputata sunt, evertentur. Nunc hæreses
reliquas, quæ temporum successione perperam ir-
reperunt, et aberrantia omnia pecora pertexam,
eademque convincam partim illorum infelicissimis
relegendis institutis; partim lethalium ac pern-
iciosorum serpentium vencnis brevi oratione retin-
dendis.

Hactenus de Samaritanorum sectis iv.

quam post eum complures exstiterunt, et nonnul-
lorum apud Hebræos mentio. Nam Ἰησοῦθ Dosthai
est Dositheus, quod frustra negatum a Scaligero.
At in cap. 3. Pirke Aboth quoddam Dosthai Jonai
F. dictum memoratur, quod a R. Meir didicerat.
Sed is ab hoc nostro diversus est. Quemadmodum
et alter ille, cujus aliquoties Origenes meminit,
cumque Samaritanum appellat lib. iv *Περὶ ἀρχῶν*
cap. 2, necnon et aliis in locis, præcipue *contra*
Celsum lib. 11. Verum antiquior est Epiphianus iste,
a quo Sadducæos propagatos esse mox indi-
cat, qui quidem Christi ortum antecessit. De Dosi-
theo et Dositheanis lege quæ erudite Serrarius noster
in *Minervali* disputat lib. iv, cap. 10, 11 et 12.

(87) Ἐγκρατεῦνται ἀπὸ γάμων μετὰ τὸ βιώ-
σαι. Potest illud, μετὰ τὸ βιώσαι, duobus modis
accipi: utrobique ἐλλειπτικῶς. Alter, ut ἐν τῷ γάμῳ
subaudiatur: alter, ut ad γυναῖκα pertineat. Prior
interpretatio simplicior est, eamque Cornarius se-
cutus est. In altera τὸ βιώσαι idem est ac mortuum
esse, ut apud Latinos *vixit*, βεβίωκε apud Plutarch.
in Cicero. Nos utramque cum agnovissemus, po-
terior in contextum recepta.

(88) Καὶ τῆς πλάνης τὰ βοσκήματα. Fortasse
τὰ σχήματα.

ΙΟΥΔΑΙΣΜΟΣ ΛΟΙΠΟΝ ΜΕΡΙΣΘΕΙΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ (89)

ΕΙΣ ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΕΠΤΑ.

JUDAISMUS VII IN SECTAS DISTRIBUTUS.

CONTRA SADDUCÆOS,

Quæ est prima Judaismi secta, ordine XIV.

Post illas Samaritanorum a nobis enumeratas, Græcorumque sectas septem apud Judæos ante Christi Domini adventum in Judæa, atque Hierosolymis exstiterunt.

Horum primi fuere Sadducæi a Dositheo illo propagati. Qui nimirum Sadducæos se a justitia nominant. Sedek enim justitiam significat. Sed et Sadoc quidam ex antiquis sacerdotibus appellatus est. Verum isti a magistri doctrina desciverunt. Etenim mortuorum resurrectionem sustulerunt; in quo cum Samaritanis conveniunt. Sed angelos contra quam Samaritanis repudiant: ac Spiritum sanctum ignorant, quem nec accipere meruerunt. Eadem porro cum Samaritanis instituta custodiunt. Quanquam Judæi, non Samaritani fue-

(89) *Ἰουδαϊσμός λοιπὸν μερισθεῖς.* De Judaicis factionibus deinceps agit; quas ante Christi adventum septenas recenset. Quod πλατυκῶς et pingui Minerva dictum est: nam tres constat apud Judæos fuisse sectas; cæteras, quæ a Philastrio, Isidoro et hoc nostro numerantur, partim Judæorum non esse proprias, partim ne hæreses quidem videri, partim denique a tribus illis matricibus, non esse distinctas; quæ sunt Phariseorum, Sadducæorum, Essenorum. De quibus quoniam summa cum eruditione, ac diligentia Serrarius noster tribus libris disseruit, et quæ de iis observari a me possent occupavit omnia, cupidum earum rerum lectorem ad illius lucubrationem dimittendum potius arbitror, quam otiosa repetitione detinendum. Conferat etiam, si lubet, cum Serrarii *Trihæresio*, ac *Minervali*, quæ Drusius, et alii quidam de eodem argumento scripserunt. Nos enim hic ea tantum adnotabimus, quæ ad illustrandum Epiphanium necessaria videbuntur.

(90) *Ἡρώτοι Σαδδουκαῖοι ἀπόσπασμα ἔντες.* Quantum ex his, quæ Epiphanius in his sectis prodidit, colligi potest, duo fuere Dosithei: Alter, idemque tempore posterior, Samaritanus, cujus meminit Origenes; alter longe antiquior, a quo propagatos esse Sadducæos non Epiphanius solum, sed etiam Hieronymus testatur, *Dialogo contra Lucifer: Taceo*, inquit, *de Judaismi hæreticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt: quod Dositheus Samaritanorum princeps, prophetas repudiavit: quod Sadducæi ex illius radice nascentes etiam resurrectionem carnis negaverunt.* Ex Dosithei ergo radice nati sunt Sadducæi, quod est idem atque ἀπόσπασμα fuisse τῶν Δοσιθέων. Ut mirari Scaliger desinat ab Epiphanio id esse scriptum. Itaque Dositheus a Judæis ad Samaritanos deficiens, peculiarem illie sectam condidit. Quam postea Sadokus interpolavit, cum et ipse ad Samaritanos a Judæis transisset.

(91) *Ἐπονομάζουσι δὲ οὗτοι ἑαυτούς.* Sadducæi passim, apud Græcos maxime, geminato ὤ scribuntur, quasi esset ΠΔΥ: apud LXX, antiquissimus ille sacerdos, Σαδούκ. De quo copiose Serrarius ac Drusius. Sadoci porro exstitero duo: quorum unus

A ΚΑΤΑ ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΩΝ,

Πρώτη αἵρεσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, τεσσαρεσκαιδεκάτη δὲ τῇ ἀπολουθία.

Αἵρεσις πάλιν μετὰ ταύτας τὰς προειρημένας τῶν Σαμαρειτῶν, καὶ ἄνω που τῶν Ἑλλήνων προδηλωθείσας, γεγονόςσιν ἐπτά τὸν ἀριθμὸν παρὰ Ἰουδαίους πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας ἐν Ἰουδαίᾳ τε καὶ Ἱερουσαλήμοις.

Ἡρώτοι Σαδδουκαῖοι, ἀπόσπασμα ἔντες (90) ἀπὸ Δοσιθέου τοῦ προελεγμένου. Ἐπονομάζουσι δὲ οὗτοι ἑαυτούς (91) Σαδδουκαίους, ὁθὲν ἀπὸ δικαιοσύνης τῆς ἐπικλήσεως ὀρμωμένης. Σεδὲκ γὰρ ἐρμηνεύεται δικαιοσύνη. Ἦν δὲ καὶ Σαδούκ τις τοῦνομα κατὰ τὴ παλαιὴν τῶν ἱερέων. Ἄλλ' οὐκ ἐνέμειναν οὗτοι ἐν τῇ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν διδασκαλίᾳ. Ἡθέτησαν μὲν γὰρ οὗτοι νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ὁμοία Σαμαρείταις φρονούντες οὐ παραδέχονται δὲ ἀγγέλους, ὅπερ Σαμαρείται οὐκ ἄθετοῦσι. Πνεῦμα δὲ ἁγίου οὐκ ἴσασιν (92): οὐ γὰρ εἰσι τούτου ἠξιωμένοι: τὰ πάντα

duntaxat ab Epiphanio memoratus, qui Davidis et Salomonis ætate vixit; alter Antigni discipulus, cujus socius et condiscipulus fuit Baiethos, ut auctor est Elias in *Thisbi*. Ab hoc posteriore Sadducæi cum origine nomen acceperunt. Etenim ambo illi a præceptore desciscentes legem ore tenus traditam abnegarunt; neque alteri quam quod legis scripto esset expressum, adhibendam fidem putarunt, ex quo קראים Karaim, quasi *Textuales* dicti. Hæc Elias. Addit Abraham Zachuth Sadoc et Baiethos ad Samaritanos, et Garizitanum templum receptum habuisse. Sed fieri potest, ut Sadducæi ipsi a priore illo ac vetustissimo pontifice oriundos sese profiteri mallent, quam a posteriore transfuga, vel etiam ut ad *justitie* vocabulum, et nominis interpretationem alluderent, idque crebris usurparent sermonibus; quod unum ideo, prætermissa altera ac veriore Sadducæorum origine, commemoravit Epiphanius.

(92) *Πνεῦμα δὲ ἁγίου οὐκ ἴσασιν.* Actuum cap. xiii, 8, *Sadducæi enim dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum, οὗτε ἀγγέλον, οὗτε πνεῦμα.* Spiritum sanctum hoc loco non unus Epiphanius intellexit; sed et Philastrius. Quare temere, et imprudenter in *Elencho* Scaliger: *Asinitas*, inquit, *mera est, et impietas hæc fateri. Proinde execranda illa sententia Serrarii, qui non minus impie, quam ridicule eam tuetur.* Nam quod ait πνεῦμα illic sine articulo positum universe sumi, cum ut Spiritum sanctum significaret, τὸ πνεῦμα scribendum fuerit, quod diu ante Scaligerum Salmero noster observaverat; nihil ad rem pertinet. Etenim sæpe πνεῦμα sine articulo pro Spiritu sancto in Scripturis usurpatur; ut Joan. iii, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος*, et aliis in locis, quorum nonnulla profert in *Minervali* Serrarius. Quare non improbanda hæc Epiphanii interpretatio videtur, tametsi de solo Spiritu sancto præcise locutum putaret evangelistam. Quod necesse non est. Hanc enim Sadducæorum mentem fuisse suspicor, ut spiritum omnem, hoc est πνευματικὴν οὐσίαν, funditus tollerent; ideoque corporeum esse Deum assererent, ut Lyranus existimat. Ex quo consequitur, etiam Spiritum sanctum illos abnegasse. Uude ne-

ὁ ἴσα Σαμαρείταις φυλάττουσιν (93). Οὐκ ἦσαν δὲ οὗτοι Σαμαρείται, ἀλλ' Ἰουδαῖοι. Ἐν Ἱεροσολύμοις γὰρ ἐθυσίαζον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα Ἰουδαίοις συνεπραττον. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἀνατραπήσονται ἀπὸ τῆς ἀξιοπίστου τοῦ Κυρίου φωνῆς, ἣν αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐπεσπάσαντο διὰ τῆς τοῦ ζητήματος ἐπιλύσεως, ὅτε προσῆλθον αὐτῷ λέγοντες, εἰ δύναται εἶναι νεκρῶν ἀνάστασις· καὶ ὅτι ἐπτὰ ἀδελφοὶ ἐγένοντο, καὶ ὁ πρῶτος γυναῖκα ἐγήμη, καὶ ἅπαις ἐτελεύτησε. Καὶ ὁ δευτέρος ἔλαβεν αὐτήν, Μωϋσέως παρακελευσμένου ἐπιγαμβρεύεσθαι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἅπαιδος τελευτήσαντος, καὶ ἄγεσθαι τὴν αὐτὴν τῷ ἀδελφῷ πρὸς τὸ ἐξαναστήσαι σπέρμα εἰς ὄνομα τοῦ κατοικομένου. Ἐλάβε γοῦν, φησὶ, ταύτην ὁ πρῶτος, καὶ ὁ δευτέρος, καὶ ἐτελεύτησαν· ὁμοίως καὶ οἱ ἐπτὰ. Ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τίνας ἔσται αὕτη γυνή, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἐπτὰ ἔσχον αὐτήν; Ὁ δὲ Κύριος ἔφη· Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραμμάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ἰσάγγελοι εἰσιν. Ὅτι δὲ ἀναστήσονται οἱ νεκροί, Μωϋσῆς ἡμᾶς διδάσκει, ὡς ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐρημάτισε, λέγων· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, Θεὸς ζώντων, καὶ οὐχὶ νεκρῶν. Καὶ ἐφίμωσεν αὐτῶν τὸ στόμα. Εὐδάλωτοι γὰρ οὗτοι, καὶ μὴ δυνάμει ἀντιστήναι μήτε μίαν ὥραν πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

KATA GRAMMATEON (94),

Ἀετέα ἄρσεις ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, περτεκαὶ δεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθία.

Μετὰ τούτους τοὺς Σαδδουκαίους, Γραμματεῖς γε-

¹ Matth. xxii, 52. ² Exod. iii, 6.

rito ab Epiphonio, aliisque dictum est, Sadducæos Spiritum sanctum ignorasse, ut eam ex toto genere τῶν πνευμάτων speciem deligerent, qua negata majus illi sibi impietatis crimen accesserent.

(93) *Tὰ πάντα δὲ ἴσα Σαμαρείταις φυλάττουσι.* Etiamne sacros omnes libros, præter Pentateuchum repudiarunt? Affirmant veteres omnes præsertim Origenes, Tertullianus, Hieronymus, Beda; Elias quoque Thibites, aliique, quos Serrarius testes citat. Negat autem Scaliger, et contrarium asseverare Josephum existimat. Sed tantum abest, ut contra Josephus sentiat, ut is communem illam lib. xiii Orig., cap. 18 sententiam videatur astruere. Docet enim Phariseos multa populo tradidisse: Ἐπερ οὐκ ἀναγράφεται ἐν τοῖς Μωϋσέως νόμοις· καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα τὸ Σαδδουκαίων γένος ἐκβάλλει, λέγων ἐκεῖνα δεῖν ἡγεῖσθαι νόμιμα τὰ γεγραμμένα, τὰ δὲ ἐκ παραδόσεως τῶν πατέρων μὴ τηρεῖν. Sadducæi igitur auctore Josepho sola hæc asciscenda, observandaque dicebant, quæ essent scripta, ἐν τοῖς Μωϋσέως νόμοις. Quod et lib. xviii, cap. 2, his verbis expressit: Φυλακῆς δὲ οὐδαμῶν τινων μεταποιήσεις αὐτοῖς, ἢ τῶν νόμων. Sane aut hæc Josephi verba Sadducæos indicant nullos alios quam Mosis libros admisisse; aut saltem non illud, quod a Scaligero tam pertinaciter pugnatur, efficiunt, ut sacros omnes Scripturæ libros amplexi sint, τὰς ἀγράφους δευτερώσεις rejecerint. Agit enim illo loco præcipue Josephus περὶ πρακτικῶν νομίμων, de ritibus ac consuetudinibus, sive legibus, quibus agendum aliquid præscribitur; quæ in solo fere Mosis Pentateucho continentur. Unde cum Sadducæi exciperent ea duntaxat quæ

runt. Siquidem Hierosolymis sacrificabant, cæteraque omnia cum Judæis communiter gerebant. Atque hos quidem una Christi Domini sententia omni fide digna prosternit, quam ipsi ex propositæ quæstionis dissolutione in seipsos provocarunt, cum ad eum accedentes rogarunt, fierine posset mortuorum resurrectio¹. Item fuisse septenos fratres: quorum primus, uxore ducta, cum sine liberis decessisset, secundus eam excepit, ex Mosis præscripto, qui viro sine liberis **32** defuncto succedere fratrem in illius conjugium jussit, viduamque ducere, quo in mortui nomen posteritate excitaret. Accidit igitur, aiebant, ut illam primus ac secundus uxorem habuerint ac mortui sint, septemque itidem omnes. In resurrectione itaque mortuorum cujus hæc uxor erit, quandoquidem septem illam conjugem habuerunt? Ad hæc Dominus ita respondit: *Erratis nescientes Scripturas, ac virtutem Dei: in resurrectione enim mortuorum neque uxores ducunt, neque nubunt, sed pares sunt angelis. Quod autem mortui resurgent, Moyses vos docet, quoniam ita Deus illi respondit: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus vivorum non mortuorum*². Ita os illis oclusit. Faciles enim ad refellendum sunt, nec vel brevi spatio veritati possunt resistere.

CONTRA SCRIBAS,

Quæ est II Judaismi secta, ordine XV.

Post Sadducæos, interjecto tempore, vel eodem

scripta erant, observari debere solos Moysis libros, quibus τὰ νόμιμα comprehenduntur, intelligebant, non historicos, aut propheticos libros; quibus novæ nullæ, aut perpaucæ cærimoniæ præcipiuntur. Cætera apud Serrarium vide.

(94) *Κατὰ Γραμματέων.* Scribarum ordo neque Judaismi hæresis fuit, neque πρὸς Φαρισαίους ἀντιδιαστρόφου· nam et Scribæ plerique Pharisei, non tamen omnes; quemadmodum inter theologos nonnulli monachi et arctioris vitæ professores. Theophylactus in *Lucam* cap. xi: *Sane alii erant legisperiti, et alii Pharisei. Nam Pharisei videbantur ut monachi, et qui ab aliis se segregabant; legisperiti vero Scribæ erant, et doctores, qui solvebant quæstiones legis.* Tostatus in cap. xxiii *Matth. quæst. xii: Sciendum quod licet ponantur hic Scribæ et Pharisei tanquam distincti, non distinguuntur inter se sicut Phariseus et Sadducæus, sive sicut opposita: quia nullus Phariseus est Sadducæus; neque e contrario, quia erant sectæ disparatæ, et quasi oppositæ; sed distinguuntur sicut grammaticus et dialecticus, quia licet aliud sit grammaticum esse, aliud dialecticum, tamen idem potest esse grammaticus et dialecticus. Sic enim aliud est esse Scribam, quam Phariseum: quia Scribam esse, est esse sapientem in lege; Phariseum esse, erat habere modum certum vivendi et sectam. Et tamen accidit eundem esse Phariseum, et Scribam, id est doctum in lege.* Maldonatus vir doctissimus *ad cap. ii Matth., Scribas proprie notarios publicos fuisse docet, quorum duplex erat officium, alterum publica instrumenta conficiendi; alterum sacras Scripturas interpretandi, et a corruptela vindicandi.* Unde iidem

etiam quo illi, Scribæ prodierunt, legis interpretes, ac velut quamdam grammaticam professi, cum cæteris in rebus Judæorum institutis inhæreant; quæ superstitionis et cavillatoris inventis interpolantur. Neque enim ex legis duntaxat præscripto vivunt, verum insuper urceos et calices, ac discos, et reliqua utensilia lavant, utpote sinceræ, ac sanctioris disciplinæ cultores. Nam et manus frequenter abluunt et aquis se ac lavacris abstergunt. Habent et certas simbrias, quæ instituti sunt eorum signa, ad pompam et ostentationem, captandæque spectantium præconia compositas. Ad hæc vestes phylacteriis distinctas gerebant, quæ sunt latiora quædam purpuræ segmenta. De quibus cum Evan-

¹ Marc. vii, 3.

νομικοί, et νομοδιδάσκαλοι, et γραμματεῖς appellantur. Epiphanius vero in sequenti hæresi Νομικούς a Scribis discernere videtur; ait enim Phariseos eadem cum Scribis sensisse. Γραμματεῖσι δὲ, φησὶ, τοῖς ἑρμηνευομένοις νομοδιδασκάλοις· συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί. Hanc non modo Epiphanius opinionem esse; verum etiam Lucæ testimonio comprobari Drusius arbitratur lib. ii *De tribus sectis*, cap. 13; nam cum Christus com. 45, dixisset: Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδηλα, etc. *Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia estis ut monumenta, quæ non apparent, statim quidem τῶν νομικῶν respondens ait illi: Hæc dicens etiam contumeliam nobis facis.* Tum Jesus Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ· *Et vobis legisperitis vae: quasi diceret legisperitus: Non solum Scribas et Phariseos, sed etiam nos νομικούς, id est legisperitos notas. Ergo diversi aliquantum νομικοί a Scribis. Scaliger vero in *Elencho*, cap. 41, in eodem Epiphanius loco Serrario arroganter insultans νομικούς ait proprie formularii juris, et actiones civiles docuisse, ac forensia magis tractasse. Et postea eumdem Serrarium insequitur, quod Scribas legis cum scribis populi, et actuariis publicis confuderit. Duo enim scribarum genera constituit: γραμματεῖς τοῦ νόμου, καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ· et hos posteriores actores vel actuarios publicos fuisse putat. Nos attente consideratis omnibus non dubitamus, quin νομικοί iidem sint cum Scribis, et νομοδιδασκάλοις apud evangelistas. Nam de Epiphanius loco postea viderimus: adeoque foedissime Scaliger hallucinetur, cum νομικούς actuarios publicos esse docet: quo nihil inepitius excidere potuit. Nam ut Lucæ illo ipso loco, de quo paulo post, utar, cum cap. xi, 46, ad νομικούς oratione conversa, ita eos Christus exagitat: Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ· quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas; num tandem actuarios publicos, et civilium actionum formularios intellevit, ac non potius legis interpretes ac doctores? Cum præsertim Matth. xxiii, idem Scribis et Phariseis, quod apud Lucam τοῖς νομικοῖς, objectum sit: nempe quod a ligarent onera gravia, et importabilia, etc., digito autem suo nolent ea movere. Quare νομικοί ad Scribas, vel Phariseos, vel utrosque pertinent. Sane qui Matth. cap. xxii, 53 νομικός, a nostro interprete legis doctor dicitur, idem Marci xii, 28, εἷς τῶν γραμματέων nominatur. Atque adeo Tertull. lib. iv cont. Marc., c. 27 νομικούς, quorum in illo xi cap. Lucas meminit, legis doctores interpretatur. Alibi vero passim vulgatus interpres νομικῶν vertit legisperitum. Unde sæpe νομικοί cum Phariseis copulantur, ut Luc. xiv, 3. Et respondens Jesus dixit ad legisperitos et Phariseos: Græce τοὺς νομικούς· et cap. vii, 30: Οἱ δὲ*

γόνασιν ἀνὰ μέσον τοῦ χρόνου, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν ἡλικίαν κατάγοντες, οἵτινες ἦσαν δευτερωταὶ τοῦ νόμου, ὡς γραμματικὴν τινα ἐπιστήμην ὑφηγοῦμενοι. τὰ ἄλλα πράττοντες τῶν Ἰουδαίων· περιττὴν δὲ τινα δῆθεν σοφιστικὴν ὑφήγησιν εἰσηγοῦμενοι, οὐ κατὰ νόμον μόνον βιοῦντες, ἀλλὰ περισσώτερον, ξιστῶν βαπτισμοὺς φυλάσσοντες, καὶ ποτηρίων, καὶ πινάκων, καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν τῆς ὑπερησίας, ὡς δῆθεν ἐπὶ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ ὅσιον διακείμενοι· πυγμαῖ μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι (95), πυγμαῖ δὲ καὶ καθαρισμοὺς τινας δι' ὕδατων καὶ λουτρῶν ἀποσηχόμενοι· ἔχοντες δὲ τινα κράσπεδα σημαντικὰ τῆς αὐτῶν πολιτείας εἰς ἐπίδειξιν κόμπου καὶ ἑπαινον τῶν θεωμένων. Καὶ φυλακτήρια παρ' ἑαυτοῖς (96) ἐπὶ τὰ

Φαρισαῖοι, καὶ οἱ νομικοί. Qui cap. v, 17, Φαρισαῖοι, καὶ νομοδιδάσκαλοι vocantur. Quare νομικοί a νομοδιδασκάλοις non discrepant; iidemque legis interpretes sunt, ut et Beza placuit; et falsissimum est τοὺς νομικούς proprie circa actiones civiles ac formulas occupari. Par est Scaligeri delirium, cum Scribas populi sic a Scribis legis scernit, ut illi actuarii vel actores publici fuerint. Quippe Matth. ii, 4, Herodes, cum magorum adventum et Christi nativitatem inaudisset, ut quo in loco Christus nasceretur inquireret, principes sacerdotum et Scribas populi convocat, et eorum responsum expetit. Quinam igitur alii esse possunt, quam legis interpretes et doctores? Certe non illi pragmatici, aut formularii, sive actuarii fuerunt: quos nemo de re tanta ac tam recondita consuleret, ad quam scilicet intelligendam disceptandamque non mediocri sacrarum litterarum usus, ac scientia requiratur. Quod ad Lucæ testimonium illud attinet, cap. xi, singulare est in eo quiddam; de quo nullus, quantum scire possum, interpres admonuit. Etenim Græce ita legitur: Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, comm. 44, quod et Latina Bibliorum Regionum interpretatio retinet. At in Latinis aliis codicibus, et apud Ambrosium et Hieronymum ita legitur: *Vae vobis, quia estis ut monumenta, quæ non apparent*, etc. Neque vocabula ista reperiuntur, *Scribæ et Pharisei hypocritæ*. Et apparet in quibusdam olim Græcorum codicibus illa defuisse: Quæ si expungantur; peribit argumentum illud; quo fretus Drusius νομικούς a Scribis distinxerat. Et quamvis ita ut in Græcis exstat, *Scribæ et Pharisei* legamus, non inde tamen discrimen illud evincitur. Ita enim interpretari licet: cum hac tenus in solos Phariseos invecus esset, postremo comm. 44, ad Phariseos etiam Scribas adjecisset. Quod cum indigne tulisset quidam, qui Scriba tantummodo, non Phariseus esset; de ea re conquestum, quod non modo Phariseos, verum et ordinem suum incesset. Hæc esse potest simplicissima hujus loci, aptissimaque sententia. Nam omnino νομικούς pro Scribis, et vicissim, evangelistæ omnes usurpant. Scribarum porro minus, et officium præclare descripsit Epiph. cum ait: δευτερωτάς τινας τοῦ νόμου fuisse, ὡς γραμματικὴν τινα ἐπιστήμην ὑφηγοῦμένους. Quos quidem ex Levitica tribu exstitisse perperam adnotat Beza; nam e qualibet esse poterant, ut et Pharisei.

(95) Πυγμαῖ μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι. Πυγμαῖ non aliter accepit Epiphanius, ac Vulgatus interpret, pro eo quod est crebro, frequenter: pro quo Beza novitatis intempestivo studio pugno reddidit, sane imperite. Sed de Judaico quodam abluendi genere, quo ad summos usque digitos manus lavabant, vide Serrarium nostrum lib. ii, cap. 3.

(96) Καὶ φυλακτήρια παρ' ἑαυτοῖς. Deut vi,

ἱμάτιν ἐπετίθετο, τοῦτέστι πλατέα σήματα πορφύρας (97). Νομίζεις δ' ἂν τις, ἐπεδήπερ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ² τοῦτο ἐμφέρεται, μὴ ἄρα³ περιάπτων λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ εἰώθασιν τινες τὰ περιάπτα φυλακτήρια ὀνομάζειν· οὐκ ἔχει δὲ ὁ λόγος τὸ παράπαν περὶ τοῦτου· ἀλλ' ἐπειδὴ στολὰς, εἴτ' οὖν ἀμπεχόνας οἱ τοιοῦτοι ἀνεβάλλοντο, καὶ Δαλματικὰς, εἴτ' οὖν Κολοβίνας ἐκ πλατυσῶμων διὰ πορφύρας ἀλουροῦφεις κατεσκευασμένας, τὰ δὲ σήματα τῆς πορφύρας φυλακτήρια εἰώθασιν οἱ ἰχθιωμένοι μετονομάζειν· τοῦτου ἕνεκεν φυλακτήρια αὐτὰ καὶ ὁ Κύριος κατ' ἐκείνους εἴρηκε. Δηλοῖ δὲ ἡ ἀκολουθία τὴν φράσιν τῆς ὀνομασίας, καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων· τὰ κράσπεδα, ἵνα εἴπῃ κροσσούς· καὶ τὰ φυλακτήρια, ἵνα εἴπῃ τῆς πορφύρας τὰ σήματα. Φησὶ γὰρ· "Ὅτι πλατύνετε τὰ φυλακτήρια, καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων ὑμῶν μεγαλύνετε. Ποῦσχος γὰρ τινὰς ἐπὶ τὰ τέσσαρα (98) πτερύγια τοῦ τρίβωνος ἕκαστος εἶχεν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ στήμονος καταδεδεμένους ἐν ᾧ χρόνῳ ἐνεκρατεύετο, ἢ παρθενίαν ἔσκει. Ἐπειδὴ γὰρ ἕκαστος ταξάμενος ὤριζε

¹ Matth. v, 25. ² Forte τοῦτο. ³ Deest περὶ. ⁴ Matth. xxiii, 5.

com. 8, cum mandatorum suorum jugem et assiduam meditationem præciperet Deus: *Et ligabis*, inquit, *ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos*, Hebraice *תניע נב תפסות יתי*. Chaldaeus *רבה*. De Totaphoth tam ab Hebraeis, quam a nostris varie disputatur. LXX pro ea voce, ἀσάλευτα reddunt: καὶ ἔστωσαν ἀσάλευτα πρὸ ὀφθαλμῶν σου, et sint immobilia. At Scaliger incepte credidit ἀσάλευτα idem esse, atque amuleta: quam vocem, inquit, grammatici nondum in sua Lexica retulerunt. Itaque idem est ἀσάλετον, καὶ φυλακτήριον. Sed unde hoc tandem habet? Nam ἀσάλευτα non substantive, neque ad rem certam significandam: sed adjective, et ἀορίστως usurparunt. *Erunt*, inquit, *immota ante oculos tuos*. Quare figit hæc novæ vocis observatio. Locus est Matth. xxiii, 5, in quo ad Totaphoth et frontalia Christus respectum habuisse videtur. Nam Phariseos perstringens: *Dilatant*, inquit, *phylacteria sua et magnificant fimbrias*. Quem ad locum Hieronymi, Phariseorum superstitionem notat, qui quod simpliciter a Deo mandatum erat, ut in lege meditanda observandaque assidue versarentur; utique illa ante oculos perpetuo quasi monumentum quoddam exstaret, ita interpretati sunt, quasi descriptam in membranis legem, et frontalibus alligatam gestari præciperet. Quocirca hæc opinio Hieronymi fuit, nullum Judæos mandatum habuisse de phylacteriis, ac frontalibus membranis; sed crasse illos et imperite divinum monitum accepisse. Quam ob causam acerrime a Scaligero reprehensus est; qui ex ipsis legis verbis pugnat in *Elencho*, cap. 8, ea ipsa phylacteria præscripta fuisse. Non inficior idem et plerisque PP. videri, et in primis Justino, in *Dialogo cum Tryphone*, de gestandis alligandisque frontalibus; mandatum Judæis editum. Sed ex legis hoc verbis aperte colligi posse, quod putat Scaliger, hoc vero pernego. Et multo mihi probabilior Hieronymi sententia videtur, cum antiquissima Judæorum consuetudo non majus hac in parte præjudicium afferat, quam sexcenti alii ritus ac δευτερώσεις nugacissimæ, quos jam tum Christi Domini tempore ex legis verbis non minus stolidè, quam pertinaciter eliciebant. De fimbriis aliter sentiendum. Etenim Num. xv, 58, conceptis verbis jubentur *fimbrias per palliorum*

gelium meminert¹, suspicari quispiam possit, de amuletis hic sermonem institui: quod a nonnullis amuleta phylacteria vocentur. Verum longe alia ratio est. Quippe cum stolis, sive vestimenti genere quodam uterentur isti, quod Dalmaticas, aut Colobia appellare possumus, quæ amplioribus ex purpura segmentis³³ erant intexta. Ejusmodi porro segmata, qui accuratius loquuntur, nominare phylacteria solent. Horum consuetudinem secutus Dominus eadem illa phylacteria nuncupavit. Sed et sequentia de acceptione vocis istius haud dubiam fidem faciunt. Subjicit enim; et vestimentorum κράσπεδα, hoc est fimbrias. Ita et phylacteria purpureos illos quos dixi clavos appellavit. *Quoniam*, inquit, *dilatatis phylacteria, et fimbrias vestimentorum ampliores facitis*⁴. Etenim corymbos puniceorum malorum specie quatuor e pallii laciniis pendentes, atque ex ipso stamine alligatos eo tempore gerebant, quo continentiam aut virginitatem servabant. Nam quilibet certum sibi tempus castitatis, aut continentiæ præscribebat; atque illa velut

angulos habere, iisdemque *villas hyacinthinis* adjungere. Fimbrias Hebraice Moses *תניע*; LXX κράσπεδα. Villas autem ille *ἵπες*; isti κλώσμα vocant. De quibus non solum Hebræi, sed et nostrates critici copiose disserunt.

(97) *Τοῦτέστι πλατέα σήματα πορφύρας*. Mira vocabuli hujus τῶν φυλακτηρίων interpretatio; clavos esse purpureos latos; qui colobiis et epomidibus insuerentur, ad eundem modum, quo Romani senatores sui ordinis insigne gestabant. Hoc vero, inquam, admirandum potius, quam aut sine alio idoneo auctore nimis amplectendum, aut acrius reprehendendum; quod in *Elencho* Scaliger instituit. Atqui utrum dalmaticas istas et colobionas clavatos Pharisæi olim gesserint, eaque phylacteria plerique nominaverint, necne, aliunde constare non potest, et ex reconditis Judæorum libris ac ritibus multa Epiphanius potuit addiscere, quæ hoc sæculo et hodiernis Judæis ignota sunt. Esto igitur; clavos etiam istiusmodi φυλακτήρια nuncupaverint, vulgo tamen φυλακτήρια illa, quorum Matthæus meminit, cum Hieronymo pittaciola et membranacea frontalia eruditi homines interpretantur.

(98) *Ποῦσχος γὰρ τινὰς ἐπὶ τὰ τέσσαρα*. Ridicule Scaliger ut Epiphanium erroris arguat: *Si mala punica*, inquit, *non igitur κράσπεδα*. Quasi non etiam ποῦσχοι τοῖς κράσπεδοῖς alligari poterint; ut et spinas adhibuisse, quo cruorem elicerent, testatur Hieronymus. Nec obstat, quod ποῦσχος summus sacerdos ἐν ἀρχιερατικῇ στολῇ gestaverit. Nam diversos ab illis cum numero, tum materia, aliisque id genus Pharisæi, cum in casto essent, usurpare poterant. Sic paludamentum cum Romanorum inpp. proprium fuerit, etiam militibus attribuitur. Atque ut a Judæis non recedam, quis nescit inter summi sacerdotis vestes ephod, sive τὴν ἐπωμίδα, ac superhumeralè fuisse? Et tamen non modo sacerdotes ac levitæ cæteri; sed etiam laici ephod inducebant, uti David lib. II Reg. cap. vi, 14. Sed hæc videlicet lineum erat: alterum illud pontificum proprium quatuor ex coloribus constabat, hyacintho, bysso, cocco, purpura; sed et auro contextum erat. Vide Hieron. *Epist. ad Fabiolam*. Nimis igitur insulse adversus Epiphanium nostrum argumentatur Scaliger.

exempla quædam, et imagines erant, quibus institutum suum exprimebant, ne quis utpote sanctos auderet attingere.

Quatuor apud eosdem traditionum, quas δευτερώσεις vocabant, fuere genera: primum Mosis prophetæ nomine est inscriptum; secundum, Akibæ cuidam magistro, vel Barakibæ tribuunt; tertium Audani, vel Annani, qui et Judas dicitur: quarti Assamonæi filios auctores jactitant. Quatuor ex hisce fontibus manarunt ea quæ apud illos inani quadam opinione sapientiæ constituta, cum sint inepta pleraque, prædicantur nihilominus; ac tanquam ab excellenti disciplina profecta summa ostentatione celebrantur.

ADVERSUS PHARISÆOS,

Quæ est hæresis Judaismi III, ordine XVI.

I. Secundum ambas illas proxime Phariseorum læresis sequitur, alterius generis; tametsi cum Scribis, quos legis doctores interpretantur, eadem sentirent. Cum iis enim legis quoque periti conjuncti erant. At Pharisei ad horum ritus alia rursus adjiciebant; et severioribus se institutis astrinxerant. Quidam enim cum suas illas exercitationes adhiberent, decem, vel octo, vel quatuor annorum sibi spatia præfigebant, quibus virginitatem, aut castimoniam colerent; hoc tempus continuis precibus traducebant, et id certaminis frequentius instaurabant, ne **34** ullam corporis labem contraherent, neve furtim turpe aliquod in somnis profluvium obreperet. Ergo alii tabulas ad eum usum parabant, latitudine non amplius dodrantali: in quibus post vesperam jacebant; ut si fortasse dormirent, in pavementum prolapsi rursus se ad orandum excitarent; quo somni quoad liceret expertes

(99) Δευτέρα δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν. Eadem δευτερώσεων genera nominant hæresi xxxiii, n. 9. Quo ex loco Παῦθι Ἀκιβᾶν pro Βαρακιβᾶν legendum hic admonemur. Hic est ille nisi fallor R. Akiba, de quo in Judæorum Calendario v die Tisri hæc ascripta sunt: R. Akiba filius Joseph conjicitur in vincula, ubi moritur.

(1) Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί. De Scaligeri hallucinatione supra vidimus, qui νομικούς actuarios esse, ac formularios credidit. Proximus huic error est; quod præsentem Epiphaniî locum sic interpretatus est, ut τὸ αὐτοῖς ad Phariseos referret, quibus cum versabantur οἱ νομικοί. Epiphanius, inquit; aperte τοὺς νομικούς distinguit ἀπὸ τῶν Νομοδιδασκάλων, τῶν καὶ Γραμματέων. Eosdem enim facit Γραμματέας, et Νομοδιδασκάλους, a quibus distinguit τοὺς Νομικούς, quos accenset Phariseis. Ideo recte ait: Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς; καὶ οἱ Νομικοί. Eodem, inquit, loco censebantur Pharisei, et Νομικοί, qui quamvis unum corpus καὶ τάγμα efficiebant, tamen erat discrimen quoddam inter Phariseos, καὶ τοὺς Νομικούς; quod severius institutum esset Phariseorum, quam τῶν Νομικῶν. Hinc Serrarium imperitiæ arguit, quod ita vertit. Cum ipsis enim iidem erant, et Nomici, seu Legisperiti. Sed Epiphaniî sensum pessime interpretatus est Scaliger. Etenim τὸ αὐτοῖς non alios, quam Scribas, sive Νομοδιδασκάλους significat, οἷς συνῆσαν καὶ οἱ

καὶ τὸν ἀγνείας, ἢ ἐγκρατείας, καὶ ταῦτα αὐτῶν τὰ πρωτότυπα ἦν, εἰς τὸ ἐμφαίνειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρ' αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενα, ἵνα μηδεὶς ἄψηται διθῆν τῶν ἡγιασμένων.

Δευτερώσεις δὲ παρ' αὐτοῖς τέσσαρες ἦσαν· μία μὲν εἰς ὄνομα Μωϋσέως τοῦ προφήτου, δευτέρα δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν (99) Ἀκιβᾶν οὕτω καλούμενον, ἢ Βαρακιβᾶν· ἄλλη δὲ εἰς τὸν Ἀνδᾶν, ἢ Ἀννᾶν, τὸν καὶ Ἰούδαν· ἐτέρα δὲ εἰς τοὺς υἱοὺς Ἀσσαμωναίου. Ἐκ τούτων τῶν τεσσάρων δευτερώσεων, ὅσα παρ' αὐτοῖς γενόμεναι οἰήσει σοφίας, ἀσοφίας δὲ τὰ πλείστα, ἀρχεῖται καὶ ἕδεται· καὶ ἐν τάξει προκρίτεας διδασκαλίας βοᾶται τε καὶ φημιζέται.

ΚΑΤΑ ΦΑΡΙΣΑΙΩΝ,

Τρίτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐκκαίδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

A'. Ταύταις ταῖς δυσὶν αἵρέσεσι κατ' ἀκολουθίαν συνῆπται ἢ τῶν Φαρισαίων αἵρεσις, ἄλλη τις, οὔτινης τὰ αὐτὰ τούτοις ἐφρόνουν· Γραμματεῦσι δὲ φημι, τοῖς ἐρμηνευομένοις νομοδιδασκάλους. Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί (1). Ἄλλα δὲ καὶ παρὰ τούτους πάλιν οἱ Φαρισαῖοι ἐφρόνουν, πολιτείας μείζους ἔχοντες. Τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν, ὅτε ἤσκειον, ὠρίζον δεκαετίαν, ἢ ὀκταετίαν, ἢ τετραετίαν· ὁμοίως παρθενίας, ἢ ἐγκρατείας, συνεχῶς εὐχόμενοι, πυκνότερον ἀγῶνα τοῦτον ἐνίσταντο, διὰ τὸ δῆθεν μὴ σωματικῶν τι παθεῖν, ἢ κλαπήναι δι' ὄνειράτων, ἀηδῆ τε βύσιν σώματος ἀπεργαζομένην (2). Καὶ οἱ μὲν σανίδας ἑαυτοῖς ἐφιλοκάλουν σπιθαμῆς μόνης τὸ πλάτος, καὶ ἐπὶ ταύτην ἑαυτοὺς ἐτίθεισαν κατὰ τὴν ἐσπέραν, ἵνα, εἰ ὑπνώσειε τις, καὶ καταπέσοι εἰς τοῦδαφος, αὐθις ἐγείρηται εἰς εὐχὴν, διὰ τὸ ἄγρυπνον ἔχειν τὸν βίον κατὰ τὸ δυνατόν· ἄλλοι δὲ κάλλιχα; συλλέγοντες ἑαυτοῖς ὑπεστρώωνον, εἰς τὸ νύττομένους μὴ ὑπνῶ

Νομικοί. Quia sæpius evangelistæ Scribas, et Νομικούς quasi distinctos nominant, tametsi ex eodem essent ordine, idque vel κατ' ἐπεξηγήσιν, vel quia Scribarum complures erant gradus, et officia, cum et civilibus forte contractibus ac stipulationibus præessent iidem, et legem interpretarentur: ideo συνῆσαν, inquit, τοῖς Γραμματέουσιν οἱ Νομικοί, hoc est conjuncti erant, unum τάγμα et corpus efficiebant. A quo non admodum abhorret Serrarius. Nam μεταληπτικῶς Epiphanius indicat, eosdem cum Scribis esse τοὺς Νομικούς, licet συνείναι τιμὴν proprie non sit, idem esse cum aliquo. Postremo perperam αὐτοῖς ad Phariseos referri, docent quæ proxime subjiciuntur. Ἄλλα καὶ παρὰ τούτους, tam Νομικούς scilicet, quam Γραμματέας.

(2) Ἀηδῆ τε βύσιν σώματος ἀπεργαζομένην. Scribendum pronuntiat Scaliger ἀήθη ἔκκρισιν σπέρματος ἀπεργαζομένων. Audax nimis emendatio: minimeque necessaria. Nam ἀπεργαζομένην passive, ut alibi sæpe, hoc loco sumpsit. Est enim Græcæ proprietatis parum alioqui diligens Epiphanius, ut et Photius observat. Quod si commutationis nonnihil opus videatur, ego ita concipiam, ἀηδῆ βύσιν σώματος ἀπεργαζομένων. Intelligit autem ἡρῆ sive ἐξονειρωγμόν. Super hac ἐκκρίσει exstat Athanasii Ἐπιστολὴ ad Ammum monachum: qui quantumvis præter voluntatem accideret, utrum culpa careret addubitaverat.

βαθεῖ φέρεσθαι, ἀλλὰ βιάζεσθαι γρήγορσιν ἐκυτοῖς ἂ προσπορίζεσθαι· ἄλλοι δὲ καὶ ἀκάνθας στρωμνὴν εἶχον διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. Ἐνήστευον δὲ δις (5) τοῦ σαββάτου, δευτέραν καὶ πέμπτην. Ἀπεδεκάτου δὲ τὴν δεκάτωσιν (4)· τὰς ἀπαρχὰς ἐδίδουσαν, τριακοντάδας τε καὶ πεντηκοντάδας, τὰς τε θυσίας ἀσφαλέστατα καὶ τὰς εὐχὰς ἀπετίγγουσαν. Τῷ δὲ προειρημένῳ σχήματι τῶν Γραμματέων προήρχοντο διὰ τοῦ τῆς ἀμπειχόνης, καὶ διὰ τῶν ἄλλων σχημάτων, καὶ γυναικικῶν ἱματίων (5) ἐν πλατείαις ταῖς κρηπίσι, καὶ γλώτταις τῶν ὑποδημάτων πρότοντες. Ἐλέγοντο δὲ Φαρισαῖοι, διὰ τὸ ἀφορισμένους εἶναι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἐθελοπερισσοθηρσικίαν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην. Φάρες γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραϊδα (6) ἐρμηνεύεται ἀφορισμός.

B. Ὁμολογούν δὲ οὗτοι ἀνάστασιν νεκρῶν, ἐπίστευον τε ἀγγέλους εἶναι, καὶ Πνεῦμα. Ἠγνόησαν δὲ Υἱὸν Θεοῦ, ὡς οἱ ἄλλοι. Ἀλλὰ καὶ εἰμαρμένη, καὶ ἀστρονομία παρ' αὐτοῖς σφόδρα ἐρηματίζον. Αὐτίκα γοῦν τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα τὰ ἐκ τῆς τῶν πεπλανημένων ἀστρονομίας κατὰ τὴν Ἑβραϊδα διάλεκτον ἐτέροις ὀνόμασι παρ' αὐτοῖς μετωνόμασται· οἷον ἥλιος Ἡμακαίσεμες (7), σελήνη Ἰερεκαταθανά, ὄθεν καὶ Μῆνη καλεῖται· Ἰερεε γὰρ ὁ μῆνη λέγεται, Μῆνη δὲ σελήνη, ὡς καὶ παρ' Ἑλλησι διὰ τὸν μῆνα· Ἄρης Χωχέδ Ὀκμῶλ· Ἐρμῆς Χωχέδ Ὀκμῶδ· Ζεὺς Χωχέδ Βάαλ· Ἀφροδίτη Σεροῦα, ἥτοι Λουήδ· Κρόνος Χωχέδ Σαθήθ. Λέγεται δὲ πάλιν παρ' αὐτοῖς καὶ ἄλλοις ὀνόμασιν. Οὐκ ἠδυνήθησαν δὲ ἀκριβῶς τὴν τούτων ἐπωνυμίαν ἐκθεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ματαίως νομι-

(3) Ἐνήστευον δὲ δις. Secundam et quintam feriam Theophylactus æque atque Epiphanius adnotat, et Hebræorum libri fidem faciunt. Ut ea de re vir doctus frustra dubitaverit.

(4) Ἀπεδεκάτου δὲ τὴν δεκάτωσιν. Proprium hoc fuit Levitarum, qui decimarum, quas populus præstabat, decimas sacerdotibus eximebant; Numerorum xviii. Atqui non omnes Pharisæi erant Levitæ, quod tamen Epiphanium sensitse, ex hoc loco suspicari aliquis posset. Quæ enim alioqui decumarum sunt decumæ, cum præter Leviticum ordinem decumas nullus acceperit? Primum omnium ab Israelitis primitiæ de spicis, uvis et oleis afferbantur: tum de frugibus elaboratis theruma et decimæ. Theruma in lege definita non erat; sed a magistris præscriptus modus est, ut ne minus sexagesima penderetur. Quare qui liberales erant, quadragesimam, parci sexagesimam, medii inter utrosque, ad hos aut illos accedebant. De qua re exstat Josephi Scaligeri opusculum inter posthuma. De iis itaque therumis fortean accipientibus Epiphanius, cum τριακοντάδας, et πεντηκοντάδας persolutas a Pharisæis esse scribit. Quod si verum est, egregia illorum liberalitas exstitit, utpote qui præfinitum a Magistris terminum τῶν τριακοντάδων superaverint. Tria porro decumarum apud Hebræos genera præter therumas, et primitias fuere. Prima illa fuit, quam Leviticæ tribui quolannis pensitabant, Num. xviii, 20, et deinceps. Altera, quam singulis annis penes se quisque retinebat, ut ibi, ubi sanctuarium erat, illa vesce-retur, adhibitis ad convivium Levitis, Deut. xiv. Tertia demum, quam tertio quoque anno in Levitas et pupillos, viduasque distribuabant, eod. Deut. cap. (5) Καὶ γυναικικῶν ἱματίων. Magnopere mi-

atatem transigerent. Alii collectos calculos substernebant, quorum vellicatio profundiorum somnum arceret, ut vel invita pervigiles esse consuescerent. Nec defuere qui iisdem de causis spinas subjicerent. Cæterum bis hebdomada quaque jejuna-re mos illis fuit, secunda videlicet ac quinta die. Ad hæc decimarum decimas dabant; primitias offerrebant, tricesimas et quinquagesimas; sacrificia vota-que sua accuratissime persolvebant. Cultus idem illis, qui et Scribis, de quo proxime dictum est, vestis scilicet ac reliquias corporis habitus. Sed et muliebria palliola gestabant, et cum latioribus crepidis ac solearum ligulis procedere solebant. Qui ideo Pharisæi dicti sunt, quod essent propter ascititiam illam superstitionis-que disciplinam a reliquis sejuncti. Phares enim Hebraice separationem significat.

II. Mortuorum porro resurrectionem persuasam habebant. Angelos, ac spiritum esse credebant. Sed ut cæteri Dei Filium ignorarunt. Quin etiam fato et astronomiæ plurimum tribuebant. Argumento est quod Græca omnia vocabula vanissimæ illius artis propria totidem ab iis Hebraicis sunt reddita vocibus. Exempli causa sol Hamma et Semes ab iis appellatur. Luna, Jeree et Hallebana: unde et Mene vocatur: nam Jeree mensis, et luna Mene dicitur; ac perinde ut apud Græcos a mense nominis appellationem derivat. Sequitur Mars, quem Cochab Ocmol nominant; Mercurium vero Cochab Ochmod, Jovem Cochab Baal. Venerem Serua, vel Luud. Saturnum denique Cochab Sabeth vocatur. Sunt et illorum aliæ nomenclaturæ, quas accurate

randum, si modo verum est, muliebribus palliolis usos esse Pharisæos. Quod sequitur, ἐν πλατείαις ταῖς κρηπίσι, latas eosdem crepidas habuisse significat, nec aliter Cornarius. Quidam tamen ita corrigendum putant, ἐν πλατείαις, ἐν ταῖς κρηπίσι, καὶ γλώτταις, etc. Ac plateas intelligunt, in quibus ostentabant se Pharisæi. Ego nihil innovandum censeo.

(6) Φάρες γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραϊδα. Reg. codex Φέρες quasi sit, Φέρις, et legendum sit ἀφορισμέ-νος. Quanquam ἀφορισμός res est ipsa, quæ vo-cabulum significat: non ut τὸ Φάρες vel Φέρες præ-cise sit verbale substantivum ἐνέργειαν sonans. Est enim potius separatus, quam separatio.

(7) Οἷον ἥλιος Ἡμακαίσεμες. De his Hebræorum appellationibus agit eruditissimus Serrarius noster l. i De tribus sectis, c. 2, et in Minervali, lib. iv, c. 3. Ea sic Hebraice concipienda sunt.

הבב, vel שמש: ירד vel הבב. Duorum sequentium nomina, quod eorum origo sit incerta, non satis ἐξ-εβραϊζεσθαι queunt; Χωχέδ Ὀκμῶλ, et Χωχέδ Ὀκμῶδ. Quorum prius Ὀκμῶλ forte a הבב, quod est succidere, alterum a הבב quod est concupiscere, quia Mercurius lucronibus et nego iatoribus quaestus avidissimis præsidet; nam quod Scaliger Ocmol ad Camulum, qui in veteri inscriptione exstat, pertinere defendit, non probat. Sequitur דרוד דרוד. Veneris stella Σεροῦα vel Λουήδ. Prior vox a דרוד, ut Serrario visum est, deducta; quasi דרוד: posteriorem a דרוד malim, quam a הבב. Nam et Assyrii Ἀφροδίτην Μύλιττα, Arabes Ἀλίττα nuncuparunt. Auctor Herodotus Κλιο. הבהב הבהב. Denique שבב שבב Sabbati stella recte Saturnus dicitur.

concupere minime potuimus. Neque iis contenti etiam caelestia illa signa, quae quadrifariam errore vanissimo pro elementorum numero distribuuntur **35** (Zodia vulgo nominant), a quibus impietatis in mundum propagata sunt semina, ista, inquam, illi Hebraice ita reddiderunt : Telaa, Sor, Tomin, Saratam, Ari, Bethula, Mozenae, Acrab, Keset, Gadi, Dalmii, Deggim. Hunc in modum Pharisaei Graecorum vestigia persecuti, eadem ab his usurpata vocabula Hebraicis vocibus interpretati sunt; nam Aries is est, quem Telaa nuncupant. Taurus Sor, Gemini Tomim, Cancer Sarata, Leo Ari, Virgo Bethula, Libra Mozane, Scorpius Acrab, Sagittarius Deggim appellantur.

III. Sed haec omnia nequaquam ad lectorum B perniciem commemorare studuimus: neque ad eorum vanitatem commendandam, qui stolidam et ineptam astronomiae scientiam in hominum vitam invexerunt. Satis illam vis ipsa veritatis expugnat, et ejus errorem, inconstantiamque coarguit. Ac cum nos alias pluribus adversus eos disputavimus, qui nativitatem ac fatum astruebant: tum in operis hujus exordio eundem errorem brevi reprehensione perstrinximus. Sed ne quis per calumniam incensere nos quempiam putaret: nec quae certo a nobis accepta explorataque essent, in medium af-

(8) Ἀλλὰ καὶ τὰ ματαιῶς νομιζόμενα. Vellem clarius haec ipsa στοιχεῖα declarasset. Nam valde est obscurum, quomodo XII haec signorum vocabula eis ἀριθμὸν στοιχείων νομιζόμενα dicantur. An hoc voluit, haec a gentilibus velut elementa, et στοιχειώδη, vel συνέχοντα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου esse constituta? An id potius, quod interpretatione nostra expressimus? Nam signa zodiaci dividuntur vel κατὰ διάμετρον, vel κατὰ τρίγωνον, vel κατὰ τετράγωνον, de quibus Geminis p. 21. Ex iis parti-

Βόρειον τμήμα.

Ignis

Νότιον.

Terra.

Aries

Taurus

Leo

Virgo

Sagittarius

Capricornus

Ad hunc itaque sensum duodecim signa pro elementorum numero partita scribit Epiphanius. Jam haec verba & ζώδια καλοῦσι. Cornarius ita vertit: Quae animalia vocant: Ex quo manasse puto, ut viri quidam eruditi scripserint Epiphanium referre, Pharisaeos astra caeli animata constituisse, haec ipsa haeresi XVI; quod in Ecclesiast. anal. ad a. cap. 60 legitur. Sed id secus se habet. Nam ne littera hoc quidem ulla significavit Epiphanius. Sed hoc unum dosuit Pharisaeos caelestibus signis, ac sideribus certa indidisse nomina, quae fere a gentilibus usurpabantur, maxime duodenis illis signis, quae vulgo ζώδια vocantur. Quare nos ambiguitatis cavendae gratia Zodia, quam animalia vertere maluimus. Nam ex hoc fonte non satis cautae interpretationis falsa de Epiph. testimonio sententia profluxit. Quamquam non illud ignoramus, a nonnullis Hebraeorum doctoribus caelestes orbis anima intelligentiaque praeditos existimari; quam Rabbi Mosis opinionem David Kimchi in psal. XIX his verbis explicat: ודרב משה פירש מספירים על צדק חכם הגדל רבינו משה פירש מספירים על השמים כי דעתו ודעת הפילוסופים כי הגלגלים חיים משכילים עובדים לה' והשבתם אותו שבת גדל

ζόμενα (8) eis ἀριθμὸν στοιχείων παρὰ τοῖς πεπλανημένοις ὀνόματα, & ζώδια καλοῦσι, καὶ ἀθεμίτως τὸν κόσμον εἰς ἀσέβειαν ἐπλάνησαν. Οὕτω πάλιν Ἑβραϊκῶς αὐτὰ καλοῦσι· Τέλαα, Σὼρ, Θωμίμ, Σαρατὰμ, Ἄρι, Βεθουλά, Μωζανή, Ἀκράβ, Κεσέτ, Γαδί, Δαλίμ, Δεγγίμ. Οἵτινες τοῖς Ἑλλησι μάτην, λέγω δὴ οἱ Φαρισαῖοι, ἀκολουθήσαντες μετωνόμασαν εἰς τὴν Ἑβραῖδα τὰ αὐτὰ ὀνόματα οὕτω· Κριδὸν δὴ τοῖς παρ' ἐκείνοις λεγόμενον Τέλαα, Ταῦρον Σὼρ, Διδύμους Θωμίμ, Καρκίνον Σαρατάν, Λέοντα Ἄρι, Παρθένον Βεθουλά, Ζυγὸν Μωζανή, Σκορπίον Ἀκράβ, Τοξότην Κεσέτ, Διόκερον Γαδί, Ὑδρηχόν Δαλί, Ἰχθύας Δεγγίμ. Keset, Capricornus Gadi, Aquarius Dali, Pisces

Γ. Ταῦτα δὲ μοι οὐκ εἰς στρόβησιν (9) τῶν ἐντυγχανόντων κατατάσσεται, οὐδ' ἵνα τὴν χυδαίολογίαν τῶν τὴν ἀσύστατον καὶ φρενοβλαβῆ μωρολογίαν τῆς ἀπτρονομίας τῷ βίῳ παρεισαζάντων συστήσω. Ἐλεγεται γὰρ αὕτη ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀσύστατος οὐσα καὶ ἐσφαλμένη. Εἴρηται δὲ καὶ ἡμῖν ἐν ἄλλοις λόγοις πολλὰ πρὸς ἀνατροπὴν τῶν γένεσιν καὶ εἰμαρμένην νομιζόντων, καὶ μάλιστα ἐν τῷ προοίμῳ τοῦτου τοῦ συντάγματος ἐν ὀλίγῳ ἡμῖν κατὰ τῶν αὐτῶν πεπραγμάτευται. Ἄλλὰ διὰ τὸ μὴ τινα νομίσαι κατὰ συκοφαντίαν ἡμᾶς κατὰ τινων φέρεσθαι, καὶ μήτ' ἀληθῆ ἐκ παραδόσεων ἀκριβῶσαντας ἐκθέσθαι, ταῦτα

tionibus, secunda, quae est κατὰ τρίγωνον, quadrifariam signiferum orbem dividit: primum segmentum boreale dicitur: secundum australe; tertium zephyricum; quartum, subsolanum. Quae quidem ad nativitates, συμπαθείας τῶν γενέσεων a gentiliacis accommodantur et ait Geminus: quod in certis sideribus mutua quaedam consensio et conspiratio inesse credatur. Eadem illa segmenta suis quaeque elementis assignarunt. Quae omnia in hoc diagrammate intueri licet.

Ζεφυρικόν.

Aer

Ἀφρηλιωτικόν.

Aqua

Gemini

Cancer

Libra

Scorpius

Aquarius

Pisces

Rabbi Moses, inquit, vocem illam, enarrant, sic exponit, ut ad caelestes orbis referat: quoniam haec illius ac philosophorum opinio est: caelestes orbis vivere, et intelligere, ac Deum colere, summisque laudibus afficere. Hinc caelicolas Judaeos ab imperatoribus cod. de Judaeis et Caelicolis, appellari censet Baroni loco citato, quod astra caelumque colerent. At Scaliger nominis rationem affert aliam. De qua ad ultimam haeresin opportunius dis eremus. Caeterum huc referri potest, quod apud Orig. lib. 1, Celsus Judaeis objiciebat: Λέγων αὐτοὺς σέβειν ἀγγέλους, καὶ γοητεῖα προσκείμεθα.

(9) Ταῦτα δὲ μοι οὐκ εἰς στρόβησιν. Pharisaei etsi fatum agnoscerent, non humana tamen omnia ex eo pendere studebant: neque liberam hominis voluntatem, atque arbitrii potestatem e medio tollebant, uti pluribus explicat Josephus lib. XVI Orig., cap. 2, et lib. II Ἀλωσ, cap. 12. Quare nihil erat, cur Epiphanius sequentem adversus assertores fati disputationem contra Pharisaeos potissimum dirigeret; quatenus ea res ad humanas actiones, earumque libera consilia pertinet, quae Pharisaeos nequaquam sustulisse, Pharisaeus asserit Josephus.

ἡμῖν καὶ ὀνομαστὶ εἴρηται. Ἐσχάτη δὲ αὐτοῖς ἀπορία καὶ ἡλιθιότης οὐχ ἡ τυχοῦσα τοῖς καὶ ἀνάστασιν ὀμολογοῦσι, καὶ κρίσιν δικαίαν ὀριζομένοις, εἰμαρμένην λέγειν. Πῶς γὰρ δύναται κρίσις εἶναι καὶ εἰμαρμένη; Δυσὶν γὰρ ἀνάγκη θάτερον ἢ, γενέσεως ὑπαρχούσης, μὴ εἶναι κρίσιν, διὰ τὸ τὸν πράττοντα οὐκ ἄφ' ἑαυτοῦ πράττειν, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἐπικρατείας τῆς πεπωμένης ἢ, ὅτι κρίσεως ὑπαρχούσης, καὶ ἐν ἀληθείᾳ ἐπαπειλουμένης, καὶ νόμων δικαζόντων, καὶ τῶν τὸ πονηρὸν δρώντων δίκην ὑπεχόντων, νόμου τε ὀμολογουμένου δικαίου καὶ κρίσεως Θεοῦ ἀληθεστάτης, ἀργὴν εἶναι τὴν πεπωμένην, καὶ μὴ ἔχειν ὅλως σύστασιν τὸ παράπαν.

Deo lex tradita, et illius iudicium omni ex parte veritatis consentaneum est, necesse est, inquam, supervacuum esse fatum illud, nec ullo in loco consistere.

Δ'. Οὐδὲν, διὰ τὸ δύνασθαι ἀμαρτάνειν, καὶ μὴ ἀμαρτεῖν, τὸν μὲν διὰ τὰ ἀμαρτήματα δίκην ἀπατεῖσθαι, τὸν δὲ ἔπαινον ἀπεκδέχεσθαι, διὰ τὸ εὖ πεπραγῆναι, ὠρισταὶ καθ' ἑκατέρωθεν τὸ διάφορον ὡς καὶ μὴ φωνῆ δικαίᾳ λέγειν ἐν συντόμῳ ἀληθείᾳ, διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου ἐκ προσώπου Κυρίου εἰρημένον, τό· Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακουσθήτε μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγησθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακουσθήτε μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Ὅστε παντὶ τῷ ὄντι ἐστὶ καὶ ἀναμφίβολον, ὡς τὸ αὐτεξούσιον παρῆγετο Θεός, δι' ἑαυτοῦ φήσας τὸ, Ἐὰν θέλητε, καὶ μὴ θέλητε· ὥστε περὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ ἀγαθοεργεῖν, ἢ τὸ φαῦλων ἐφίεσθαι πραγμάτων. Οἷς ἐπιφωνητέον ἐστὶ πυκνότερον καὶ πολλαχῶς, καὶ οὐ διὰ μᾶς φωνῆς, ἀλλὰ πολλαχῶς τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἰρημένα· Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι καταλελοιπάτε τὰ βαρέα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον, καὶ ἀποδεκατοῦτε τὸ ἄνηθον, καὶ τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ πῆγανον, καὶ καθαρίζετε τὸ ἐκτὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος, τὸ δὲ ἐντὸς ἐστὶ μεστὸν ἀκαθαρσίας καὶ ἀκρασίας. Καὶ δοκιμάζετε δίκαιον εἶναι ἐμύναναι ἐν τῷ ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου· τὸ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ παρ' ὑμῖν τῷ ὄρκῳ λέλεκται¹, καὶ τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐμύναναι οὐδὲν εἶναι φατέ. Ἐὰν δὲ τις ὀμώσῃ ἐν τῷ ὑπεράνω αὐτοῦ, τοῦτο δεδικαίωται. Οὐχὶ τὸ θυσιαστηρίου βαστάζει τὸ ἐπικείμενον, καὶ ὁ οὐρανὸς θρόνος ἐστὶ τοῦ ἐπ' αὐτῷ ἐπικυβεζομένου; Καὶ ὅτι λέγετε, Ἐὰν τις εἴπῃ πατρὶ καὶ μητρὶ· Κορβάν, ὅ ἐστι δῶρον ἢ ἄν ἐξ ἐμοῦ ἄφεληθῆς, καὶ οὐκέτι μὴ τιμῆσει τὸν Πατέρα, καὶ ἠθετήσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς τῶν πρεσβυτέρων ὑμῶν παραδόσεως. Καὶ κυκλεύετε θάλασσαν καὶ ξηρὰν ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γέννηται, ποιεῖτε αὐτὸν διπλοῦτερον ὑμῶν υἱὸν γεέννης.

Τὶ τοίνυν περιττότερον τῶν ἁγίων βήσεων ὑπερβάλοισι τὴν ἀντίθεσιν τῶν προειρημένων; Ἄλλα καὶ ἀρκεῖσθαι μάλα ἡγοῦμαι ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς καὶ ἀληθιναῖς λέξεσι, πρὸς ἃς οὐκ ἠδυνήθησαν ἀντωπῆσαι, οὕτε πρὸς τὸ βραχύτατον.

¹ Forte τοῦ ὄρκου λέλυται. ² Isa. i, 19, 20. ³ Matth. xxiii, 15 sqq.

A ferre, nominatim illa percensenda duximus. Est illud vero extremæ cujusdam imperitiæ, ne dicam amentia, cum resurrectionem mortuorum esse fateare, ac justissimum de cuiusque factis iudicium constitutum, fatum nihilominus esse ullum asserere. Qui enim duo ista convenire possunt, iudicium, inquam, atque fatum? Horum enim alterum necesse est: vel si ulla sit genitilis necessitas, nullum esse iudicium: quod qui committit aliquid, non id sua sponte facit, sed factorum vi ac tyrannide compulsus, vel si iudicium est ullum, nec frustra in comminationibus objici solet, atque et leges aliquæ sunt, et flagitiosis hominibus scelerrum pœnæ constitutæ; si denique justa a Deo lex tradita, et illius iudicium omni ex parte veritati

IV. Etenim non aliam ob causam, nisi quod peccare, necne sit in arbitrio cuiusque positum, hoc discrimen introductum est, ut alter admissorum scelerum pœnas luat, alter pro recte factis præmium laudemque consequatur. Quod quidem brevi justissimaque sententia complecti **36** possumus, quæ ab Isaia propheta ex persona Dei verissime pronuntiata legitur. Si volueritis, et obedieritis mihi, bona terræ comedetis. Si autem nolueritis, neque obedieritis mihi, devorabit vos gladius. Os enim Domini locutum est ista². Ex quo perspicue illud, ac citra ullam dubitationem efficitur, Libertatem homini a Deo esse concessam; cum ita per sese dixerit: Si volueritis et nolueritis. Adeo ut bene agere, vel malorum cupiditatem concipere, illius arbitrio sit relictum. Quamobrem sæpe illud, ac varie, nec una voce personandum, ac frequentissime contra impositores istos repetendum est dictum in eos Salvatoris illud: Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quoniam reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium et misericordiam; et decimatis anethum, et mentham, et rutam, et mundatis quod de foris est calicis et paropsidis: quod intus est, plenum est immunditia et fœditate. Et approbatus justum esse jurare in eo, quod est super altare: jurare autem in altari ipso, jurisjurandi apud vos religione solvitur. Et in cælo jurare nihil esse dicitis. Qui autem juraverit in eo, qui supra illud est, id vero justum censetur. Nonne altare portat id, quod impositum est, et cælum thronus ejus est, qui in illo insidet? Et quod dicitis: Si quis dixerit patri et matri: Corban, hoc est munus quod ex me tibi proderit, et non honorabit patrem, et irritum fecistis mandatum Dei per traditionem seniorum vestrorum. Et circuitis mare, et aridam, ut faciatis unum proselytum; et cum factus fuerit, facitis illum duplo quam vos filium gehennæ³.

Quid igitur ad eos homines refellendos divinis illis sententiis adjici gravius potest? Itaque satis esse arbitror Salvatoris vocem ac verissimum illud oraculum, cui ne minimum quidem reluctari potuerunt.

ADVERSUS HEMEROBAPTISTAS,

A KATA HMEPOBAHTICTON (10),

Quæ est hæresis IV Judæismi, ordine XVII.

Τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἑπτακαίδεκάτη δὲ τῆ ἀκολουθία.

Proxima est Hemerobaptistarum secta; quæ ut ab aliis nulla in re **37** dissidet; eademque dogmata cum Scribis ac Pharisæis amplectitur: ita cum Sadducæis non modo in neganda mortuorum resurrectione convenit; verum etiam communem cum iis infidelitatem, cæterarumque rerum pravitatem retinet. Hoc vero præcipuum habent, quod tam vere, autumnoque, quam æstate, atque hieme quotidie lavant: unde et Hemerobaptistarum appellationem adepti sunt. Ita enim stantebant: vivere aliter hominem non posse, quam si quotidie se aquis elueret, atque ab omni crimine purgaret.

Sed a nobis uno verbo funditus everti secta illa potest; cujus dogmata ut a fide prorsus aliena, sic cum infidelitate conjuncta sunt. Cum enim diebus singulis abluantur, vel sua ipsi conscientia redarguantur, omnem illam, quam pridie conceperant, spem cum fide atque expiatione perdidisse. Nam si unum duntaxat baptismum tenerent, in eo fiduciæ aliquid utpote perpetuo atque immortalis, collocare possent. Jam vero qui hodie non curandi corporis gratia, sed ad expianda scelera loti sunt, quibusque ideo repurgata, ut ipsi statuunt, omnia esse debent: iidem cum postridie rursus abluuntur, declarant profecto hesternum illum baptismum evanuisse. Nisi enim iste periisset, nihil erat cur ad criminum expiationem denuo illum postera luce repeterent. Quod si peccare omnino non desinunt; existimantque se, cum perpetuo ac diebus singulis peccent, expiari aqua posse, vehementer aberrant, nec est eorum instituto vanius aut absurdus quidquam. Etenim neque Oceanus ipse, neque maria omnia; neque perennes fluviorum aquæ, vel fontium; neque quidquid usquam pluviarum est, si

Ταύταις δὲ συνέπεταί τις αἵρεσις Ἡμεροβαπτιστῶν, οὕτω καλουμένη, μὴδὲν μὲν παραλλάττουσα τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἴσα τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων φρονούσα· οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδουκαίοις (11) ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει μόνον, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Τοῦτο δὲ περιττὸν αὐτῇ κεκτημένη ἡ αἵρεσις· ὡς ἐν ἑαρί τε καὶ μετοπώρῳ, χειμῶνι τε καὶ θέρει πάντοτε καθήμεραν βαπτίζεσθαι· ὅθεν καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν ἐλήφε τὴν ἐπωνυμίαν. Ἐφασκε γὰρ αὕτη ἄλλως πως μὴ εἶναι ζῆν ἀνθρώπῳ, εἰ μὴ τι ἄρα καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαπτίζοιτό τις ἐν ὕδατι, ἀπολούμενός τε καὶ ἀγνιζόμενος ἀπὸ πάσης αἰτίας.

Πρὸς ταύτην δὲ καὶ αὐτὴν ἐξ ἑνὸς λόγου ἡμῖν ἀνατροπὴ γενήσεται· ὅτι ἀπιστίας παρ' αὐτοῖς μᾶλλον ἢ πίστεως οἱ λόγοι. Ἐλέγχει γὰρ αὐτοὺς ἡ συνέδησις αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαπτιζομένων, ὡς ὅτι ἡ ἐλπίς τῆς χθὲς ἡμέρας παρ' αὐτοῖς τέθνηκε, καὶ ἡ πίστις τε καὶ ὁ ἀγνισμός. Εἰ μὲν γὰρ ἐν ἐνὶ βαπτίσματι ἐστοίχουν, ἄρα ἐθάβρουον τοῦτο, ὡς ζῶντι καὶ ἀθανάτῳ ὄντι εἰς τὸν αἰῶνα· ὅποτε δὲ σήμερον μὲν ἐλούσαντο οὐχ ἔνεκεν πλύσεως σώματος, ἀλλὰ ἔνεκεν ἁμαρτημάτων, ἄρα κατ' αὐτοὺς ἐκαθαρίσθη. Αὐτοὶ δὲ τῇ ἐξῆς πάλιν λουόμενοι, ἀπεφύγαντο τὸ παρελθὸν ἐν τῇ χθὲς τεθνάναι βάπτισμα. Εἰ μὴ γὰρ τὸ πρὸ μιᾶς ἐπεθνήκει, οὐκ ἂν εἰς τὴν ἐξῆς ἐτέρου ἐπεδέοντο πρὸς καθαρισμὸν ἁμαρτημάτων. Καὶ εἰ ὅλως οὐκ ἀπέχονται τοῦ ἁμαρτάνειν, νομίζοντες, ὅτι τὸ ὕδωρ καθαρῶς τοὺς ἐνδεδεχῶς κατ' ἑκάστην ἁμαρτάνοντας, μάταιος αὐτῶν ἡ ὑπόνοια, καὶ τὸ ἐπιτήδευμα φροῦδον καὶ ἔωλον. Οὕτε γὰρ Ὀκεανὸς, οὔτε πάντα τὰ βεῖθρα καὶ πελάγη, ποταμοὶ τε ἀένναοι καὶ πηγαί, πᾶσά τε ἡ ὀμβροτόκος φύσις συνέλθοῦσα δύναται ἁμαρτήματα ἀφανίσαι· ἐπειδή περ οὐ κατὰ λόγον, οὐδὲ ἐκ προστάγματος Θεοῦ γίνεται.

¹ Forte Ἡμεροβαπτιστῶν.

(10) Ἡμεροβαπτιστῶν. Commune Judæis omnibus, et in primis Pharisæis fuisse Marcus evangelista testatur cap. vii, 3 et 4, ut et manus frequenter abluerent, et a foro redeuntes baptizarentur. Quare non videtur peculiaris hæc secta Judæorum exstitisse; nisi ita dicamus nonnullos qui se sanctitate præstare cæteris vellent, non modo quoties a foro redirent, verum etiam tametsi pedem domo non extulissent, de die sæpius lavare consuevisse. Cujusmodi Banus ille fuit, cui se Josephus in disciplinam tradidit, ut in Vita sua scriptum reliquit. Hunc enim refert, ψυχρῷ ὕδατι τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν νύκτα πολλάκις λουόμενον πρὸς ἀγνείαν. Sic Essen apud eundem Josephum lib. ii, cap. 7 corpus ante cibum abluabant frigida. Quid igitur Hemerobaptiste illi, quos Epiphanius refert, meruerint, ut distinctam ab aliis sectam efficerent, non satis discernimus.

(11) Οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδουκαίοις. Qui prima specie verborum istorum sensus occurrit, is est, quem non modo nos ipsi, sed etiam Cornarius expressit. Hemerobaptistas non solum in neganda mortuorum resurrectione, verum in reliqua omni dogmatum falsitate concordare cum Sadducæis. Οὐ μὴν ἐξισουμένη μόνον, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις ἐν

τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Sed hæc sententia ab iis, quæ paulo ante leguntur; tum in Breviario sectarum hujus libri, et in universarum Anacephalæosi reperiuntur ab Epiphanio, vehementer dissidet. Nam ubique constanter asserit, Hemerobaptistas a Judæis reliquis nulla in parte discrepare; sive, ut hoc loco scripsit, a Scribis et Pharisæis. Quod si communem cum Sadducæis negationem resurrectionis habuerint, aliaque dogmata, quibus isti a Pharisæis et Scribis tantopere abhorrebant, ut ad Samaritanos accederent, quemadmodum in illorum declaranda hæresi testatus est; profecto multum cum a reliquis Judæorum factionibus, tum a Pharisæis, ac Scribis Hemerobaptistæ separati sunt. Quæ merito commovet, ut aliter Epiphanius verba interpretanda judicem, adeoque contrario sensu: ac prior ille est, quam in Latina versione posui. Οὐ μὴν ἐξισουμένη, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις. Non tamen cum Sadducæis congruens, hoc uno capite quod mortuorum resurrectionem non, ut illis visum est, abneget, quanquam reliqua in perfidia, et adversus Christum præcipue contumacia, Sadducæorum, ac cæterarum Judæismi hæreseon gemina sit.

Μετάνοια γὰρ καθαρίζει, καὶ τὸ ἐν βάπτισμα διὰ τῆς τῶν μυστηρίων ὀνομασίας. Παρλεύσομαι δὲ καὶ ταύτην, αὐτάρκως ἠγγράμενος¹ τὸν ἐν ὀλίγῳ τὸ ἀλέξημα τῆς αὐτῶν φρενοβλαθείας ὑποδείξαι. Ἔως ἐνταυθοὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι συντέτακται.

etiam secta ad aliam transibimus : cum abunde remedia comparasse. Hactenus igitur in lectorum

KATA NAZAPAIΩN (12),

Ἄπὸ Ἰουδαϊσμοῦ πέμπτη, τῇ δὲ ἀκολουθίᾳ ὀκτωκαιδεκάτῃ.

A. Ἐξῆς δὲ ἐπιβαλοῦμαι διηγεῖσθαι τὰ κατὰ τὴν ἀρεσιν τὴν μετὰ τοὺς Ἡμεροβαπτιστὰς καλουμένην τῶν Ναζαραίων, οἵτινες Ἰουδαῖοί εἰσι τὸ γένος, ἀπὸ τῆς Γαλααδίτιδος καὶ Βασανίτιδος, καὶ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου ὀρμώμενοι, ὡς οὐ εἰς ἡμᾶς ἐλθὼν περιέχει λόγος. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ οὔσα, ἥτις τὰ πάντα Ἰουδαίζει, μηδὲν περαιτέρω φρονοῦσα σχεδὸν τῶν προειρημένων. Περιτομὴν γὰρ ὡσαύτως ἐκέκρητο, Σάββατον τὸ αὐτὸ ἐφύλαττεν, ἑορταῖς ταῖς αὐταῖς προσανείχεν, οὐ μὴν εἰμαρμένην παραιοῦ γεν, οὔτε ἀστρονομίαν. Καὶ πατέρας μὲν ἐδέχετο τοὺς ἐν τῇ Πεντατεύχῳ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως, τοὺς ἐν ἀριστείᾳ θεοσεθείας διαφανεῖς ὑπάρξαντας· φημὶ δὲ Ἀδάμ καὶ Σὴθ, καὶ Ἐνώχ, καὶ Μαθουσαλά, καὶ Νῶε, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, Λευὶν τε καὶ Ἀαρὼν, καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ· αὐτὴν δὲ οὐ παρεδέχετο τὴν Πεντάτευχον, ἀλλὰ ὠμολόγει μὲν τὸν Μωϋσέα, καὶ ὅτε ἐδέξατο νομοθεσίαν, ἐπίστευεν· οὐ ταύτην δὲ φησὶν, ἀλλ' ἑτέραν. Ὅθεν τὰ μὲν πάντα φυλάττουσι τῶν Ἰουδαίων Ἰουδαῖοι ὄντες· θυσίαν δὲ οὐκ ἔθουσιν, οὔτε ἐμφύχων μετείχον· ἀλλὰ ἀθέμιτον ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ κρεῖων μεταλαμβάνειν, ἢ θυσιάζειν αὐτούς. Ἐφασκον γὰρ πεπλάσθαι ταῦτα τὰ βιβλία, καὶ μηδὲν τούτων ὑπὸ τῶν πατέρων γεγεννησθαι. Αὕτη ἦν ἡ τῶν Ναζαραίων διαφορὰ πρὸς τὰς ἄλλας· ὡς καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἑλεγχος οὐκ ἐν ἐνὶ τόπῳ, ἀλλὰ ἐν πολλοῖς ἐστὶ φανερόν.

B. Ἡρῶτον μὲν τὸ ὠμολογεῖν αὐτοὺς τοὺς πατέρας, καὶ πατριάρχας, καὶ Μωϋσέα. Ἄλλης Γραφῆς

¹ Forte τό.

(12) *Katà Nazaraiōn*. Nazareni quinam veteri in lege fuerint, nemini est ignotum. Sed ii fere ad tempus, non perpetuo sibi delectum ciborum indicare consueverant. Tametsi perpetui quidam erant Nazaræi : cujusmodi Samson exstitit. Deinde non usque eo impietatis processerant, ut Pentateuchum Mosis, ac legem repudiarent : quod Nazarenos istos factitasse scribit Epiphanius. Qui non modo inter Judæorum sectas Nazarenos recenset, sed etiam Christianis ascribit. Vide hæresin xxix. Quamvis hoc interest, quod Judaicos istos *Nazaraïous*, Christianos *Nazōraïous* appellet. Sane Christianos Judæi נוצרים nominant, ut Elias in *Thisbi* docet, a Nazaretho Galilææ oppido ; Christus ipse Nazarenus appellatus est, et Nazaræus, tam נוצרי, quam נוצרי, ut Hieronymus indicat in *cap. iii Math.* Nazaræi veteres נוצרי proprie vocati, quasi *sancti*, et *separati*. Sed cum Epiphanius duo illa genera discernat : suspicor priores et Judaicos נוצרים *Nazaræos*, posteriores, qui in Christum crediderant, נוצרי *Nazaræos*, nominari. Vide Hieron. in *cap. xi*

A unum in locum convenient, eluere peccata hominum possunt : quando id citra omnem rationem, citraque Dei præceptum adhibetur. Purgare proinde scelera pœnitentiæ est, uniusque baptismi, per mysticarum rerum appellationem. Sed nos ab hac esse putemus paucis adversus illorum stoliditatem gratiam ista disputata sint.

38 ADVERSUS NAZARÆOS,

Qua est Judaismi hæresis V, ordine XVIII.

I. Nunc alia mihi post Hemerobaptistas hæresis exponenda, quæ Nazaræorum dicitur. Qui quidem ut accepimus genere Judæi sunt, e Galaatide, et Basanitide, ac reliquis ultra Jordanem regionibus oriundi. Quamobrem cum hæc secta Israelitica ex gente profecta sit, Judæorum in omnibus dogmata complectitur, nec ab iis quos antea commemoravi fere ulla in re dissidet. Nam et circumcisionem perinde atque alii retinet ; et idem Sabbatum observat, eademque festa celebrat : sed neque fatum neque astronomiam admittit. Ac cum veteres illos patriarchas, de quibus in Pentateucho mentio est, approbet, qui ab Adamo ad Moysen usque insigni pietate floruerunt : nimirum Adam, Seth, Enoch, Mathusalam, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Levi, Aaron, ac Jesum Nave filium, Pentateuchum nihilominus ipsam repudiat. Nec Moysen quidem abjicit, neque oblatam huic a Deo legem esse diffinitur, sed aliam fuisse dicit quam quæ vulgo circumfertur. Ex quo factum est, ut Judæorum cæremomas reliquas observent, utpote Judæi ; a sacrificiis abhorreant ; neque animata re ulla vescantur. Itaque carnes in cibum adhibere, vel sacrificare nefas esse ducebant. Conficta enim hæc esse volumina, neque eorum quidquam a majoribus profectum. Ejusmodi Nazaræorum discrimen a reliquis fuit. Unde et facile non uno duntaxat in loco, sed in pluribus refutari possunt.

II. Ac primum quod veteres patriarchas et Mœysen probant, quæro ab illis, cum nulla de iis alia

Isaiæ. Philastrius Nazaræorum hæresin inter Judaicas sectas numerat : sed legem et prophetas amplecti scribit, neque quidquam iis aliud attribuit, quam quod Nazaræi veteres observare solebant. Quo nomine inter hæreses cooptari non debuerunt. At *Nazōraïous*, quos hic describit Epiphanius, legem Mosis abnegabant : quod est idem ac Judaïsmum ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως evertere. Unde ne ad posteriores quidem Nazarenos, qui Christo nomen dederunt, quique privatam in Christianismo seclam instituerunt, possunt referri. Siquidem Nazaræi illi, quibus cum usum et consuetudinem habuit Hieronymus, quibusque xxix hæresim assignat Epiphanius, Vetus omne Testamentum admisere, ut ambo illi Patres affirmant : quod Judaica ista secta funditus rejecisse videtur, quandoquidem Pentateuchum Mosis Judaïsmi medullam funditus proseripsit. Sed ejusmodi Judaici nominis hæresin haud scio an alius præter Epiphanium commemoraverit.

Scriptura meminit, unde et horum appellatio, et egregia virtus nisi ex illis voluminibus cognita esse potuerit? Qui porro convenit veritatem in unum cum falsitate concurrere? eandemque Scripturam partim vera, partim falsa jactare? cum Salvator dixerit: *Aut facite arborem bonam, et fructus bonos: aut arborem malam, et fructus malos. Neque enim potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala¹ bonos fructus facere.* **39** Quocirca vanissimum horum hominum ingenium est; doctrinaque ipsa multis ex capitibus everti ac refutari potest. Præsertim cum in hodiernum usque tempus non modo celebrentur ea, quæ iis in libris gesta memorantur; sed et ipsamet loca repræsententur, ubi admiranda illa prodigia contigerunt. In primis mons Sion, ubi ovem Deo Abrahamus immolavit, idem ad hoc tempus nomen obtinuit. Tum ubi quercus illa Mambre fuit; quo in loco vitulum angelis apposuit. Quem cum illis epularum apparatus instrueret, verisimile est eorum et ipsum participem existisse.

III. Quin etiam quod ad illum agnum attinet, in Ægypto a Judæis immolatum ejus rei memoria apud Ægyptios, ipsosque deorum cultores hodieque remanet. Etenim sub idem tempus, quo illic olim Pascha celebratum est, quod in veris initium atque æquinocinium incidit, Ægyptii omnes minio oves suas inficiunt, necnon et arboreas, uti ficus, et cætera ejusmodi. Cujus quidem ritus tametsi causam nesciant, istud tamen præ se ferunt, ac vulgo jaclitant: illo die universum terrarum orbem incendio conflagrasse; hujus porro calamitatis avertendæ vim quamdam in cruore illo atque igneo colore esse positam. Quibus vero de causis, negant sibi esse compertum; sed et hucusque in Cardyæorum regione arcæ Noemitiæ reliquias ostendunt. Ac si quis diligentius perquirat, non dubito, quin altaris quoque vestigia, quod ipsum consequens est, ad montis radices invenire possit: ubi tum Noe ex arca progrediens mansit, et de puris animalibus, atque adipibus Domino Deo sacrificium instituit. Quo etiam tempore illud a Deo oraculum accepit: *Ecce dedi tibi omnia, tanquam herbarum olera, macta, et comede*². Verum hæresis hujus adulterina, stultaque dogmata missa faciam. Siquidem pauca hæc suffiunt a nobis hucusque disputata, atque ad eum errorem propulsandum in medium allata.

CONTRA OSSENOS (14),

Quæ est VI hæresis Judæismi, ordine XIX.

I. Sequitur Ossensorum hæresis cum superioribus

¹ Luc. vi, 43. ² Gen. ix, 3. ³ Forte ἡ, vel τοῦ.

(13) Καὶ ὅπου ἡ δρυς τῆς Μαμβρῆ. Celeberrimus apud posteros locus ille fuit, ad usque Constantini Magni tempora, quibus tam a Judæis et Christianis, quam a gentilibus frequentes religionis ergo conventus, ac mercatus illic habiti, quos Constantinus cdicto sustulit. Sozomenus l. ii, c. 5.

(14) Κατὰ Ὀσσηνῶν. Quos Ossenos hic appellat

γὰρ περὶ τούτων μὴ λεγομένης, πόθεν αὐτοῖς ἡ γνώσις τῆς τῶν πατέρων ὀνομασίας καὶ ἀριστείας εἰ μὴ ἐξ αὐτῶν τῶν Γραφῶν τῆς Πεντατεύχου; Καὶ πῶς οἶόν τε ἐν ταυτῷ εἶναι ἀληθὲς καὶ ψεῦδος; καὶ ἐν μέρει τὴν Γραφὴν ἀληθεύειν, ἐν μέρει δὲ ψεῦδεσθαι; τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· *Ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον ἀγαθόν, καὶ τοὺς καρποὺς ἀγαθοὺς, ἢ τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τοὺς καρποὺς σαπρούς. Οὐ δύναται γὰρ δένδρον ἀγαθὸν καρπὸν σαπρὸν ποιῆσαι, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς ἀγαθοὺς ποιῆσαι.* Μάταιος τοίνυν αὐτῶν ἡ διάνοια, καὶ ἡ εἰσήγησις ἐκ πολλῶν ἔχουσα τὴν ἀνατροπὴν· ὡς ἄχρι τῆς δεῦρο οὐ μόνον τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς ἔδεται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τόποι τῶν παραδοξοποιῶν σωματοποιοῦνται. Πρώτον ὅπου τὸ πρόβατον ὁ Ἀβραάμ προσέφερε τῷ Θεῷ, ὁ δὲ Σιών ἄχρι τοῦ δεῦρο οὕτω καλούμενον. Ἄλλα καὶ ὅπου ἡ δρυς³ τῆς Μαμβρῆ (13) ἔνθα τοῖς ἀγγέλοις παρετέθη ὁ μόνος ὅπου δὲ Ἀβραάμ ἀγγέλοις παρέθετο κρεῶν τὴν ἐτοιμασίαν, ἀποδέων οὐκ ἦν αὐτὸς τῆς τούτων μετοχῆς.

T: Ἄλλὰ καὶ τοῦ προβάτου τυθέντος ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρα ἔτι παρ' Αἰγυπτίους τυγχάνει ἀδομένη ἡ παράδοσις, καὶ παρὰ τοῖς εἰδωλολάτραις. Ἐν γὰρ τῷ καιρῷ, ὅτε τὸ Πάσχα ἐγένετο ἐκεῖσε, ἀρχὴ δὲ αὕτη γίνεται τοῦ ἔαρος, ὅτε ἡ πρώτη ἡμέρα, ἐκ μίλτεως λαμβάνουσι πάντες Αἰγύπτιοι κατὰ ἀγνωσίαν, καὶ χρίοι μὲν τὰ πρόβατα, χρίοι δὲ καὶ τὰ δένδρα. τὰς συκᾶς, καὶ τὰ ἄλλα, φημίζοντες καὶ λέγοντες, ὅτι φησί: τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέφυξε ποτὶ τὴν οἰκουμένην. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦ αἵματος τὸ πυρωπὸν ἀλεξητήριόν ἐστι τῆς τοσαύτης πληγῆς καὶ τοιαύτης. Πόθεν δὲ οὐκ ἔχομεν δεῖξαι περὶ τῆς ἀκολουθίας, ὡς ἔτι καὶ δεῦρο τὰ λείψανα τῆς τοῦ Νῶε λάρνακος δείκνυται ἐν τῇ τῶν Καρδουέων χώρα. Καὶ πάντως δὲ εἰ ἐπιζητήσῃ τις, καὶ ἀνερευνήσῃ καὶ τὰ λείψανα τοῦ θυσιαστηρίου, ἐπεὶ περ ἀκόλουθόν ἐστιν, εὖροι ἂν ἐν τῇ ὑπωρεῖα τοῦ ἔρους ὅπου ἔμεινε Νῶε ἐξεληθὼν ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ, καὶ προσενέγκας ἀπὸ τῶν ζώων τῶν καθαρῶν, καὶ τῶν στεάτων Κυρίῳ τῷ Θεῷ, ὅτε ἤκουσεν· *Ἰδοὺ δέδωκά σοι πάντα, ὡς λάχαρα χόρτου· θῦσον, καὶ φάγε.* Παρελεύσομαι δὲ καὶ ταύτης πάλιν τὸ ἐπίσαστον καὶ ἡλίθιον τῆς αἰρέσεως, ἀρκεσθεὶς ταῖς προειρημέναις ὀλίγαις λέξεσιν, ἐνοσπαρεῖσαις ὑπὸ τῆς ἡμῶν βραχύτητος, ἐνταῦθα πρὸς ἀντίθεσιν τῆς πλάνης τῆς προειρημένης αἰρέσεως.

ΚΑΤΑ ΟΣΣΗΝΩΝ (14),

Ἐκτὴ αἵρεσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐννεακαιδεκάτῃ δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

A'. Μετὰ ταύτην πάλιν ἄλλη τις αἵρεσις ταύταις

Epiphanius, Ὀσσηνῶν ἡ ἀρεσίᾳ xxx et lxxii, nominat, ut Scaliger observat, quemadmodum Ἐσσηνοὶ εἰ Ὀσσηνοὶ pro iisdem accipiuntur. Ex quo nihil colligit τὸν nonnisi κατὰ παραγωγὴν in Græco esse, neque radicale videri, uti nec in Essenorum vocabulo. Addit Ὀσσηνοὺς eosdem esse cum Ἐσσηνοῖς· utrosque enim esse: Ἰσσηνὶ quia sæpenumero holem

ταραπελεγμένη, ἢ τῶν Ὀσσηνῶν καλουμένη. Ἰουδαῖοι τε οὗτοι, ὡς καὶ αἱ προσηρημένοι, ὑποκριταὶ τὸν τρόπον, δειλοὶ τὴν ἐπίνοιαν. Ὁρμηγνται δὲ οὗτοι (15), ὡς ἢ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα περιέχει παράδοσις, ἀπὸ τῆς Ναβατικῆς χώρας, καὶ Ἰουραίας, Μωαβιτιδῶς τε καὶ Ἀρηλίτιδος· τῶν ἐπέκεινα τῆς κοιλάδος τῆς Ἀλυκῆς οὕτως ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ καλουμένης ὑπερκειμένης χώρας. Ἔστι δὲ αὕτη Νεκρὰ καλουμένη θάλασσα. Τοῦτο δὲ τὸ γένος τῶν Ὀσσηνῶν (16) ἐρμηνεύεται διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ δνόματος στιβαρὸν γένος. Συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα (17) ὁ καλούμενος Ἠλξαι, ἐν χρόνοις Τραϊανοῦ βασιλέως μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν, ὅς ἐγένετο ψευδοπροφήτης. Συνεγράψατο δὲ οὗτος βιβλίον δῆθεν κατὰ προφητείαν, ἢ ὡς κατὰ ἔνθεον σοφίαν. Φασὶ δὲ καὶ ἄλλον τινὰ Ἰεζέον ἀδελφὸν τούτου. Γέγονε δὲ οὗτος ὁ ἀνθρώπος πεπλανημένος τὸν τρόπον, ἀπατηλὸς τὴν γνώμην, ἀπὸ Ἰουδαίων ὁρμώμενος, καὶ τὰ Ἰουδαίων φρονῶν, κατὰ νόμον δὲ μὴ πολιτευόμενος, ἕτερα δὲ ἀνὴρ ἐτέρων παρεισφύρων, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀρεσιν πλανήσας. Ἄλας, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ κάρτον (18) καὶ οὐρανὸν, καὶ αἰθέρα, καὶ ἀνεμον ὄρκον αὐτοῖς εἰς λατρείαν ὀρισάμενος παραβέδωκε. Ποτὲ δὲ πάλιν ἄλλους μάρτυρας ἐπὶ τὰ ὀρισάμενος, τὸν οὐρανὸν φημί, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πνεύματα φησὶν, καὶ ἀγίους τοὺς ἀγγέλους τῆς προσευχῆς, καὶ τὸ ἐλαιον, καὶ τὸ ἄλας, καὶ τὴν γῆν. Ἀπεχθάνεται δὲ τῇ παρθενίᾳ, μισεὶ δὲ τὴν ἐγκράτειαν, ἀναγκάζει δὲ γάμον· φαντασιώδη δὲ τινα ὡς δῆθεν ἀποκαλύψεως παρεισφύρει· ὑποκριτὰς δὲ ἰδιότακτος, φήσας μὴ εἶναι ἀμαρτίαν, εἰ καὶ παρὰ ἄλλοιεν εἰδῶλα προσκυνῆσαι καιροῦ ἐναντῶνος διωγμοῦ, ἐὰν μόνον ἐν τῇ συνειδήσει μὴ προσκυνήσῃ. καὶ εἴ τι ὁ ἄν ὀμολογήσῃ ἐν στόματι, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ μὴ.

¹ Deest εἶναι.

pro scheva, et vicissim scheva pro holem usurpatur. Hanc conjecturam duobus potissimum argumentis astruit: alterum, quod multa in eorum instituto veterum Essenorum vestigia comparent, utputa ἢ τῶν ἀγγέλων ὀρησκειᾶ, cibus ex sale et pane, potus ex aqua, tum quod Osseni solem adorarunt, unde et Sampsai dicti: nam Sampsai, quorum est hæresis lxx, iidem cum Ossenis videntur. At Essenorum proprium hoc fuit, oriente sole preces fundere; alterum est, quod Elxai impostor ille, qui ad Ossenos transiit, Essenus fuerit. Nihil enim aliud est Ἠλξαι quam ὁ Ἐσσαῖος ἸΝΔΠ ἢ ut id sectæ, non hominis proprium exstiterit. Sed ea Scaligeri conjectura eatenus a nobis probatur, ut nihil supra conjecturam ac probabilem opinionem habeat. Et quidem cum tria apud Judæos autē Christum sectarum capita fuerint; Phariseorum, Sadduceorum et Essenorum, cætera omnes, quæ ab Epiphano, vel aliis memorantur, hæreses ad illarum quampiam merito revocantur, a qua initio proflaxerunt. Quanquam paulatim novis ad institutum ritibus, ac dogmatibus adijciendis, aut contra veteribus rejiciendis, multum a priore forma deflexerint. Quamobrem ab Essenis Ossenos istos manasse credibile est: tametsi plurima illis contraria dogmata Osseni postmodum astruxerint: quod ex Epiph. constare potest.

(15) Ὁρμηγνται δὲ οὗτοι. Unde et Sampsai profecti. Qui meri sunt Osseni. nisi quod ad communem superstitionem utrunque Christiani nominis professionem adjunxerant. Horum igitur domicilium in Peræa fuit, ut hæresi lxx scriptum est, πέραν τῆς Ἀλυκῆς, ἢ τοῖς Νεκρῶς καλουμένης θαλάσσης, ἐν τῇ Μωαβιτίδῃ: χώρα περὶ τὸν χεῖμάρρον Ἀρῶν καὶ ἐπέκεινα,

implicita. **40** Nam et hi perinde ut illi Judæi sunt, et simulandi artifices, atque in primis callidi. Ferunt istos ex Nabatæra, Ituræa, Moabitide et Areilitide originem traxisse, quæ regiones ultra vallem salsuginosam positæ sunt. Hoc enim nomine sacris in litteris tractus ille superior appellatur, qui idem est cum mari Mortuo. Ossenorū porro genus istud si nomen interpretare, idem est ac firmum et solidum. Ad hos postea Elxai se quidam aggregavit, imperante Trajano, post adventum Christi Domini. Qui cum falso prophetam se diceret, librum quemdam velut prophético spiritu afflatus edidit, divina scilicet sapientia plenum. Hujus præterea fratrem, Jexem nomine, commemorant. Cæterum homo ille moribus perditus atque impostor fuit; nam cum genere ac secta Judæus esset, ad legis præscriptum minime vitam suam accommodavit; sed alia omnia loco ejus obtrusit, ac sectatores suos in transversum abduxit. Inter alia per salem ac terram, panem, cælum, æthera, ventumque velut numina dejerare jussit. Interdum vii alios testes definit: nimirum cælum, aquam et spiritus, sanctos orationis angelos, oleum, salem et terram. Præterea virginitatem odit, continentiam damnat, et ad ineundas nuptias compellit. Tum vero commenta quædam ac somnia tanquam apocalypses suis reliquit. Quos etiam simulatores esse docuit; cum ullum negaret esse crimen, si quis persecutionis tempore idola veneretur, dummodo minime id ex animo faciat; aut si quid ore tenuis non item animo profiteatur.

ἐν τῇ Ἰουραίᾳ καὶ Ναβατιτίδῃ. Ex quibus fortassis emendanda vox τῆς Ἀρηλίτιδος, quæ hoc loco legitur, quæ nusquam reperitur: proque ea substituendum Ἀρωρητίδος ab Aroer, quæ et Ar vocatur, Moabiturum urbe frequentissima, quæ Græcis est Ἀρεώπολις, ad torrentem Arnou, ut ad e. xi Josue Masius observat. Possumus et Ἀρωρητίδος a torrentis nomine suspicari scriptum.

(16) Τοῦτο δὲ γένος τῶν Ὀσσηνῶν. Quasi a verbo ἔσση profectum sit, quod in Aramaica lingua fortem esse, vel raborare significat, alii ab Hebræo ἔσση deducunt. Scaliger non dubitat, quin Ὀσσηνός, ut Ἐσσηνός, κατὰ παραγωγὴν conceptum sit ἀπὸ τοῦ ἸΝΔΠ, ut idem sit Ἐσσαῖος, et Ὀσσηνός: nam ejusmodi patronymicæ inflexiones in γνός Arabum, et Asianorum propriæ sunt, ut idem ex Stephano in Ἀθασσηνός docet, cum Europæi aliter forment.

(17) Συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα. De Elxai meminit, ut dictum est, in Sampsaiorum hæresi. Quod sectæ nomen esse, non hominis, proprium ariolatur Scaliger. Etenim Arabicus articulus ἢ cum appellatione sectæ, hoc est ἸΝΔΠ Ἐσσαῖος nomen illud peperit ἸΝΔΠ ἢ Ἠλξαιος, ὁ Ἐσσαῖος. Quia etiam ratione ejusdem frater Ἰεζαῖος pro Ἠξαιος ab Epiphano nuncupatur, sicut Ἰεσσαῖος pro Ἐσσαῖος. Sed hæc mera Scaligeri divinatio est.

(18) Ἄλας, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ ὄρτον. Friget Scaligeri conjectura, qui in Elencho Trihæresii cap. 27, superstitosum Ossenorū jusjurandum per solem, panem et aquam, ad Essenorum victum refert, qui panem, sale et aqua constabat. Porro et hæc, et quæ deinceps sequuntur, documento esse possunt, Ossenorū sectam ab Essenis valde diversam fuisse.

II. Adducit et hujus rei testem veterator Phineem quemdam sacerdotem e Levitico genere, de Aaronis, ac veteris illius Phinees stirpe : qui regnante Dario in captivitate Babylonica Susis adorata Diana periculum capitis effugit. Ita ejus omnia falsa sunt, ac ridiculum commenta. Illic igitur olim se ad Ossenorum hæresim adjunxit. Cujus hodie in Nabathæa et Peræa Moabitis vicina regione reliquæ supersunt, et Sempscorum vulgo natio hæc hominum dicitur. **41** A quibus etiam perabsurde illud excogitatum est, ut ab occulta vi cognominatum istiusmodi nebulonem fingerent; propterea quod Iel Hebraice *vim*; Xai *abstrusium* significat. Sed hujus instituti vanitas, arrogantiaque convicta penitus est, et ab iis irrita magnopere, qui ad considerandam discernendamque veritatem aliquo iudicio præditi sunt. Atque ex ipsis in primis Constantii, atque insequentium imperatorum temporibus ad hanc diem, efficacissimum ad illos refellendos argumentum confici potest; nam ad usque Constantium imperatorem Marthus nescio quæ ac Marthana sorores de Elxai stirpe, in illorum regione numinum instar ob eam originis dignitatem habitæ sunt. Harum Marthus non ita pridem excessit e vita, Marthana in hanc diem superstes est. Utriusque vero vel sputa ipsa, cæterasque corporis sordes illius tractus hæretici circumferre solebant, ad morborum remedia. Quæ tamen irrita erant omnia. Sed est hæreticorum genus fastuosum, et obnoxium fraudi. Cæca enim nequitia omnis, et prudentia destitutus error est. Verum quid attinet in hujus impostoris rebus persequendis immorari diutius, aut ea narrare dogmata quæ contra veritatem asseruit?

III. Primum quod negare Deum sequaces suos edocuit, cum execrandorum idololatriæ sacrorum per simulationem participes esse suasit. Tum luculentius iisdem imposuit; cum ore tenus ejurari posse fidem, nec in eo crimen ullum esse dixit. Adeo ut insanabilis sit illorum morbus, nec ullum remedii genus admittat. Cum enim os ipsum, quo confessio veritatis exprimitur, ad mendacium subornetur; quis istis credat non vehementer ipsos decipi, cum perspicue divinis in litteris ex sancti Spiritus afflatu præscriptum sit: *Corde ad justitiam credi, ore vero ad salutem confessionem fieri*? Præterea Christum licet nomine ipso fateatur, cum ita loquitur. Magnus Rex est Christus: utrum id tamen de Christo Jesu Domino nostro pronuntiaverit, ex fraudulento illo adulterinoque libro, quem de nugis suis edidit, nondum animadvertere potui. Neque enim istud diserte significat: sed Christi nomen simpliciter appellat, quasi alterum, quantum intelligimus, indicet, **42** vel exspectet. Nam et ad Orientem converso vultu precari prohibet, negatque intentos in eam partem nos esse oportere: sed Hierosolyman

B' Μάρτυρα δὲ τινὰ πρὸς αἰσχύνεται ὁ ἀπατεῶν, λέγων Φινεὲς τινὰ ἱερέα τῶν ἀπὸ γένους Λευὶ τε καὶ Ἀαρῶν, καὶ τοῦ ἀρχαίου Φινεὲς ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας προσκυνήσαντα τὴν Ἄρτεμιν, ἐν Σούσοις διαπεφευγῆναι θάνατον ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως· ὥστε εἶναι αὐτοῦ τὰ πάντα ψευδῆ καὶ μάταια. Οὗτος μὲν οὖν ἄνω συνῆται τῇ προειρημένῃ αἰρέσει· τῇ τῶν Ὁσσηνῶν καλουμένη, ἧς ἐστὶ λείψανα καὶ δεῦρο ὑπάρχει ἐν τῇ αὐτῇ Ναβατίτιδι γῆ, τῇ καὶ Περαιᾷ πρὸς τῇ Μωαβίτιδι· ὅπερ γένος νομὶ Σαμψέων ἰκαλεῖται. Φαντάζονται δὲ δῆθεν καλεῖν τοῦτον δύναμιν ἀποκεκαλυμμένην, διὰ τὸ Ἰηλ καλεῖσθαι (19) δύναμιν, Ἐαὶ δὲ κεκαλυμμένον. Ἠλέγχθη δὲ τὸ πᾶν τοῦ ἐπιτηδεύματος φράγμα, καὶ εἰς μεγάλην αἰσχύνῃν ὑπέπεσε παρὰ τοῖς δυναμένοις τὰ ἀληθῆ κατανοεῖν τε καὶ ἀκριβοῦν. Ἔτι γὰρ καὶ δεῦρο ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίου τε καὶ τῶν νῦν βασιλέων σαφῶς ἐλέγχονται. Ἔως μὲν γὰρ Κωνσταντίου, ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ Μαρθοῦς τις καὶ Μαρθὰνα δύο ἀδελφαὶ ἐν τῇ αὐτῶν χώρᾳ ἀντὶ θεῶν προσεκυνούοντο, ὅτι δῆθεν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ προειρημένου Ἠλξαι ὑπῆρχον. Τέθνηκε δὲ ἡ Μαρθοῦς πρὸ ὀλίγου τοῦ χρόνου. Μαρθὰνα δὲ εἰς ἐστὶ δεῦρο ὑπῆρχεν ὄν καὶ τὰ πύσματα, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος βύπη ἀπέφεροντο οἱ πεπλανημένοι αἰρετικοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, δῆθεν πρὸς ἀλέξιν νοσημάτων. Οὐ μὴν ἐνέργουν. Ἀλλὰ τὸ πεπλανημένον σοβαρὸν αἶε, καὶ πρὸς ἀπάτην ἔτοιμον. Τυφλὸν γὰρ ἡ κακία, καὶ ἀσύνητον ἡ πλάνη. Καὶ ἔως οὗ καταριθομαι τὰ περὶ τοῦ γόητος τούτου φθεγγόμενος, ὅσα τε κατὰ τῆς ἀληθείας κατεψεύσατο;

Γ'. Πρῶτον μὲν διδάσκων ἀπαρνησθεῖαν, καὶ ὑπόκρισιν βδελυρῶν θυσῶν τῆς εἰδωλολατρίας μετέχειν λέγων· Ἐπειτα δὲ ἀπατῶν τοὺς ἀκούοντας ἀρνεῖσθαι τὴν ἰδίαν πίσσιν στόματι, καὶ μὴ εἶναι ἀμαρτίαν φάσκων· ὡς εἶναι ἀθεράπευτον τὸ αὐτῶν πάθος, καὶ μὴ δυνάμενον διορθωθῆναι. Εἰ γὰρ τὸ στόμα τὸ ὁμολογῶν τὴν ἀληθεῖαν προετοιμάζεται εἰς ψεῦδος, ἄρα γε τίς αὐτοῖς ἐμπιστεύσει τὴν καρδίαν μὴ εἶναι ἠπατημένην; ὅποτε διαρρήδην ἐκφάσκων ὁ θεὸς λόγος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ διδάσκων, Ὅτι καρδία πιστευεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δῆθεν μὲν Χριστὸν ὀνόματι ὁμολογεῖ, λέγων, ὅτι Χριστὸς ὁ μέγας βασιλεὺς, οὐ μὴν πάνυ γε κατείληφα ἐκ τῆς αὐτοῦ ὀλερᾶς καὶ παραπεποιημένης συντάξεως τῆς βίβλου τῆς αὐτοῦ ληρωδίας, εἰ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑφηγήσατο. Οὔτε γὰρ τοῦτο ὀρίζει· Χριστὸν δὲ ἀπλῶς λέγει, ὡς ἐξ ὧν κατελήφασμέν τινα ἔτερον σημαίνων ἢ προσδοκῶν· κωλύει γὰρ εἰς ἀνατολὰς εὐχασθαι, φάσκων μὴ δεῖν προσέχειν οὕτως· ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα δὲ εἶναι τὸ πρόσωπον ἐκ πάντων τῶν μερῶν, τοὺς μὲν ἀπ' ἀνατολῶν εἰς δύσιν προσέχειν

¹ Rom. x, 10. ² Forte Σαμψαίων.

(19) Διὰ τὸ Ἰηλ καλεῖσθαι. Hebraice ita concipienda sunt כח־לְיָהּ, vel כח־לְיָהּ, virtus abscondita.

bus meis propagata, condemnationis ipsorum, et conculcationis ipsorum, et laboris ipsorum, conculcatione in condemnatione per patres meos ex abjectione quæ præterit in apostolatu perfectionis. Quæ omnia in illo ipso perfecta sunt; cujus vis omnis atque fraus in nihilum est redacta. Quod si quis singulorum verborum interpretationem audire velit, ne hoc quidem facere pigror, sed iis etiam qui minutatim scire ista desiderant omnino satisfaciam. Igitur singulis vocibus propriam interpretationem adscribam, quæ est ejusmodi: Abar transeat; Anid, abjectio; Moib, a patribus meis propagata; Nochile, condemnationis ipsorum; Daasim, et conculcationis ipsorum; Ane, et laboris ipsorum; Daasim, proculcatione; Nochile in condemnatione; Moib per patres meos; Anid, ex abjectione; Abar, quæ præterit; Selam, in apostolatu perfectionis.

V. Ejusmodi est Ossenororum commemorata a nobis hæresis, quæ cum Judæorum ad ritum vitam exigat, et Sabbatum, ac circumcisionem usurpet, aliaque quæ lege præscribuntur omnia, certos tamen libros Nazaræorum exemplo repudiat: atque a sex reliquis sectis velut schismate sejungitur. Sed ad illam funditus profligandam unum illud sufficiet, quod a Deo penitus abhorreat. Etenim cum diserte Dominus asserat, sacerdotes in templo violare Sabbatum¹, quid est aliud quo violare diem illum dicuntur, nisi quod Sabbato nemo opus ullum faceret; at sacerdotes in templo sacrificiis operati Sabbatum solverent, et hostiarum mactatione assidue violarent? Sed ego hæresin illam prætermittam. Nam et Elxai rursus iste cum Ebionæis, qui Christi tempora secuti sunt, conjunctus est, nec non cum posterioribus Nazaræis; eumque sectæ quatuor auctorem sibi vindicant, quæ illius præstigiis afficiuntur: nimirum Ebionæi, ac posteriores Nazaræi, Osseni qui tam ante illum, quam cum illo prodierunt, et Nazaræi, de quibus antea disputavi. Cæterum una est hæc hæresis ex illis septem, quæ Hierosolymis exstiterunt, et ad Christi adventum 44 usque propagatæ sunt, ac deinceps ab hujus temporibus ad Hierosolymitanum excidium, quod Tito duce contigit, Domitiani fratre, et Vespasiani imperatoris filio. Tost eversa demum Hierosolyma stetit illa brevi tempore cum cæteris quæ tum celebrabantur sectis; cæque fuerunt Sadducæorum, Scribarum, Phariseorum, Hemerobaptistarum, Nazaræorum, Ossenororum et Herodianorum, donec sua quæque opportunitate ac tempore dissipata periit.

VI. Postremo satis esse debet, quod ex ipsamet illorum vesania, ipsisque adeo vocibus, quibus dogmata sua prædicant, contra lethale eorum virus comparari remedium potest, ab eo qui prudentia aliqua sit præditus, ut facile sordidam istorum doctrinam, et loquacitatem condemnet. Præcipue ex eo quod tam in lege, quam in Evangelio sit a

Α κρίσεως αὐτῶν, καὶ καταπατήματος αὐτῶν, καὶ πένου αὐτῶν, καταπατήματι ἐν κατακρίσει διὰ τῶν πατέρων μου, ἀπὸ ταπεινώσεως παρελθούσης ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως. Ἐπ' αὐτῷ δὲ πάντα πληροῦται ταῦτα. Κεκένωται γὰρ αὐτοῦ ἡ δύναμις καὶ ἡ πλάνη. Εἰ δὲ ἐν ῥῆμα πρὸς ἐν θελήσει τις κατὰ λεπτολογίαν ἀκούσαι ἐρμηνευόμενον, καὶ τοῦτο οὐκ ἂν ὀκνήσαιμεν ποιῆσαι, ἀλλ' εἰς καθήκον κατὰ πάντα τῶν βουλομένων² λεπτολόγως ἀκούειν, αὐτὰ δὲ τὰ ῥήματα αὐτοῦ καὶ τὰς αὐτῶν ἐρμηνείας ἀντικρὺς παραθησόμεθα, καὶ ἔστιν οὕτως· Ἄβαρ παρελθέτω· Ἄνιδ ταπεινώσεις· Μοῖβ ἡ ἐκ πατέρων μου· Νωχιλὲ τῆς κατακρίσεως αὐτῶν· Δαασίμ καὶ καταπατήματος αὐτῶν· Ἄνῆ καὶ πόνου αὐτῶν· Δαασίμ καταπατήματι· Νωχιλὲ ἐν κατακρίσει· Μοῖβ διὰ τῶν πατέρων μου· Ἄνιδ ἀπὸ ταπεινώσεως· Ἄβαρ παρελθούσης· Σελᾶμ ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως.

Ε. Αὕτη γοῦν ἡ αἵρεσις ἡ τῶν Ὀσσηνῶν ἄνω προειρημένη, ἡ πολιτευομένη μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων πολιτείαν, κατὰ τὸ σαββατίζειν τε καὶ περιτέμνεσθαι, καὶ τοῦ νόμου ποιεῖν τὰ πάντα, μόνον δὲ ἀπαγορεύειν τὰς βέλους ὁμοίως τοῖς Ναζαραίοις. Σχίσμα δὲ ἐργάζεται αὕτη διαφορομένη πρὸς τὰς ἄλλας ἐξ τῶν αἱρέσεων τούτων. Ἀρκέσει γοῦν εἰς ἀνατροπὴν ταύτης τὸ εἶναι αὐτὴν ἀλλοτριὰν Θεοῦ, τοῦ Κυρίου σαφῶς λέγοντος, ὅτι οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ βεβηλοῦσι τὸ Σάββατον. Ἡ δὲ βεβήλωσις τοῦ Σαββάτου τίς αὕτη, ἀλλ' ὅτι ἔργον οὐδεὶς ἐιργάζετο ἐν τῷ Σαββάτῳ, ἐν δὲ τῷ ἱερῷ θυσίαν οἱ ἱερεῖς ἐπιτελοῦντες ἔλυον τὸ Σάββατον, βεβηλοῦντες διὰ τὴν ἐνδολογίαν τῶν ζώων θυσίαν; Παρελεύσομαι καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν. Συνηῆται γὰρ οὗτος πάλιν ὁ Ἠλεῖα τοῖς μετὰ τὸν Χριστὸν Ἐθιωναίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ναζαραίοις, τοῖς μετέπειτα γεγονόσι· καὶ κέχρηται αὐτῷ τέσσαρες αἱρέσεις, ἐπειδὴ θελοῦνται τῇ αὐτοῦ πλάνῃ· Ἐθιωναίων τε, τῶν μετέπειτα Ναζαραίων, Ὀσσηνῶν τε τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ, καὶ Ναζαραίων τῶν ἄνω μοι προδοδηλωμένων. Αὕτη δὲ ἡ αἵρεσις τῶν ἑπτὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις, αἵτινες ἐνέμειναν ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐνσαρκον παρουσίαν ἄχρι τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἀλώσεως, ἧτις γέγονεν ὑπὸ Τίτου βασιλέως ἀδελφοῦ Δομετιανοῦ, υἱοῦ δὲ Οὐεσπασιανοῦ βασιλέως. Μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἀλωσιν ἐπέμεινε ἡ τε αὕτη, καὶ αἱ ἄλλαι ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ αἱ φημιζόμεναι αἱρέσεις, Σαδδουκαίων φημι, καὶ Γραμματέων, Φαρισαίων τε, καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν, καὶ Ναζαραίων, καὶ Ὀσσηνῶν, καὶ Ἡρωδιανῶν ἄχρις οὗ κατὰ καιρὸν καὶ κατὰ χρόνον ἐκάστη αὐτῶν διασκορπισθεῖσα διελύθη.

Γ'. Ἀρκετῶς δὲ ἔχειν ἀπ' αὐτῆς τῆς αὐτῶν φρενοβλαθείας, καὶ τῶν ῥημάτων τοῦ κηρύγματος τοῦ δηλητηρίου τοῦ ἀλεξητήριον ἑαυτῷ πάντα νουνεχῆ κατασκευάσαι, καταγνόντα τῆς συμφρετώδους αὐτῶν διδασκαλίας τε καὶ λαλιᾶς, καὶ μάλιστα τοῦ Κυρίου εὐθὺς λέγοντος ἐν τε τῷ νόμῳ καὶ ἐν τῷ Ἐὐαγγελίῳ· Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροὶ πλην ἐμοῦ· οὐ λήψῃ

¹ Matth. xii, 5. ² Fort. τῷ βουλομένῳ.

ὄνομά τινας ἐτέρου ἐφ' ὅρκῳ καὶ πάλιν ἐν τῷ Α Εὐαγγελίῳ λέγοντος· *Μὴ ὀμνῆσαι μίτε τὸν οὐρανὸν, μίτε τὴν γῆν, μίτε ἑτερόν τινα ὅρκον· ἀλλ' ἦτω ὑμῶν τὸ καὶ ναὶ, καὶ τὸ οὐ οὐ· τὸ περισσό- τερον γὰρ τοῦτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ὑπάρχει.* Ἐγὼ δὲ περὶ τοῦτου νομίζω θεσπίσαι τὸν Κύριον, διὰ τὸ μέλλειν τινὰς λέγειν, ἐν ἄλλοις ὀνόμασιν ὅρκον προ-βάλλεσθαι. Πρῶτον μὲν οὖν, ὅτι οὐ δεῖ ὀμνῆσαι οὔτε αὐτὸν τὸν Κύριον, οὔτε ἄλλον τινὰ ὅρκον· τοῦ γὰρ πο-νηροῦ ἐστὶ τὸ ὀμνῆσαι. Πονηρὸς δὲ ἄρα καὶ ὁ ἐν τῷ Ἡλεῖαὶ λαλήσας, ὁ καταναγκάσας οὐ μόνον ἐν Θεῷ ὀμνῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις καὶ ἐν ὕδατι, καὶ ἐν αἰθέρι, καὶ ἐν ἀνέμῳ, καὶ ἐν τῇ γῆ, καὶ ἐν οὐρανῷ. Ἄρκετόν δὲ ὡς ἐν παρόδῳ διὰ τῶν δύο λόγων πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτοῦ πλάνης ἀντιδότῳ χρῆσθαι τὸν βουλούμενον λατρευθῆναι. Παρελθὼν δὲ τοῦτου τὴν ἐρεσχελίαν, καὶ τὸ ὑποῦλον ταύτης τῆς αἰρέσεως, ἐφεξῆς ποιήσο-μαι τῆς ἐβδόμης αἰρέσεως τὸν ἔλεγχον, τῆς παρὰ τοῖς αὐτοῖς τότε νομιστευομένης. Καὶ ἐστὶν αὕτη.

ac subdola cavillatione prætermissa, ad vii earum, quæ tum apud Judæos vigeabant, redarguendam me conferam. Ea est ejusmodi.

KATA ΗΡΩΔΙΑΝΩΝ (22),

Ἐβδόμη αἰρέσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, εικοστὴ δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Α'. Μετὰ ταύτην δὲ καὶ μετὰ ταύτας πάλιν ἐβδόμη αἰρέσις ἦν ἡ τῶν Ἡρωδιανῶν καλουμένη. Οὐδὲν δὲ ἔσχον τι παρηλλαγμένον οὗτοι· ἀλλ' ὅλοι εἰσὶν Ἰου-δαῖοι, ἀργοὶ τε καὶ ὑποκριταί. Ἡρώδην δὲ οὗτοι ἠγοῦν-το Χριστὸν Κύριον, τὸν ἐν πάσαις Γραφαῖς νόμου τε καὶ προφητῶν προσδοκώμενον, νομίσαντες αὐτὸν εἶ-ναι τὸν Ἡρώδη Χριστὸν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἀπατάμενοι, ἐσεμνύνοντο τῷ Ἡρώδῃ, ἐκ τοῦ ῥητοῦ συναρπασθέν-τες, μετὰ τοῦ καὶ εἰς χάριν τοῦ τότε βασιλέως κενο-δοξῆσαι, τοῦ εἰρημένου· *Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰουδα, οὐδὲ ἠγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀποκείνται.* Ὡς δὲ ἔχει τὰ ἄλλα ἀντίγρα-φα, ἕως ἔλθῃ ᾧ τὰ ἀποκείμενα. Ἐπειδὴ περὶ ὁ Ἡρώ-δης υἱὸς (23) Ἀντιπάτρου ἐτύγχανεν Ἀσκαλωνίτου τινὸς ἱεροδούλου Ἀπόλλωνος τοῦ εἰδώλου. Οὗ δὲ πατὴρ τοῦ αὐτοῦ Ἀντιπάτρου Ἡρώδης μὲν ἦν τοῦνομα, υἱὸς δὲ ἦν οὗτος τοῦ Ἀντίπα. Αἰχμάλωτος δὲ ἐλήφθη Ἰουμαίων ὁ αὐτὸς Ἀντίπατρος, κάκεισε ἐν τῇ Ἰου-μαίᾳ διατρέθων ἐγέννησε τὸν Ἡρώδη. Τοῦ δὲ πατρὸς πέννητος ὄντος, καὶ μὴ δυναμένου λύτροις ρύσασθαι τὸν υἱόν, λέγω δὴ τὸν Ἀντίπατρον, ἔμεινεν ἐν πολλῷ

A Domino dictum : *Non habebis deos alios præter me. Non usurpabis in jurejurando nomen alterius* ¹. At in Evangelio præcipit, *Non jurare, neque cælum, neque terram, neque aliud jusjurandum : sed esto vobis jurisjurandi instar, Etiam, etiam, et Non, non. Quod enim abundantius iis est, a malo est* ². Equidem idecirco Dominum de ea re sanxisse crediderim, quod existere certi homines deberent, qui alia usurpare in dejerando nomina suaderent. Ac primum statuisse, non esse jurandum penitus, ne Dominum quidem ipsum, neque aliud ullum jusju-randi genus concipiendum. Mali enim est omnino jurare. Proinde malus est qui per Elxai locutus est : qui non modo dejerare per Deum cogit, ve-rum etiam per salem, aquam, æthera, ventum, terram, atque cælum. Atque hæc duæ rationes, a me obiter explicatæ sufficiunt, ut contra illius erro-res quilibet, qui quidem curari velit, paratum antidotum habeat. Quamobrem nugis istius hæresis quæ tum apud Judæos vigeabant, redarguendam me

45 ADVERSUS HERODIANOS.

Quæ est hæresis Judæismi VII, ordine XX.

I. Septima post superiores illas Herodianorum hæresis est. Qui nihil diversum a reliquis habue-runt ; et Judæi meri sunt, inertes iidem ac simula-tores. Qui Herodem Christum Dominum esse dice-bant ; eum, inquam, Christum, qui in Scripturis omnibus ac prophetis exspectabatur, esse Herodem existimabant, deque eo falsa quadam animi indu-ctione gloriabantur. Ac præterquam quod in illius regis gratiam vane ista jactabant, etiam ipsis Scri-pturæ ille locus imposuit : *Non desinet princeps e Juda, neque dux ex ejus femore, donec veniat cui reservatum est* ³. Vel ut in aliis exemplis legimus, *donec veniat cui sunt reservata*. Siquidem Herodes Antipatri cujusdam Ascalonitæ, atque Apollinis Æditui filius fuit. Cujus insuper Antipatri parens Herodes nomine filius Antipæ fuit. Antipater ab Idumæis captus et in Idumæa degens Herodem sus-cipit. Qua in regione diu admodum in servitute vixit : quod eum Herodes pater ob inopiam redi-mere non posset. Tandem a popularibus collatitia pecunia una cum Herode filio liberatus postliminio

¹ Exod. xx, 3. ² Matth. v, 34 sqq. ³ Gen. xlix, 10.

22) Κατὰ Ἡρωδιανῶν. Herodianos, quorum in Evangelio mentio est, alii ab Herode magno, alii ab ejus filio Herode Antipa nominatos existimant. Priorem sententiam tuetur Epiphanius ; qui et Herodianorum sectam, ac dogma copiose persequitur. Cum autem de Herode, deque Herodianis accuratissime, eruditissimeque Serrarius noster peculiari in opere disputaverit, neque quidquam, quod eo pertineret, intactum, indictumque reliquerit, supervacuum existimamus verbum amplius ullum super ea re facere ; cum ad manum sit liber ille, in quo de Herodis genere, conditione, deque Herodianis, ac cæteris, quæ hoc loco attingit Epiphanius. Jiligenter explicavit.

ac Scaligeri ἀναπόδεικτα de Herode somnia validis-sime refutavit.

(23) Ἐπειδὴ περὶ ὁ Ἡρώδης υἱὸς. De Herodis parente avoque a Josepho dissentiunt Africanus, Eusebius, Epiphanius, aliique Patres omnes. Etenim ille Antipatrum Idumæum Herodis patrem prædivitem ac potentem fuisse scribit, avum autem Antipam Idumææ ab Alexandro rege præpositum. At Patres avum Herodis et parentem obscurissimos, ac pauperimos existitis memorant, ut cum Antipater, a quo Herodes genitus est, captus ab Idumæis esset, redimi a patre suo propter inopiam minime potuerit. De hac quæstione consule Serrarium, b. c.

in patriam revertitur. Quam ob causam ab aliis Idumæus, ab aliis Ascalonita fuisse proditus est. Postea cum ad Demetrii familiaritatem pervenisset, in Judæa procuracionem obtinuit. Tum etiam notus Augusto imperatori fuit. Atque ex illa procuracione proselytum se faciens una cum Herode filio circumciscus est, ad quem Judæorum regnum pervenit. Nam Augusto imperatori subjectus Judæorum ille rex populique Romani fœderatus erat. Quamobrem quod ex aliena ille gente regnare cœperat, cum hactenus a Juda, et Davide regnum, atque ex Judæa stirpe principes ac patriarchæ perstitissent, quod, inquam, imperium in externum hominem translatum fuerat, idoneum illis visum est erroris argumentum, ut Herodem esse Christum arbitrantur, quod ex illo 46 Scripturæ loco consequens videbatur : *Non desinet princeps e Juda, donec venerit cui reservatum est.* Ut eo sensu sit accipiendus, quasi Herodi reservatum esset. Desierunt enim, aiebant, illi. Porro iste de Judæa genere non est, ac ne omnino quidem Israeliticæ gentis. Huic autem Christo esse reservatum fuerat.

II. Verum quæ sequuntur illos manifeste redarguunt : *Quoniam ipse expectatio gentium erit, et in eum gentes sperabunt.* Quænam vero natio in Herodem speravit? aut quæ gentium spes in expectando Herode defixa est? Ad hæc qui tandem illud apud istos impletum est? *Dormivit ut leo ac velut leonis catulus; quis ipsum excitabit?* Ubinam denique lavit in cruore stolam suam, et anictum suum in uvæ sanguine? quemadmodum Jesus Christus Dominus noster, qui suo sanguine corpus aspersit, et uvæ sanguine vestimenta sua tinxit? Tu vero quæ a me dicuntur animo percipe. Dabit enim tibi Dominus intelligentiam in omnibus. Quippe populi Dei piaculum ut exhiberet, venit ille, quo per doctrinæ suæ velut sanguinem dentes hominum purgaret pecorum sanguine ac nidore, ac detestandis sacrificiis inquinatos. Quanquam quid attinet pluribus ista persequi? Infinita sunt enim; neque me in superioribus refellendis hæresibus longiorem insituere sermonem temporis ratio patitur.

III. Ergo septem omnino hæreses illæ Hierosolymis atque in Judæa fuerunt, quatuor vero a nobis antea commemoratæ apud Samaritas et in Samaria vigerunt; sed jam magna ex parte collapsæ sunt. Neque enim Scribæ amplius ulli sunt, neque Phari-

(24) Ὑστερον δὲ ἐφιλιώθη Δημητρίῳ. Demetrius iste cognomento Εὐχαίρου a Judæis Alexandro regi suo infensis ad auxilium vocatus cum eo pugnavit et prælio superavit. Sed cum Alexander in montes sese recepisset, ad eumque plurimi confluiscent, territus Demetrius, relicta Judæa, contra Philippum fratrem bellum aggressus est. In quo a Parthis captus morbo apud eosdem extinctus est. Quamobrem nihil cum eo Herodis parens Antipater commune habuit, nedum ut ab illo Judææ præfecturam obtinuerit. At Herodis avus Antipas, quo parente natus est Antipater, Alexandro regi percharus, ab eoque Idumææ præpositus est, auctore Josepho lib. xiv,

τῷ χρόνῳ δουλεύων· ὕστερον δὲ ἐλυτρωθῆναι ἐξ ἐράνου τῶν πολιτῶν σὺν τῷ πατρὶ Ἡρώδῃ, καὶ μετῆλθεν εἰς τὰ οἰκεία. Διόπερ τινὲς αὐτὸν λέγουσιν Ἰδομαῖον, ἄλλοι δὲ Ἀσκαλωνίτην Ἰσασιν· ὕστερον δὲ ἐφιλιώθη Δημητρίῳ (24), καὶ ἐπίτροπος κατέστη ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας. Ἐν γνώσει τε γέγονεν Αὐγουστῶ βασιλεῖ, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπιτροπεύειν προσηλυτεύει, περιτέμνεται τε καὶ αὐτὸς (25), καὶ περιτέμνεται Ἡρώδῃ τὸν υἱὸν, εἰς ὃν ἦλθεν ὁ κληῖρος τῆς τῶν Ἰουδαίων βασιλείας. Ἦν δὲ βασιλεὺς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὑπὸ βασιλείᾳ Αὐγουστον, αὐτὸς ὑπόσπονδος ὑπάρχων. Ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀλλοφύλων οὗτος βασιλεύει, κατὰ διαδοχὴν δὲ διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ Ἰούδα καὶ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ τὸ βασίλειον, καὶ οἱ ἐκ τοῦ Ἰούδα ἄρχοντες καὶ πατριάρχαι, μετέστη δὲ τὸ βασίλειον εἰς ἀλλόφυλον· πιθανὸν ἔδοξεν ἐν τῇ ὑπόληψι τῶν πεπλανημένων τὸ ἀπατηθῆναι καὶ νομίσαι αὐτὸν Χριστὸν εἶναι, ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ προσηγμένου ῥητοῦ, τοῦ, *Ὅκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰουδα, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀποκτείνεται.* Ὡς εἶναι τοῦτο παρ' αὐτοῖς νοητέον, ὅτι τοῦτῳ ἀπέκειτο, φησὶν. Ἐξέλιπον γὰρ ἐκεῖνοι, καὶ οὗτος οὐκ ἀπὸ γένους τοῦ Ἰούδα, ἀλλ' οὔτε ὅλως τοῦ Ἰσραὴλ ὑπάρχει. Τοῦτῳ δὲ ἀπέκειτο εἶναι Χριστόν.

B. Ἄλλ' ἐλέγχει αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία φάτκουσα· *Ὅτι αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι.* Ποῖον δὲ τῶν ἐθνῶν ἐπὶ Ἡρώδῃ ἤλπισε; ποῖα δὲ προσδοκία ἐθνῶν Ἡρώδῃν παραδοκεῖ; Πῶς δὲ τὸ, *Ἐκοιμήθη παρ' αὐτοῖς, ἐπληροῦτο, ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος λέοντος· τις ἐξεγερεῖ αὐτόν;* Ποῦ δὲ ἐπλυνεν ἐν αἵματι τὴν στολὴν αὐτοῦ ὁ Ἡρώδης; ἢ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὸ περιθάλαιον αὐτοῦ, ὡς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ βαντίσας αἵματι τῷ ἰδίῳ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὸ περιθάλαιον αὐτοῦ; Ἄλλὰ νοεῖ ἂ λέγω. Δὴ γὰρ σοὶ ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν. Ἴνα γὰρ δεῖξῃ τὸ καθάρσιον τῆς τοῦ λαοῦ τοῦ Κυρίου καταστάσεως, ἦλθε διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τῆς διδασκαλίας καθάραι τὸς ὀδόντας τῶν ἀνθρώπων, τοὺς εἰς αἷμα κνίσης τε καὶ ἀθελίτου θυσίας μεμολυσμένους. Καὶ τί μοι τὰ πλήθη λέγειν; Πολλὰ γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐνδέχεται ὁ χρόνος πρὸς ἀντίθεσιν τῶν προειρημένων αἰρέσεων ἐπιμηκύνειν τὸν λόγον.

Γ. Ἄλλ' αὐταὶ μὲν αἱ ἐπτὰ ἦσαν ἐν Ἰσραὴλ ἐν τε τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· αἱ δὲ τέσσαρες αἱ προειρημέναι παρὰ Σαμαρείταις ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. Αἱ πλείους δὲ καθηρέθησαν. Οὐκέτι Γραμματεῖς, οὐκέτι Φαρισαῖοι, οὐκέτι Σαδδουκαῖοι, οὐκέτι Ἡμεροβα-

cap. 2. Suspicamur itaque multipliciter hallucinatum Epiphanium : primum quod Demetrium pro Alexandro posuerit. Tum quod Herodis parentem pro avo; Judæam pro Idumæa imprudens usurpaverit. Quamvis quod ad præfecturam attinet, alibi sæpe Antipatrum Herodis parentem Judææ procuratorem ab Augusto factum asseverat. De quo ad hæresim LI dicturi sumus.

(25) Περιτέμνεται τε καὶ αὐτὸς. Negat hoc Scalliger in Eusebianis Animadversionibus, quod Idumæus esset Antipater. At Idumæi omnes ante plures annos inter Judæos ascripti. Sed hæc erudite a Serrario nostro refelluntur.